

**DE IDEALE
KUNSTSCHOOL?
(typoscript)**

INHOUD

DEEL 1

INLEIDING	3
WAT IS HET DOEL VAN DE KUNSTSCHOOL?	5
WAT IS HET DOEL VAN DE KUNSTDOCENT?	10
WAT IS HET DOEL VAN DE KUNSTSTUDENT?	17
BIBLIOGRAFIE	24

DEEL 2

INLEIDING	28
JEROEN LAUREYNS	29
TOM LAMBEENS	36
ERWIN GOEGEBEUR	48
ESTHER VENROOY	59
JOSEFIEN CORNETTE	66
ROBBERT GOYVAERTS & FRANK MERKX	76
NADIA SELS	88
BORIS VAN DEN EYNDEN	94
JAN DE COCK	102

DEEL 3 (manifest)

DE KUNSTSCHOOL	117
DE KUNSTDOCENT	119
DE KUNSTSTUDENT	121

DEEL 1

INLEIDING

*“Our methods for teaching art are in need of oxygen. Between 1933 and 1956, Black Mountain College [...] was exactly that: oxygen, open air and intelligence at work, aimed at creating an environment of living together in freedom that favored artistic dialogue and creation.”*¹

Juan Manuel Bonet, directeur van het Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofia in Madrid, schrijft de inleiding voor het boek *Black Mountain College: Experiment in Art*. De tweede, derde en vierde alinea van zijn inleiding gaan over Vincent Katz (redacteur van het boek), de belangrijkste namen m.b.t. Black Mountain College en de links die hier en daar te vinden zijn tussen de Amerikaanse school en zijn vaderland, Spanje. Het is echter zijn eerste en kortste alinea die blijft weerklinken: daarin heeft hij het over zuurstof, samen leven, vrijheid, artistiek dialoog en creatie – dingen die volgens Bonet in het hedendaagse kunstonderwijs ontbreken. Het zijn deze dingen die typisch waren voor Black Mountain College en mee aan de oorsprong lagen van het korte maar indrukwekkende succes van de school.

Maar vandaag zitten we dus met een probleem. In essentie is het heel eenvoudig: een goeie kunstschool is een vrijplaats; voor een vrijplaats is tijd essentieel; time is money; en er is geen money, althans niet daar waar het zou moeten zijn. De economie ligt aan de oorsprong van al het kwaad en al het leed – en alles is naar de kloten. We kunnen dit aanvaarden. We kunnen op zoek gaan naar halfvolle glazen in plaats van halflege en we kunnen tevreden zijn met wat we hebben. We kunnen de regels, begrenzingen en beperkingen gedicteerd door het neoliberale, kapitalistische vrije marktdenken, ons opgelegd voor ons ‘eigen goed’, aanvaarden en er de waarde van appreciëren. We kunnen drinken van onze halfvolle glazen, die op een of andere bijzonder efficiënte manier altijd halfvol zullen zijn, en we hoeven nooit meer écht dorst te hebben. Gebaseerd op de huidige staat van het kunstonderwijs kunnen we stellen dat heel wat kunstschole, -docenten en -studenten dit pad volgen, de een al meer dan de ander, de een al bewuster dan de ander. Dit boek zal een poging zijn om die mensen (weer) dorstig te maken, om ze ervan te overtuigen dat het glas halfleeg is. In een ideale wereld moest dit boek nooit geschreven worden. Dan zouden kunststudenten beseffen dat ze kunststudenten zijn en schijt hebben aan het systeem, de docenten en wat er van hen wordt verwacht. De kunststudent is onafhankelijk en stelt zichzelf en alles daarrond in vraag. Maar we leven niet in een ideale wereld. We kunnen er niet alleen niet op rekenen dat kunststudenten zich bewust zijn van hun rechten en plichten, we kunnen er evenmin op rekenen dat kunstdocenten dat gebrek aan bewustzijn juist diagnosticeren, laat staan dat ze er remedies voor bieden.

¹ Juan Manuel Bonet, *Black Mountain College: Experiment in Art*, 2002.

Voor alle duidelijkheid, dit boek is geen aanval; dit boek zou een wekker kunnen zijn. Een wekker kan lijken op een aanval, kan gewelddadig zijn, maar een wekker verplicht niet. Hij stelt een vraag, telkens weer dezelfde vraag. Een wekker roept, schreeuwt, maar met een duidelijk doel... Een wekker zwijgt na één druk op de knop. Het is aan de hand van deze ongelooflijk flauwe beeldspraak, die eigenlijk treffender wordt door er verder over na te denken, tot er te veel over wordt nagedacht en ze dan weer verschrikkelijk belachelijk is, dat het doel van de tekst duidelijk moet worden. In de kern gaat het niet over frustraties, antwoorden, alternatieven, oplossingen... het gaat over het stellen van vragen, het in vraag stellen, constant, voortdurend. Het gaat over het zoeken, niet het vinden. Het gaat niet over wat de ideale kunstschool moet zijn, ² het gaat over wat de ideale kunstschool mogelijk eventueel zou kunnen zijn, heel misschien.

2 ...of toch wel. De ideale kunstschool is de kunstschool die zichzelf voortdurend in vraag blijft stellen.

WAT IS HET DOEL VAN DE KUNSTSCHOOL?

Of wat is haar verantwoordelijkheid? De gesprekken die later in deel twee van dit boek volgen beginnen vrijwel allemaal met dezelfde drie vragen: ‘wat is het doel van de kunstschool’, ‘wat is het doel van de kunstdocent’ en ‘wat is het doel van de kunststudent’.

Het doel van de kunstschool is in de eerste plaats het zijn van een plaats, een plek, een omgeving, een ruimte. Als de school dan ook nog kan voorzien in enkele docenten zitten haar belangrijkste taken er eigenlijk op. Meer nog, als we heel hypothetisch redeneren kunnen we stellen dat zelfs dat niet nodig is, het voorzien van docenten. Het beschikbaar maken van een ruimte zou voldoende moeten zijn, zodoende dat kunstdocenten en -studenten de ruimte op natuurlijke en volledig vanzelfsprekende wijze kunnen claimen. Juan Manuel Bonet schrijft het in de reeds aangehaalde korte eerste alinea van zijn inleiding, het gaat over het creëren van een omgeving, ‘aimed at creating an environment’. Het is de verantwoordelijkheid van de kunstschool om een kader te creëren waarbinnen absoluut alles mogelijk is.

Maarten Simons en Jan Masschelein stellen het zo: *‘In sum, school could be regarded as a particular medium, a means without ends, that is a free place and time where something is being offered without establishing a particular destination or orientation.’*³ Wat in deze stelling vooral relevant is, is ten eerste het zijn van een middel zonder concreet doel. Karel Vanhaesebrouck heeft het over een kunstopleiding die de student middelen aanreikt om zijn eigen middelen te ontwikkelen.⁴ Laat die specifieke ruimtelijkheid het middel zijn dat de kunstschool aanreikt en dat daarboven al de beslissingen van de kunstschool zou moeten beïnvloeden en zelfs bepalen. En dat is het volgende voor de kunstschool relevante element uit de stelling van Simons en Masschelein, die ruimte: een vrije plaats of vrijplaats. Van Dale definieert vrijplaats als ‘een plaats waar iets mag wat elders niet kan of mag’, kritisch zijn bijvoorbeeld, of vrij zijn, nergens zijn, mislukken, inefficiënt zijn, traag zijn... Als de school een instituut is, een machine is, dan is kritisch zijn of het in vraag stellen van die machine een onnodig en best te voorkomen risico, zeker indien de machine betamelijk werkt of relatief ‘goed’ produceert, ‘goed’ zijnde een begrip dat naar believen geïnterpreteerd kan worden. Kritiek en het in vraag stellen van dingen, van zichzelf, kan resulteren in onzekerheid en in een niet-concrete veranderingsnood, dingen die voor een instituut dat functioneert binnen een allesbepalende ‘vrije’ markt absoluut verre van wenselijk zijn. Waarom zou men trouwens, als iets ‘goed’ lukt, denken aan eventuele veranderingen en dus vrijwillig het risico lopen om mogelijk te mislukken? Dries Douibi vraagt zich in de schooleditie van rekto:verso dan ook af of hij te groot droomt. Hij droomt van een school die studenten *‘ruimte*

³ Simons, M. & Masschelein, J., 2012. *School - A Matter of Form*.

⁴ Vanhaesebrouck, K., 2014. *Apologie van de onmodieuze school*.

*en middelen geeft [...] Een school die zich smijt en op haar smoel gaat. En haar studenten vooral niet beschermt, zodat ze hetzelfde kan overkomen.’*⁵ Vanhaesebrouck gaat een stap verder en stelt dat een kunstopleiding waarbij de student middelen aangereikt krijgt om zijn eigen middelen te ontwikkelen inzinking vergt: *‘experiment, inzinking en bezinking.’*⁶ In hetzelfde essay schrijft Vanhaesebrouck ook dit: *‘Een efficiënt kunstonderwijs, i.e. een onderwijssysteem dat jongeren effectief helpt tot een persoonlijk ambachtelijk bewustzijn te komen, vraagt een hoge mate van inefficiëntie. Om daadwerkelijk productief te zijn [...] is traagheid, of beter vertraging nodig. En hoe meer instellingen versnelling nastreven, hoe minder resultaat ze zullen behalen.’*⁷

Traagheid is een kwestie van tijd, en dat brengt ons bij het derde voor de kunstschool relevante element uit de stelling van Simons en Masschelein. Het succes van de vrije ruimte kan niet bestaan zonder de alomtegenwoordigheid van vrije tijd. Het woord school kent zijn oorsprong in het Griekse scholé, zo vertelt Bernard Darras ons in zijn essay in het boek *Arts Education Beyond Art: Teaching Art in Times of Change: ‘The activities of the ruling classes were divided into two major phases, the time for business and war, on the one hand, and free time for leisure on the other. The Greeks called the latter scholé, and the Latins named it otium. [...] They represented a complex spatial, temporal and symbolic system of intellectual, meditative and recreational experiences, practices, and values for body and mind developed during the periods of free time.’*⁸ Er was tijd voor economie (business) en politiek (war), en daar los van was er scholé, vrije tijd. School staat of stond gelijk aan vrije tijd. Het is niet enkel Bernard Darras die wijst op het belang van de oorspronkelijke betekenis van het woord school; zowat in elk boek of essay dat het hedendaagse concept van de school als instituut in vraag stelt, acht het nodig om te wijzen op het feit dat het ooit allemaal begon met en draaide om vrije tijd. Het doel van de kunstschool is het bieden van vrije ruimte en vrije tijd. Het doel van de kunstschool is het zijn van een ruimte die vrij is van de tijd, *‘uit de tijd en tegen de tijd.’*⁹ Als de school een dergelijke vrije ruimte kan zijn, een middel kan zijn, zonder concreet doel, dan is het aan de kunstdocenten en -studenten om binnen die ruimte veilig onveilig te zijn, om binnen die ruimte uit te breken. De kunstschool als ruimte staat in functie van het verzamelen van momenten, en mensen met ideeën, mensen die denken en mensen die spreken; en dat allemaal zonder zorgen. Want de vrije ruimte onderscheidt zich van de wereld waar zorgen (moeten) bestaan, de vrije ruimte scheidt zich af. In de vrije ruimte is ‘nergens zijn’ minstens zo waardevol als ‘ergens zijn’, is het ‘zijn’ minstens zo relevant als het ‘bezig zijn’. Erik de Jong heeft het over *‘een vorm van educatie [...] die is te omschrijven als een situatie die het mogelijk maakt gezamenlijk het “nergens zijn” te accepteren*

5 Douibi, D., 2015. *Beste Toekomstige Decaan van Mij*.

6 Vanhaesebrouck, K., 2014. *Apologie van de onmodieuze school*.

7 Vanhaesebrouck, K., 2014. *Apologie van de onmodieuze school*.

8 Darras, B., 2014. *Values of Arts and Cultural Education. Changing Identities in the Time of Democracy, Creative Class and Cultural and Creative Industries*.

9 Vanhaesebrouck, K., 2014. *Apologie van de onmodieuze school*.

als krachtige positie. Verdwalen, vergissen of het antwoord “schuldig blijven” is in principe niet mogelijk, mits er wordt samengewerkt en uitgewisseld. En uiteindelijk levert deze uitdaging een inzicht op met de vraag: “Hoe zijn we (n) ergens?” Deze werkwijze kan leiden tot een bewustwording van de deelnemers (van maker tot publiek), maar kan niet binnen een bepaald onderwijsprogramma worden voorgedaan of aangeleerd.’¹⁰

Maar ‘nergens zijn’, zelfs ergens ‘zijn’, is in onze door economie gedomineerde hedendaagse realiteit simpelweg onverantwoord. Vertraging impliceert ‘minder’, stilstaan betekent ‘niets’ of ‘-loos’. Vrij ‘zijn’, of vrijheid, kan men niet controleren, het valt niet te berekenen en wat niet te berekenen valt is economisch nutteloos. Het doel van de kunstschool is zich verzetten tegen, zich losmaken van die hedendaagse realiteit: *‘[...] het is haar kritische onverzettelijkheid en economische nutteloosheid die er een vrijplaats van maakt. [...] Ze moet buiten de systemen willen opereren die mensen knechten en koeioneren. Ze moet de totale vrijheid ambiëren om met elke nieuwe generatie studenten opnieuw de beweging te maken van het oude naar het nieuwe, van het lokale naar het universele, van het verankerde naar het vrije.’¹¹* Maar in plaats van een school als vrije ruimte, als vrijplaats, die kunststudenten beschermt tegen de lege efficiëntie die wordt nagestreefd door al wat economisch zinvol is, worden kunststudenten geconfronteerd met een school die een maquette is, een model van dat wat haar voorkomt een vruchtbare kunstschool te zijn. Of zoals Karel Vanhaesebrouck het stelt: *‘Alles moet vooruit, het nu als instant verlangen viert hoogtij. Studenten en docenten gaan via een zogeheten credit-contract een economische relatie met elkaar aan. Daarbij staat niet de intrinsieke ontwikkeling als mens centraal (o, wat een inefficiëntie), maar volgen we de efficiëntste en dus kortste weg naar het behalen van vooropgestelde, uniforme competenties. Die drijfveer wordt ons aangeprept als neutraal en objectief, terwijl het systeem waarin scholen vandaag dienen te functioneren, diep en diep ideologisch [is].’¹²*

Pascal Gielen en Paul De Bruyne gebruiken in de inleiding van hun boek *Teaching Art in the Neoliberal Realm: Realism versus Cynicism* het beeld van de school als catering. Catering geeft de consumenten het idee dat er zoiets is als vrijheid, keuze, dat het aanbod naar eigen voorkeur kan worden geconsumeerd, *‘while in fact it delivers mass-produced, standardized products. Which brings us back to education, which gives students/consumers the impression that they can choose and study highly individual programmes but in fact treats them to mass-produced competencies in increasingly comparable – within Europe – modules.’¹³* Alles wordt op maat gemaakt, alles wordt gemeten. Een teveel aan eten betekent verlies of verspilling voor de catering, een tekort betekent gezichtsverlies. De catering moet net voldoende leveren en moet constant presteren; door het constante, door herhaling, wordt het geleverde product de norm. Dat is het doel

10 de Jong, E., 2014. *De didactiek van het nergens zijn*.

11 Vanhee, I., 2015. *Sous Les Pavés, La Plage. Lessen in Abstractie*.

12 Vanhaesebrouck, K., 2015. *Geschiedenis is Niet van Gisteren*.

13 Gielen, P. & De Bruyne, P., 2012. *Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism*.

van de catering: het behalen van de norm. Vervolgens is ook dat hetgeen wat consumenten zullen verwachten: *'the client is well aware in advance of what to expect, which is never sublime cuisine of a top-notch restaurant, but a well-calculated mediocrity. To the catering regime, after all, quality first and foremost means not delivering outside the norm.'*¹⁴ En dat is ook wat de kunstschool vandaag doet. Alles is netjes opgedeeld in nuttige vaardigheden en vereisten; alles is mooi verdeeld in pakketjes van een bepaald aantal uren. Alles wordt efficiënt en alles wordt meetbaar. Het zijn deze dingen die verhinderen dat de kunstschool een vrijplaats kan zijn, een plaats waar studenten kunnen doen zonder beperkt te zijn door gevolgen, waar het proces van actie-reactie als een zorgeloos experiment uitgevoerd kan worden. Het zijn deze en meer dingen – die benoemd (horen te) worden in andere boeken –, de vruchten van de economiedictatuur, die de kunstschool verhinderen een kunstschool te zijn.

Laten we nog eens kijken naar het onvolprezen Black Mountain College. Vincent Katz levert zelf een essayistische bijdrage in Black Mountain College: Experiment in Art, het boek dat hij redigeert, en in het kader van die bijdrage heeft hij o.a. regisseur van Hollywoodklassiekers Arthur Penn geïnterviewd, die ooit student was aan Black Mountain College. Katz doet verslag: *'For Penn himself, the legacy of Black Mountain was the ability to act, regardless of the consequences.'*¹⁵ Ook de door Mary Emma Harris geciteerde Buckminster Fuller sluit aan bij dit narratief: *'We really did have a great deal of fun because I spent that summer with them on a fun, schematic new school, and I called it "the finishing school." We would finish anything. In other words, we would really break down all of the conventional ways of approaching school.'*¹⁶ En ten slotte is er het verslag van de Amerikaanse componist Roger Sessions, die aanwezig was op een muzikale zomeractiviteit in Black Mountain College: *'The college, which is situated in the Blue Ridge Mountains, was founded in the early Thirties by a group of idealists who believed that education is a kind of collaboration between individuals differing in experience and knowledge but between whom barriers arising from positions of authority are minimized to the utmost extent. In practice this results, as I was able abundantly to observe, in an amazing freedom of discussion which to one coming quite unprepared from the outside world, is extremely impressive in its testimony to the maturity and seriousness of which young Americans are capable.'*¹⁷ Sessions zegt heel wat dingen die het waard zijn te worden benadrukt; een van die dingen is het gegeven dat een van de meest tot de verbeelding sprekende kunstscholen ooit gesticht is door een groepje idealisten. Het tot stand brengen van een kunstschool, het in leven houden van een kunstschool – voor alle duidelijkheid, leven in zijn meest vitale

14 Gielen, P. & De Bruyne, P., 2012. *Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism.*

15 Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art.*

16 Buckminster Fuller geciteerd door Mary Emma Harris, Harris, M.E., 2002. *The Arts at Black Mountain College.*

17 Sessions, R., 1944. *Report on Black Mountain.*

vorm –, vereist, nee, noodzaakt idealisme. Het doel van de kunstschool is het zijn van een idealist; een idealist die gelooft in kritiek, in het zichzelf in vraag stellen, in oprecht zelfonderzoek, in nestbevuiling, in het niet-omlijnde, in het loslaten, in vrijheid, in het anti-instituut, in het ontsnappen, in het verder denken dan de eigen overtuiging, in de noodzaak, in de paradox...

Het doel van de kunstschool is het zijn van de plek waar Georges Perec zo naar verlangde in *Espèces d'espaces*: *'J'aimerais qu'il existe des lieux stables, immobiles, intangibles, intouchés et presque intouchables, immuables, enracinés.'*¹⁸ En tegelijkertijd is het doel van de kunstschool absoluut het tegenovergestelde te zijn.

18 Perec, G., 1974. *Espèces d'espaces*.

WAT IS HET DOEL VAN DE KUNSTDOCENT?

Welke rol hoort de kunstdocent te spelen in het prachtige sprookje dat ons kunstonderwijs heet? In het ideale geval is de kunstschool een ruimte, in de andere gevallen biedt ze een ruimte. In ieder geval is het aan de kunstdocent om die ruimte te bezetten, op een vrij ‘ego-loze’ manier weliswaar – daar komen we later op terug. Het is vanzelfsprekend dat de bezette ruimte in functie hoort te staan van de kunststudent; uiteraard is het dan dus ook zinvol om ons af te vragen wat de student daar precies zal moeten doen / moeten kunnen doen / willen doen / moeten willen doen. Museumdirecteur Charles Esche weet in zijn essay voor rektov:verso - School Maken het volgende: *‘Uiterst belangrijk in het kunstonderwijs is plezier: genieten van waarmee je bezig bent. Als we te pedagogisch worden, vervaagt het onderscheid tussen de kunstschool en andere vormen van hoger onderwijs.’*¹⁹ Dat het onderscheid tussen de kunstschool en andere vormen van hoger onderwijs belangrijk is hoeft hopelijk niet meer verdedigd te worden, dat ‘plezier’ de factor is die voor dat onderscheid kan of moet zorgen eventueel wel. Een zeer evidente maar minstens zo essentiële bron van plezier is de activiteit van het spelen. ‘Spelend leren’ is dan ook een bijzonder populair en succesvol adagium binnen het onderwijs dat wij vandaag kennen, helaas moeten we wel stellen dat de leuze zich vooral beperkt tot het lager onderwijs. Maar zei onze messias niet dat het koninkrijk der kunsten toebehoort aan wie is als een kind?²⁰ Laten we het fenomeen ‘spelen’ dus vooral zeer serieus nemen. *‘Summing up the formal characteristics of play we might call it a free activity standing quite consciously outside ‘ordinary’ life as being ‘not serious’, but at the same time absorbing the player intensely and utterly. It is an activity connected with no material interest, and no profit can be gained by it. It proceeds within its own proper boundaries of time and space according to fixed rules and in an orderly manner.’*²¹ Pascal Gielen’s definitie is veelzeggend en toont vooral aan waarom spelen zo goed als naadloos aansluit bij wat kunstonderwijs hoort te zijn.

Het spel vindt plaats binnen bepaalde grenzen en is onlosmakelijk aan bepaalde regels gebonden. *‘The first is that the rules are a part of the game. They are not outside of it. No rules, then no game; different rules, then a different game.’*²² Geen spel zonder regels. Het doel van de kunstdocent is het maken van regels, regels die bepalen dat er gespeeld kan en zal worden. De functie van die regels gaat echter verder: anders dan in het sportspel, is een zeer essentieel element van het kunstspel het breken van de regels. *‘[...] artists must commit fraud and corrupt the rules in order to be true artists.’*²³ Het spelen volgens de

19 Esche, C., 2015. *Terug Naar de Gemeenschap*.

20 Evangelie volgens Mattheüs (of was het Matteüs?), Hoofdstuk 19; vers 14, Bijbel.

21 Gielen, P., 2015. *Lessons in Disproportion. The Role of Play in Arts Education and the Role of Art in Education*.

22 Dewey, J., 1938. *Experience & Education*.

23 Gielen, P., 2015. *Lessons in Disproportion. The Role of Play in Arts Education and the Role of Art in Education*.

regels is dus niet voldoende, dit geldt voor zowel kunststudenten als -docenten. Met de regels zelf moet ook worden gespeeld. Het is verbazingwekkend hoe weinig dat vandaag gebeurt. Kunstdocenten volgen braaf de hun vooropgestelde regels, volgen braaf leerplannen en visies die enerzijds in het leven zijn geroepen om kunstzinnig personeel te sussen door ze het idee te schenken dat ze op een school werken met min of meer artistiek verantwoorde ambities en anderzijds om zich te kunnen profileren op een economische markt die zo vriendelijk is om het instituut dat de kunstschool hopelijk is (en anders maar moet worden) te tolereren, uiteraard gekoppeld aan enkele voorwaarden. Kunstdocenten geven punten aan kunststudenten... En alsof daar nog niet voldoende absurditeit in verscholen zit, doen ze dat vaak aan de hand van een of andere checklist die duidelijk moet maken of een kunststudent wel op een verantwoorde manier kunststudent is, of hij dat zwak / onvoldoende / voldoende / goed / zeer goed / uitmuntend doet... *‘Sous les pavés, la plage! De Parijse gevels spraken eind jaren 1960 stoere taal en in de straten gooiden de oproerkraaiers met alles wat los en vast zat. Vandaag heeft Parijs dan wel zijn zomerse Paris Plage, maar het opgespoten strand is netjes afgebakend, gereguleerd en gesuperviseerd. Gij zult genieten, maar met mate.’*²⁴ Gij zult spelen, maar met mate. Gij zult experimenteren, maar met mate. Gij zult kunstenaar worden, maar met mate. Pascal Gielen en Paul De Bruyne doen deze constatering: *‘Competency-driven education reduces the relationship between student and teacher or instructor to trading off practicably measurable skills. That which can not be measured [...] will be more difficult to legitimize or honour.’*²⁵

We kunnen niet enkel wat opsteken van Black Mountain College, ook Bauhaus deed het op verscheidene vlakken behoorlijk goed als kunstschool. Het is dan ook geen toeval dat de school enkele ‘gemeenschappelijke delers’ heeft, waaronder niet in het minst de Duitse kunstenaar Josef Albers. De stichter van Bauhaus, Walter Gropius, schreef in 1919, het geboortjaar van zijn school, een brief aan architect Ferdinand Kramer. Kramer had enkele maanden gestudeerd aan Bauhaus, maar was teleurgesteld in de aanpak van de school en besloot dus zijn opleiding vroegtijdig te staken. Walter Gropius verlangde echter om zijn stijl van leidinggeven te verklaren en stuurde een brief naar Kramer – dat gegeven is bijna onvoorstelbaar in onze door efficiëntie aangedreven snelheidsdrang van vandaag: een herder die de tijd neemt om zijn verloren schaap te redden. *‘Ik streef ernaar niets vast te leggen, alles in beweging te laten om zo te vermijden dat onze gemeenschap weer direct in academische verstarring geraakt.’*²⁶ Dat er later in Bauhaus heel wat zal worden vastgelegd, zullen we gemakkelijks halve negeren. Maar Gropius wilde dus voorkomen dat de school – die hij nota bene gemeenschap noemde – in academische verstarring zou geraken. Het is niet volledig duidelijk wat Gropius bedoelt: of hij wil op academisch vlak niet in verstarring geraken, of hij ziet de verstarring die dreigt als academisch en dat

24 Vanhee, I., 2015. *Sous Les Pavés, La Plage. Lessen in Abstractie.*

25 Gielen, P. & De Bruyne, P., 2012. *Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism.*

26 Gropius, W., 1919. Brief aan Ferdinand Kramer.

wat academisch is als iets dat moet worden vermeden. In ieder geval is het de tweede interpretatie die relevant kan zijn als we spreken over het doel van de kunstdocent. Het doel van de kunstdocent is niet alles vastleggen in een checklist. Het doel van de kunstdocent is niet de ontwikkeling van de kunststudent meetbaar maken. Het doel van de kunstdocent is zorgen dat alles in beweging blijft, dat het spel wordt gespeeld en de door hen uitgezette regels worden bespeeld. In een interview voor rekto:verso deelt architect Jo Van Den Berghe zijn idee van hoe een kunstdocent o.a. dat doel zou kunnen realiseren: *‘Leren moet een avontuur blijven, een proces waarbij je aan het begin nog niet weet waar je op het einde zal uitkomen – zoals een schrijver die al doende zijn stijl en zijn verhaal ontwikkelt, en aan het einde beseft dat hij het op voorhand nooit zo had kunnen bedenken. Zo is het ook voor de lesgever die zijn onderwijs, zijn kunstpraktijk en zijn onderzoek in een verdiepende interactie brengt en durft toe te laten dat zijn studenten het leerproces mee bepalen.’*²⁷ Het zwaartepunt ligt in deze visie duidelijk niet bij het resultaat, maar bij het proces. Het doel van de kunstdocent is niet het behalen van een resultaat; het doel van de kunstdocent is het doorlopen van een proces. Het doel van de kunstdocent is niet een op maat vormgegeven pakketje bezorgen aan de nederige en ontvankelijke kunststudent, waar net genoeg in past van wat ‘de canon’ zou heten om zo geloofwaardig over te kunnen komen eens men hopelijk ergens in het befaamde kunstcircuit belandt. Het is niet het voortbestaan van de eigen conventies dat moet worden gegarandeerd, integendeel.

In een door Vincent Katz geciteerd prospectus van Black Mountain College, dat hoogstwaarschijnlijk geschreven is door Charles Olson, lezen we naast een bijzonder interessante visie over de positie van de kunstdocent ook dit: *‘Our central and consistent effort is to teach method, not content; to emphasize process, to invite the student to the realization that the way of handling facts and himself amid the facts is more important than facts themselves. For facts change, while the handling of facts – provided it is life’s own free, dynamic method – remains the same.’*²⁸ Het doel van de kunstdocent is niet de kunststudent helpen met het ontwikkelen van een artistieke praktijk; het doel van de kunstdocent is het helpen bij het ontwikkelen van een methode die het de kunststudent enerzijds mogelijk maakt om een specifieke praktijk te ontwikkelen en anderzijds – en dit is belangrijker dan de gespecialiseerde praktijk – het mogelijk maakt om die praktijk te laten bestaan in onze wereld, om zelf te bestaan in onze wereld. Een hopelijk logisch gevolg zou dan zijn dat de voormalige kunststudent de wereld mee zal (her)vormen, op een gelijkaardige wijze waarmee dat ook hoorde te gebeuren in de vrije ruimte die de school moet zijn. Erik de Jong sluit zijn essay in Old School / Nieuwe Klas af met de volgende bedenking: *‘[...] we zouden moeten stellen dat een kunstacademie studenten niet leert hoe ze als toekomstige kunstenaars kunst moeten maken. Een kunstenaar maakt geen kunst, maar dingen. Een*

27 Van Den Berghe, J., 2015. Achter het Hoekje Leren Kijken (interview met van Imschoot, T. & Vanhee, I.).

28 Anoniem. 1952. BMC prospectus for Spring Semester, Feb 11-June 7 1952.

*academie kan inzicht verschaffen in de noodzaak waarom je iets wel of niet zou doen. Een kunststudent leert de waarde inzien van het ‘ergens’ ongevraagd ‘iets’ te veroorzaken dat gaat resoneren en kan evolueren tot een moment van transitie waarbinnen kunst en leren één zijn geworden.’*²⁹ Dat een kunststudent de waarde leert inzien van het ‘ergens’ ongevraagd ‘iets’ te veroorzaken is van essentieel belang binnen het kunstonderwijs, zelfs noodzakelijk, maar ondanks die noodzaak is dat waardebesef bitter weinig aanwezig. De regels van het kunstspel horen over meer te gaan dan techniciteit en materialiteit alleen. Het proces dat de kunstdocent hoort te benadrukken gaat over symboliek, context, cognitie en het tegenwoordig vaak verwaarloosde intellect: *‘The latter aspect, the affective but above all the intellectual potential of the arts is often overshadowed in education by the former, the technical and historical significance.’*³⁰

*‘Een mondige mensheid: dat alleen kan het doel van praktijk zijn, en daarin kan ook alleen het – immanente – doel van kunst liggen’,*³¹ zo stellen Cyrille Offermans en Frits Prior in hun boek dat de esthetische theorie van Adorno uit de doeken tracht te doen. De mondige mens is een mens die zich van zijn verstand kan bedienen, zijn intellect. *‘Sapere aude!’*, zoals de door Horatius geïnspireerde Immanuel Kant dat uitroept in zijn *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*³² En dat ontbreekt vandaag bij veel studenten: ten eerste durf en ten tweede de durf om te weten, de durf om aandachtig te zijn, geïnteresseerd te zijn. Robert Creeley verwijst naar wat John Chamberlain zei over Black Mountain College – allebei alumni van de school – in een interview met Vincent Katz: *‘Black Mountain was the only place he’d gone to where people were more interested in what they didn’t know than in what they did.’*³³ Het is door het maken van regels, door het bieden van weerstand en misschien vooral door het uitstralen van intentie, door te zijn en door te blijven, dat de kunstdocent enige kans maakt om dit te kunnen bewerkstelligen bij de kunststudent. Tegenwoordig lijken heel wat kunstdocenten die actief zouden zijn in de ‘creatieve sector’ over weinig creatief vermogen te beschikken als we zien dat ‘punten geven’ de enige (subjectief) succesvolle manier blijkt te zijn om studenten te laten doen wat van hen wordt verwacht. Het kunstonderwijs is door haar (amper aanwezige) idealen geëvolueerd naar een paradox bestaande uit tegenstellingen die elkaar in plaats van rijker te maken, reduceren tot iets verwaarloosbaars.

De kunstdocent moet het streven hebben om kunststudenten – die niet (enkel) ambachtslieden, maar vooral intellectuelen horen te worden – te ‘helpen’ in hun proces. De rol van de kunstdocent is in feite een zeer dienstbare rol. Jan Masschelein, die de grot als beeld gebruikt voor de kunstschool, zegt hierover dit: *‘De grot verschijnt in dit verhaal dus als een scène van het vermogen en van immanentie. En wat er ontbreekt om van de grot [...] een school te maken is*

29 de Jong, E., 2014. *De didactiek van het nergens zijn.*

30 Vermeersch, L. & Elias, W., 2015. *The End of the ‘To-Do-List’. Towards a Balanced Arts Education.*

31 Offermans, C. & Prior, F., 1977. *De estetiese theorie van Adorno en Benjamin. een inleiding.*

32 Kant, I., 1784. *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?.*

33 Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art.*

*niet de meester-filosoof die uit de grot wegleidt naar een transcendente wereld, maar de pedagoog die naar de grot voert en deze beweging, die een zekere moed vraagt, ondersteunt (zoals bekend was de pedagoog in Griekenland de slaaf die het kind naar school bracht, dus uit het huis, de ‘oikos’, en uit de samenleving, de ‘polis’, wegleidde) én de leerkracht die niet enkel beelden op wanden projecteert, maar ook de wand verandert in het vlak van een tafel en woorden toevoegt om de wereld te noemen en tot een ding te maken (dat ontsloten wordt), zodat een wereld ter beschikking wordt gesteld aan een wezen dat ook zelf ter beschikking is (blootgesteld), ter beschikking voor beschouwing, studie en oefening.’³⁴ We onthouden dat de kunstdocent de kunststudent niet als ‘de meester met ervaring’ moet voorbereiden op hoe de (economische) wereld daarbuiten is, maar dat hij de kunststudent moet leiden naar een omgeving waarbinnen de kunststudent zich kan oefenen in het (her)interpreteren van die wereld, van eender welke wereld, en van zichzelf. We onthouden ook dat de wand waar beelden op worden geprojecteerd moet veranderen in het vlak van een tafel. En ten slotte is er dan nog het toevoegen van woorden. ‘Want, is het niet zo dat onze gedachten niet zozeer voortkomen uit ons genie, maar uit onze woorden, de woorden die we leven en die ons maken? (cf. Larossa 2006) Vandaar dat mijn uitnodiging om te spreken, niet zozeer een kwestie is van ‘wat’ de kunstschoolstudent zegt en zou kunnen zeggen, maar van aan het denken zetten: van het hebben van een ervaring van ‘hoe’ men denkt en van het (eigen) denken tot onderwerp van gesprek maken op een nieuwe wijze. Het gaat dus niet zozeer om het resultaat, dan om de beweging zelf die antwoord vormt op een ervaring en die dus een moment van blootstelling inhoudt. De gesprekken hebben met andere woorden een dubbel doel: de studenten betrekken, maar op zo’n wijze dat ze evidenties bevragen, ook deze die ze zelf leven.’³⁵ Als de wand waar beelden op worden geprojecteerd verandert in het vlak van een tafel kan er onder andere rond die tafel worden gezeten en kan er worden gesproken. Een belangrijk onderdeel van dat spreken is inderdaad dat de kunststudent wordt betrokken en dat hij evidenties bevraagt, maar dat hoort evenzeer te gelden voor de kunstdocent zelf. En daar is het ‘ego-loze’ aspect van het kunstdocent-zijn bijzonder belangrijk. Paul De Bruyne spreekt in zijn essay *Students, Teachers and Their Managers in the Drama School*, zoals de titel doet vermoeden, vooral over de theaterschool, maar mits wat knip- en plakwerk kan ook de (andere) kunstschool iets opsteken van zijn bevindingen: ‘In order to realize a better [...] school, the principal parties should begin with acquiring a deeper insight into their own positions within education. At the moment they all seem to be stranded in their own logic and in their feeling of being right. [...] An experiment in thinking beyond one’s own beliefs may lead to a sharing of insights among the principal parties, for the sake of creating the best possible [...] school in this day and age.’³⁶ Onder ‘principal parties’ kunnen we zowel de kunstschool als de kunstdocent rekenen,*

34 Masschelein, J., 2014. *School maken: over grotten en tafels*.

35 Vansieleghem, N., 2014. *Let’s Talk...*

36 De Bruyne, P., 2012. *Students, Teachers and Their Managers in the Drama School*.

en zelfs de kunststudent is uiteraard welkom om zich aan te sluiten bij dergelijke oefening. Een kunstdocent mag in geen geval genoegen nemen met een vlotte, eerder eenzijdige, communicatie met de kunststudent; een communicatie die eerder intra-actie dan inter-actie kan worden genoemd. Niet enkel op een vraag hoort antwoord of weerwoord vanzelfsprekend te zijn, ook op stellingen die de kunstdocent deelt met de kunststudent hoort reactie evident te zijn. We zouden zelfs zo ver kunnen gaan dat we durven stellen dat de eventuele ervaring op basis waarvan de kunstdocent die ‘positie’ als kunstdocent heeft verworven, zo goed als irrelevant wordt eens de interactie tussen docent en student dient plaats te vinden; daarmee wordt bedoeld dat de al dan niet jarenlange ervaring geen argument is op zich, dat het niet de ervaring is die recht van spreken geeft, geen autoriteit of gezag mag betekenen. Het doel van de kunstdocent is het uitdagen van de kunststudent; dat kan uiteraard enkel effectief zijn indien de kunstdocent zelf uitgedaagd durft te worden. Matt Mullican zei dit tijdens een lezing over de kunstschool en zijn kunstdocentschap: *‘At the time, what I wanted – and I think this is hopefully what you as students want to do – was to get your teachers pissed off. That’s the point. That’s what I want my students to do. I want them to challenge me, when I’m teaching. I want them to... not just piss me off, but the other people in the class. Do something that challenges them.’*³⁷ Gielen en De Bruyne sluiten zich hier bij aan: *‘Disobedience is possible, desirable, and pleasant – and it is a very effective pedagogical tool.’*³⁸

Daarenboven heeft de kunstdocent, in onze (te) snel evoluerende samenleving, baat bij het luisteren naar de nieuwere, betere en snellere generatie, de kunststudent.

Het is ook door die snel evoluerende samenleving dat een vastomlijnd leerplan achterhaald lijkt. *‘Learning here means acquisition of what already is incorporated in books and in the heads of the elders. Moreover, that which is taught is thought of as essentially static. It is taught as a finished product, with little regard either to the ways in which it was originally built up or to changes that will surely occur in the future. It is to a large extent the cultural product of societies that assumed the future would be much like the past, and yet it is used as educational food in a society where change is the rule, not the exception.’*³⁹ John Dewey was zich hiervan al bewust in 1938. Hij gaat verder en stelt eigenlijk waarom het nodig is dat de kunstdocent zichzelf en zijn ‘lespakket’ keer op keer weer in vraag stelt: *‘Responsibility for selecting objective conditions carries with it, then, the responsibility for understanding the needs and capacities of the individuals who are learning at a given time. It is not enough that certain materials and methods have proved effective with other individuals at other times. There must be a reason for thinking that they will function in generating an experience that has educative quality with particular individuals at a particular time.’*⁴⁰

37 Mullican, M., 2014. *The image of Learning*.

38 Gielen, P. & De Bruyne, P., 2012. *Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism*.

39 Dewey, J., 1938. *Experience & Education*.

40 Dewey, J., 1938. *Experience & Education*.

Het doel van de kunstdocent is voortdurend te zoeken naar het antwoord op de vraag die ook John Dewey stelt: *‘What does freedom mean and what are the conditions under which it is capable of realization?’*⁴¹ Het doel van de kunstdocent is het aanreiken van middelen, van gereedschap, van regels die de kunststudent dwingen tot het maken van keuzes, van controle die leidt tot onafhankelijkheid.

⁴¹ Dewey, J., 1938. Experience & Education.

WAT IS HET DOEL VAN DE KUNSTSTUDENT?

Het doel van de kunstschool is het zijn van een ruimte waarin kan worden gespeeld. Het doel van de kunstdocent is het maken van regels waarmee kan worden gespeeld. Het doel van de kunststudent hoort dus het spelen zelf te zijn. Het is aan de kunststudent om enerzijds dankbaar gebruik te maken van de daarvoor beschikbaar gemaakte ruimte en regels, anderzijds moet het ook het doel zijn om zich daar in zekere zin volledig onafhankelijk van te kunnen maken. Die groei naar onafhankelijkheid is een proces; een proces impliceert tijd. Het is niet totaal onaanvaardbaar dat de opleiding van iemand die studeert om ingenieur te worden reeds min of meer is vastgelegd. De kennis en vaardigheden die een student moet hebben om een degelijke ingenieur te zijn zouden we relatief concreet kunnen noemen. De rol van de ingenieur is vrij gedefinieerd, de ingenieur heeft een vrij duidelijke positie op 'de markt'. Het is dan dus ook niet helemaal onaanvaardbaar dat er een bepaald tijdspanne wordt gekoppeld aan de opleiding tot ingenieur. Voor de kunststudent kan dit in geen geval toepasbaar zijn. Als we eerlijk zijn klopt het zelfs amper voor de ingenieurstudent. Het koppelen van een bepaalde tijdspanne aan wat iemand moet leren is problematisch; het koppelen van een bepaalde tijdspanne aan wat iemand moet worden is nog problematischer. Voor de kunststudent komt daar een extra probleem bij, namelijk de vraag van wat een kunststudent eigenlijk precies hoort te worden. Een kunstenaar? Wat is dat? Het proces van het groeien naar onafhankelijkheid impliceert tijd en het is aan de kunststudent om die tijd te claimen. Het doel van de kunststudent is niet na vier jaar een kunstenaar te zijn. Het doel van de kunststudent is al helemaal niet het behalen van een kunstdiploma. Opnieuw, voor de ingenieur is het behalen van een diploma als doel op een of andere manier niet volledig vreemd; zoals gezegd is die positie vrij gedefinieerd binnen onze maatschappij. Een soort document dat kan aantonen dat een persoon de nodige kennis en vaardigheden heeft om die positie te kunnen invullen is zinvol. Het diploma van een kunststudent daarentegen is als doel (voorzichtig geformuleerd) verwaarloosbaar, aangezien er geen duidelijk gedefinieerde positie binnen de maatschappij aan valt te koppelen. Het diploma op zich impliceert uiteraard bepaalde kennis en kwaliteiten – dat is mooi meegenomen. Maar die kennis en kwaliteiten zitten in een vooraf bepaald, op maat gemaakt pakketje dat net daardoor zo goed als volledig losstaat van wat het is om een onafhankelijke, individuele artistieke identiteit/praktijk te ontwikkelen. Het is dus aan de kunststudent om zich los te maken van dat pakket; en in de plaats van een vooraf bepaalde route te bewandelen (met een vooraf bepaalde eindstreep), een eigen route te zoeken (zonder eindstreep). In die zoektocht kunnen de kunstschool en de kunstdocenten bijzonder waardevolle middelen zijn en bieden.

Het doel van de kunststudent is experimenteren met al de beschikbare middelen, zowel vooraf bepaalde middelen die reeds beschikbaar zijn gemaakt

door anderen, als middelen die nog beschikbaar gemaakt dienen te worden door de kunststudent zelf. Vincent Katz beschrijft in Black Mountain College: Experiment in Art het artistiek succes van Black Mountain College: *‘What was encouraged, what was engaged in at Black Mountain College – both by student and by artist/teacher – was experimentation. People felt free there to undertake activities geared toward finding new ways of doing, rather than studying and repeating the past.’*⁴² En zoals reeds vermeld in het deel van dit boek gewijd aan het doel van de kunstdocent zei ook Arthur Penn dat de kwaliteit van Black Mountain College precies dat was: de mogelijkheid om te handelen (experimenteren), los van eventuele gevolgen. Er kunnen/zullen dus wel degelijk gevolgen zijn, maar het is aan de kunststudent om die gevolgen een juiste plaats te geven, om ze te relativieren. Een gevolg zou bijvoorbeeld kunnen zijn dat de kunststudent ‘slechte’ punten krijgt; punten worden gegeven in functie van het diploma en het diploma behalen mag geen doel op zich zijn, dus dat gevolg is van weinig belang. Een ander gevolg kan zijn dat kunstdocenten (of eender wie) ontevreden of geïrriteerd zullen zijn; maar ook het beantwoorden aan de verwachtingen van kunstdocenten (of eender wie) is een verwaarloosbaar doel. Integendeel, we denken terug aan wat Matt Mullican zei: *‘At the time, what I wanted – and I think this is hopefully what you as students want to do – was to get your teachers pissed off. That’s the point. That’s what I want my students to do. I want them to challenge me, when I’m teaching. I want them to... not just piss me off, but the other people in the class. Do something that challenges them.’*⁴³ Dit is waar spelen volgens de regels verandert in spelen met de regels – een essentiële en noodzakelijke beweging. Bert Huyghe schrijft in zijn essay voor Old School / Nieuwe Klas over Howard Zinn en diens stelling: *‘Zinn stelt [...] dat het probleem van onze samenleving niet civiele ongehoorzaamheid is, maar civiele gehoorzaamheid.’*⁴⁴ Howard Zinn verwijst onder andere naar oorlog, naar miljoenen mensen die gestorven en gedood zijn door gehoorzaamheid. Bert Huyghe concludeert: *‘het is allemaal de schuld van de gehoorzamen.’*⁴⁵ Het probleem van ons kunstonderwijs is niet zozeer ongehoorzame kunststudenten, maar gehoorzame kunststudenten.

Voor alle duidelijkheid: zowel gehoorzaamheid als ongehoorzaamheid kunnen een bruikbaar middel zijn in functie van het proces van de kunststudent, ook daarmee hoort te worden geëxperimenteerd. Welke regels mogen blijven bestaan? Welke regels horen te worden veranderd? John Dewey beschouwt dit als een evidentie: *‘Usually, a group of youngsters change the rules by which they play...’* Maar hij voegt er wel iets aan toe: *‘...only when the adult group to which they look for models have themselves made a change in the rules, [...]’*⁴⁶ Dewey wijst op de voorwaarde dat de volwassen groep, die dient als model, zelf de regels

42 Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art.*

43 Mullican, M., 2014. *The image of Learning.*

44 Huyghe, B., 2014. *De Boxer.*

45 Huyghe, B., 2014. *De Boxer.*

46 Dewey, J., 1938. *Experience & Education.*

moet veranderen, of veranderd moet hebben. We hebben reeds vastgesteld dat dit veel te weinig wordt gedaan door kunstdocenten, maar dan is er uiteraard, en zeer gelukkig, de canon. En in die canon, daar zit Marcel Duchamp. Hij zit daar terwijl hij al de rest er weer uit gooit. *‘What did Marcel Duchamp do if not play with the rules of art and of the art world of his day and age?’*⁴⁷ Marcel Duchamp relativeerde alles wat er ooit is gebeurd in de kunst. Hij relativeerde de ruimte, de regels, de spelers, zichzelf. Het doel van de kunststudent mag uiteraard bescheidener; spelen met de regels van de kunstschool en van de kunstdocent is reeds bijzonder waardevol.

Er is wel degelijk reden waarom het belangrijk is dat de kunststudent niet alleen volgens het bestaande speelt, maar ook met het bestaande; uiteindelijk zal de kunststudent namelijk zelf moeten bepalen wat dat bestaande is, of hoort te zijn. Johannes M. Hedinger en Torsten Meyer herhalen wat Joseph Beuys ooit zou hebben gezegd: *‘Denn wenn man die Zukunft nicht aktiv befragt, kann man sie auch nicht mit-gestalten. Das wusste schon Joseph Beuys: “Die Zukunft, die wir wollen, muss erst erfunden werden, sonst bekommen wir eine, die wir nicht wollen.”*’⁴⁸ En om dat te kunnen doen moet de kunststudent afstand nemen van wat conventioneel is. Enerzijds vraagt dit een bepaalde inspanning, het verlaten van de comfortzone, van dat wat is gekend; anderzijds zou dit voor de kunststudent de evidentie zelve moeten zijn. *‘But most important to one’s growth is to see oneself leave the safe ground of accepted conventions and to find oneself alone and self-dependent.’*⁴⁹ Het doel van de kunststudent is groei. Het loslaten van wat conventioneel is, is daarbij noodzakelijk, zeker als die groei op een vrije wijze hoort te gebeuren. De herinnering van Buckminster Fuller aan zijn studententijd is eerder in dit boek reeds verschenen, maar theoriëdocenten hameren graag op herhaling, dus: *‘We really did have a great deal of fun because I spent that summer with them on a fun, schematic new school, and I called it “the finishing school.” We would finish anything. In other words, we would really break down all of the conventional ways of approaching school.’*⁵⁰ En ten slotte laten we ook Helmut Friedel, Duits museumdirecteur, ons overtuigen door hetgeen hij te vertellen heeft in de catalogus van een expo in zijn museum over de artiesten van De Stijl: *‘Die De Stijl-Künstler einte die Auffassung, dass die Grenzen der tradierten Gattungen der Künste immer wieder herausgefordert und überschritten werden müssten.’*⁵¹

Zowel bij De Stijl als bij Bauhaus leefde de wens om het heden en de toekomst (beter) vorm te geven. Het was meer dan een wens, het was een noodzaak. En daarin ligt het verschil met de kunststudent van vandaag; de kunststudent heeft wensen, maar ervaart die niet als noodzakelijk. Het gevolg

47 Gielen, P., 2015. *Lessons in Disproportion. The Role of Play in Arts Education and the Role of Art in Education.*

48 Hedinger, J.M. & Meyer, T., 2013. *What’s Next? Art Education: Ein Reader.*

49 Albers, A., 1938. *Work with Material.*

50 Buckminster Fuller geciteerd door Mary Emma Harris, Harris, M.E., 2002. *The Arts at Black Mountain College.*

51 Friedel, H., 2011. *Mondrian und De Stijl.*

is een lakse passiviteit die enkel resulteert in geklaag bij de kunststudent zelf, evenals bij de kunstdocent. Geklaag dat uiteindelijk door beide ‘partijen’ gebruikt wordt als excuus om vooral niet dat te doen wat een kunststudent of -docent hoort te doen. In dat geval kan de kunststudent echter beter filosoof worden, zij het aan de universiteit of op café. In de kunstschool hoort men te denken, ja, maar ook te doen; een doen dat of gevolg of aanzet kan zijn van dat denken. En omgekeerd: in de kunstschool hoort men te doen, ja, maar ook te denken; een denken dat of gevolg of aanzet kan zijn van dat doen. Het doel van de kunststudent is meer dan het leren van een ambacht, het is meer dan het ontwikkelen van een praktijk. Het doel van de kunststudent is het ontwikkelen van een artistieke praktijk. Wat die artistieke praktijk is, wat ‘artistieke praktijk’ zelfs betekent, is van minder belang. Opnieuw draait het om de zoektocht, het proces. In se is er niets mis met een ambacht, maar het doel van zowel de kunstschool, de kunstdocent als de kunststudent zou het streven naar een bepaalde intellectualiteit moeten zijn. Het ambacht op zich biedt geen verweer tegen dat wat de kunstschool tracht te ontdoen van haar waarde, namelijk de economie. Het huidige en autoritaire economisch gedachtegoed staat haaks op het idee van de kunstschool als vrijplaats. Als de kunstschool dus een vrijplaats wenst te zijn en de kunstdocent en -student wensen dat zij die vrijplaats kunnen benutten, dan is het hun plicht die wens als noodzaak te percipiëren, dan is het hun plicht om te streven naar een bepaalde intellectualiteit. Die intellectualiteit impliceert vooral het denken over de vorm van dat wat moet worden gemaakt. We zouden kunnen stellen dat er een verschil is tussen iets maken en iets vormen. Iets maken is ambacht, is doen; iets vormen, is denken en doen. Iets vormen gaat gepaard met een zekere bewustwording, een besef. Over zijn ervaring als student vertelde Matt Mullican dit: *‘I think the school really would put into my brain the issue of what it means to be an artist and “What does an artist do?” And “What makes an artwork different from another thing?”’*⁵² Dat is wat de kunstschool hoort te bewerkstelligen en dat is waar de kunststudent voor open moet staan. *‘Een [kunstschool] kan inzicht verschaffen in de noodzaak waarom je iets wel of niet zou doen. Een kunststudent leert de waarde inzien van het ‘ergens’ ongevraagd ‘iets’ te veroorzaken dat gaat resoneren en kan evolueren tot een moment van transitie waarbinnen kunst en leren één zijn geworden.’*⁵³ Voor de ambachtsstudent is het essentiële vraagwoord hoe; voor de kunststudent is het essentiële vraagwoord waarom. Het is niet het gezeur van een kind dat de kunststudent hoort na te streven, noch de afhankelijkheid; het is de nieuwsgierigheid van een kind die moet heersen. Het voortdurend stellen van de vraag ‘Waarom?’. ‘Sapere aude!’, opnieuw.

Het doel van de kunststudent is aandachtig zijn, geïnteresseerd zijn. De focus op het diploma, op de evaluatie, heeft voor het uiterst verwerpelijke fenomeen gezorgd dat kunststudenten niet meer geïnteresseerd zijn in dingen

52 Mullican, M., 2014. *The image of Learning*.

53 de Jong, E., 2014. *De didactiek van het nergens zijn*.

die niet concreet te maken hebben met dat diploma. ‘Is dat verplicht?’ en ‘staat dat op punten?’ of ‘moeten wij dit kennen voor het examen?’ zijn enkele van de ongelooflijk frustrerende maar veel voorkomende vragen waarmee de kunstdocent wordt geconfronteerd. In dat geval wordt weer pijnlijk duidelijk dat de kunststudent faliekant verkeerd is in het stellen van prioriteiten. Niet de eigen ontwikkeling is de primaire zorg, maar het passen in een verhaal dat door anderen is geschreven. Ook hier herhalen we een reeds aan bod gekomen citaat met betrekking tot Black Mountain College: *‘Black Mountain was the only place he’d gone to where people were more interested in what they didn’t know than in what they did.’*⁵⁴ Het is door interesse dat de kunststudent bijleert, dat de kunststudent zich ontwikkelt. De kunststudent hoort dorstig te zijn. Paul De Bruyne getuigt van een spiritueel fenomeen waarover hij las; het gaat over de kennis die de guru overlevert aan de leerling: *‘[...] this knowledge is sacred and sublime and can and should be accessed only by the annihilated, absent ego of one who is thirsty for knowledge.’*⁵⁵ De sleutel tot kennis is interesse; en die interesse overstijgt het ambacht: *‘Everyone got involved in what everyone else was doing and would come by. Stefan Wolpe taught a class for writers and painters, people who knew nothing about music, but he could talk about the creative process for a composer. That was enormously interesting. Everybody seemed to be interested in the other arts – that was probably the thing that was the most exciting.’*⁵⁶ Aldus Gerald van der Wiele in gesprek met Vincent Katz; en opnieuw gaat het over Black Mountain College. Het doel van de kunststudent is het ambacht te overstijgen. Voor alle duidelijkheid: overstijgen betekent hier niet ‘beter dan’, eerder ‘meer dan’; en dan gaat het niet over een waarde, maar over een veelheid of een veelzijdigheid. Het punt is dat de kunststudent los moet komen van de hokjesmentaliteit die door een bijzonder jammerlijke kortzichtigheid veel te vaak veel te aanwezig is.

We sluiten af met de groep, een bijzonder zin- en waardevol middel, beschikbaar op de kunstschool, dat in functie staat van de groei naar onafhankelijkheid van de kunststudent. Zowel de andere kunststudenten als de kunstdocenten horen bij de groep. De kunstdocent schenkt de regels waarmee de kunststudent aan de slag kan gaan, stelt vragen waar de kunststudent nog nooit heeft bij stilgestaan. De kunstdocent beperkt de kunststudent zodat die vooral niet beperkt zal zijn door zichzelf. John Dewey verduidelijkt: *‘But there is no intellectual growth without some reconstruction, some remarking, of impulses and desires in the form in which they first show themselves. [...] It may be a loss rather than a gain to escape from the control of another person only to find one’s conduct dictated by immediate whim and caprice; that is, at the mercy of impulses into whose formation intelligent judgement has not entered. A person whose conduct is controlled in this way has at most only the illusion of freedom. Actually he is*

54 Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art.*

55 De Bruyne, P., 2012. *Students, Teachers and Their Managers in the Drama School.*

56 Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art.*

*directed by forces over which he has no command. [...] Plato once defined a slave as the person who executes the purposes of another; and, as has just been said, a person is also a slave who is enslaved to his own blind desires.’*⁵⁷ Ook deze controle is een belangrijk middel waar de kunststudent dankbaar gebruik van kan maken. Zowel de door de kunstdocent gecontroleerde groei, als het daarna in vraag stellen van die controle, het losbreken van die controle, zijn aan te raden fases binnen het proces van de kunststudent. Het is door eerst evidente antwoorden te geven op de door kunstdocenten gestelde vragen dat er vervolgens een inzicht kan ontstaan waarmee de kunststudent buiten die evidentie kan treden. Het klagen over de vraag die de kunstdocent stelt, de opdracht die wordt gegeven is dus zelden terecht. Een klagen over hoe de kunststudent met die vraag en opdracht omgaat zou gegrond zijn. Het belang ligt noch bij de vraag, noch bij het antwoord, maar bij het proces van het antwoorden.

Naast de kunstdocent zitten dus ook de andere kunststudenten in de groep. *‘[...] the real stuff happens between the students.’* zegt Matt Mullican. *‘And it really was a crazy, crazy time. But really it comes down to what was being done, and what was being done was that ideas were exchanged.’*⁵⁸ Het waardevolle van kunststudenten is dat zij andere dingen kunnen aanreiken dan de kunstdocenten; op hun beurt kunnen zij vragen stellen waar de kunstdocent nooit bij stil heeft gestaan.

Om het waardevolle van de groep effectief te laten zijn, is engagement nodig. Zie het zo: als iedereen komt om te ontvangen, zal niemand ontvangen; als iedereen komt om te geven, zal er genoeg zijn voor iedereen om te ontvangen. Dat is even waar als melig; en het is bijzonder melig... *““Group influence” was how people at the college described the collective effect of bringing out of their shells – sometimes a painful process of dropping pretenses and defenses, other times a warmly welcomed experience of inclusion. “Also,” Adamic wrote, “... one belongs, functions, is ‘important’ in BMC. One, too, is constantly invited, verbally and by implication, to be intelligent, to mature... The BMC community, so to speak, psychologically strips the individual, and there he stands revealed to everyone, including himself – and finally likes it.”*⁵⁹ Engagement, daar draait het om. Dat er dingen gebeuren, is minstens zo belangrijk als wat er gebeurt; zeker als er nog helemaal niets gebeurt. Ook Jeremy Keller kwam tot dat besluit: *‘I went from being an artist that makes things to being an artist that makes things happen.’*⁶⁰

In de geest van heel dit betoog sluiten we af met twee belangrijke citaten. Ten eerste kijken we naar wat Jacob Lawrence, Amerikaans schilder, te zeggen heeft in zijn brief aan Josef Albers: *‘My belief is that it is most important for an artist to develop an approach and philosophy about life - If he has developed*

57 Dewey, J., 1938. *Experience & Education*.

58 Mullican, M., 2014. *The image of Learning*.

59 Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art*.

60 Hoogenboom, M., 2015. *De Nakende School*.

this philosophy he does not put paint on canvas, he puts himself on canvas.'⁶¹
[onderlijnd door Lawrence].

Het laatste woord geven we aan Richard Sennett, Amerikaans filosoof. Hij antwoordt op een vraag die hem wordt gesteld door Pascal Gielen en Barend van Heusden. De vraag luidt: *'Yes, but then what do you suggest for a school where eighteen-year olds come who want to be artists, composers or dancers, whatever...?'* Richard Sennett antwoordt: *'I wouldn't worry so much about that, that's their problem, they're already adults.'*⁶²

61 Lawrence, J., 1946. *My Ideas on Art (Painting) and the Artist* (brief aan Josef Albers).

62 Gielen, P. & van Heusden, B., 2012. *A Plea for Communalist Teaching: An Interview with Richard Sennett*.

BIBLIOGRAFIE

- Albers, A., 1938. Work with Material. Black Mountain College Bulletin, 5.
- Anoniem. 1952. BMC prospectus for Spring Semester, Feb 11-June 7 1952. [in:] Katz, V., 2002. Black Mountain College. Experiment in Art. Madrid: 202.
- Bonet, J.M., 2002. Black Mountain College: An American Experience. [in:] Katz, V. (ed.), Black Mountain College. Experiment in Art. Madrid: 11-12.
- Darras, B., 2014. Values of Arts and Cultural Education. Changing Identities in the Time of Democracy, Creative Class and Cultural and Creative Industries. [in:] van Heusden, B. & Gielen, P., Arts Education Beyond Art: Teaching Art in Times of Change. Amsterdam: 57-75.
- De Bruyne, P., 2012. Students, Teachers and Their Managers in the Drama School. [in:] Gielen, P. & De Bruyne, P. (ed.), Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism. Amsterdam: 49-67.
- de Jong, E., 2014. De didactiek van het nergens zijn. [in:] Lambrecht, W. & Vansielegem, N. (ed.), Old School / Nieuwe Klas. Gent: 145-156.
- Dewey, J., 1938. Experience & Education. New York.
- Douibi, D., 2015. Beste Toekomstige Decaan van Mij. rekto:verso, 68: 26-27.
- Esche, C., 2015. Terug Naar de Gemeenschap. rekto:verso, 68: 54-58.
- Friedel, H., 2011. Mondrian und De Stijl. München.
- Gielen, P., 2015. Lessons in Disproportion. The Role of Play in Arts Education and the Role of Art in Education. [in:] van Heusden, B. & Gielen, P., Arts Education Beyond Art: Teaching Art in Times of Change. Amsterdam: 133-152.
- Gielen, P. & De Bruyne, P., 2012. Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism. Amsterdam.
- Gielen, P. & van Heusden, B., 2012. A Plea for Communalist Teaching. An Interview with Richard Sennett. [in:] Gielen, P. & De Bruyne, P. (ed.), Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism. Amsterdam: 33-48.
- Gropius, W., 1919. Brief aan Ferdinand Kramer. [in:] Nuemann, E., 1977. Bauhaus und Bauhäsler. Berlijn.

- Harris, M.E., 2002. *The Arts at Black Mountain College*. Massachusetts.
- Hedinger, J.M. & Meyer, T., 2013. *What's Next? Art Education: Ein Reader*. Munchen.
- Hoogenboom, M., 2015. *De Nakende School*. rekto:verso, 68: 62-66.
- Huyghe, B., 2014. *De Boxer*. [in:] Lambrecht, W. & Vansielegheem, N. (ed.), *Old School / Nieuwe Klas*. Gent:
- Kant, I., 1784. *Beantwortung der Frage: Was ist Aufklärung?*. Berlijn.
- Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art*. Madrid.
- Lawrence, J., 1946. *My Ideas on Art (Painting) and the Artist (brief aan Josef Albers)*. [in:] Katz, V., 2002. *Black Mountain College. Experiment in Art*. Madrid: 84.
- Masschelein, J., 2014. *School maken: over grotten en tafels*. [in:] Lambrecht, W. & Vansielegheem, N. (ed.), *Old School / Nieuwe Klas*. Gent: 133-144.
- Mullican, M., 2014. *The image of Learning*. [in:] Lambrecht, W. & Vansielegheem, N. (ed.), *Old School / Nieuwe Klas*. Gent: 75-92.
- Offermans, C. & Prior, F., 1977. *De estetiese theorie van Adorno en Benjamin. een inleiding*. Nijmegen.
- Perec, G., 1974. *Espèces d'espaces*. Parijs.
- Sessions, R., 1944. *Report on Black Mountain*. *New York Times*, September 24, 1944. New York.
- Simons, M. & Masschelein, J., 2012. *School - A Matter of Form*. [in:] Gielen, P. & De Bruyne, P. (ed.), *Teaching Art in the Neoliberal Realm. Realism versus Cynicism*. Amsterdam: 69-83.
- Van Den Berghe, J., 2015. *Achter het Hoekje Leren Kijken (interview met van Imschoot, T. & Vanhee, I.)*. rekto:verso, 68: 46-51.
- Vanhaesebrouck, K., 2014. *Apologie van de onmodieuze school*. [in:] Lambrecht, W. & Vansielegheem, N. (ed.), *Old School / Nieuwe Klas*. Gent: 109-119.

Vanhaesebrouck, K., 2015. Geschiedenis is Niet van Gisteren. rekto:verso, 68: 22-25.

Vanhee, I., 2015. Sous Les Pavés, La Plage. Lessen in Abstractie. rekto:verso, 68: 1-12.

Vansieleghem, N., 2014. Let's Talk... [in:] Lambrecht, W. & Vansieleghem, N. (ed.), Old School / Nieuwe Klas. Gent: 97-108.

Vermeersch, L. & Elias, W., 2015. The End of the 'To-Do-List'. Towards a Balanced Arts Education. [in:] van Heusden, B. & Gielen, P., Arts Education Beyond Art: Teaching Art in Times of Change. Amsterdam: 113-132.

Vervoordt, B., 2012. SHOZO SHIMAMOTO. Gent.

DEEL 2

INLEIDING

Wat is het doel van de kunstschool? Wat is het doel van de kunstdocent? Wat is het doel van de kunststudent? Ik stel de vraag aan enkele kunstdocenten, aan een departementshoofd, aan een kunststudent, aan kunstenaars en aan een ontwerper.

JEROEN LAUREYNS

Micha

...en ja, dan ben ik bij u terecht gekomen, bijvoorbeeld door uw boek. Een boek dat ten eerste interessant is qua inhoud, ten tweede degelijk is vormgegeven, vind ik, wat relevant is voor mij als grafisch ontwerper. Verder is er het gegeven dat u docent op de kunstschool bent, en niet te vergeten uw engagement op vlak van de academisering van het kunstonderwijs, of liever tegen de academisering... enzovoort.

Jeroen

Hahahaha.

Micha

Dus daarom dat dat het mij interessant leek om met u te praten over deze onderwerpen. Ik denk dat wat u te zeggen hebt misschien een meerwaarde kan zijn voor de student en de docent in Hasselt. Dus ja...

Jeroen

Ja, ik wil natuurlijk niet overkomen als een soort van betweter of priester of paternalist. Volgens mij is het basisprincipe van elke vorm van betrokkenheid of van elke vorm van wederkerigheid dat je er moet van uitgaan dat iedereen in staat is om zelf te denken en zelf tot actie te komen, dat je daar eigenlijk geen hulp bij nodig hebt. Dus dat is voor mij een belangrijk basisidee. Ik stel mij dus ook de vraag op welke manier jij je acties wil doen. Ik denk dat je goed moet nadenken over de vorm waarin je verandering wil brengen, want, als je dat presenteert als een soort van kritiek op de school en haar studenten, dan dreig je het tegenovergestelde effect te bereiken. Ik heb misschien zelf, in de manier waarop ik mijn kritiek geuit heb op die academisering, op die schaalvergroting, die fout gemaakt. Door zeer aanvallend te zijn en zeer kritisch te zijn en dat dan ook nog in het publiek debat te gaan doen. Dus, het is zeer belangrijk om het juiste mechanisme te vinden of mensen op de juiste manier te benaderen, als je echt dingen wil veranderen of mensen tot meer engagement wil oproepen. Ik heb lang in de jeugdbeweging gezeten. Daar is iedereen sowieso al geëngageerd. Als je dus iets wou organiseren dan zat je met mensen aan tafel die zich al ingeschreven hadden in die jeugdbeweging, die al actief wilden zijn. Dat is al een ander soort beginsituatie.

Het zou mij wel benieuwen om te horen op welke manier jij vindt dat de studenten hier op Sint-Lucas zoveel geëngageerder zijn dan die in Hasselt. Wat zijn dan de voorbeelden waar je aan denkt?

Micha

Wel, ik denk dat het in elke school waarschijnlijk wel beter kan, ook in Sint-

Lucas. Neem nu mezelf als voorbeeld: ik denk dat ik een vrij passieve student was hier, op vlak van engagement. Maar wat ik hier wel vaker zag waren de expo's georganiseerd door studenten, er gebeurde van alles. Neem nu het voorbeeld van 019, dat uitgegroeid is tot wat het vandaag is... Of denk maar aan de intensieve atelierweek die de masters organiseerden voor, bij grafisch ontwerp in ieder geval, de lagere jaren. Ook 'Tumult in Gent', het festival waarvoor binnen de school de studenten toch ook vaak het heft in handen namen.

Jeroen

Ja, ja, ja

Micha

Dat soort dingen... hier leven dingen, hier hangt een soort sfeer, een cultuur van ondernemen. Ik geloof wel dat het een kleinere groep is die er telkens weer voor zorgt dat er iets gebeurt. Maar dat mis ik in Hasselt wat. Ik denk nu dan ook dat het misschien mijn beurt is om te proberen die dingen te creëren waar anderen dan iets aan kunnen hebben, hopelijk.

Jeroen

Ja, wel, ook in mijn studietijd, toen ik kunstgeschiedenis studeerde, zagen wij dat er eigenlijk heel weinig gebeurde... dat er ook maar één prof was gedurende vier jaar voor de beeldende kunst. Er waren toen heel wat studenten die voelden: wij missen dingen. Op dat moment begonnen wij dingen te organiseren, gewoon samen naar galeries gaan kijken of een ruimte van de universiteit claimen als tentoonstellingsruimte. En ik denk dat dat gewoon cruciaal is in de studentenperiode, en dan zeker voor kunststudenten. We moeten duidelijk maken dat, als je gewoon zeer goed werk maakt, maar je blijft in je atelier zitten en je neemt geen initiatief, dat dan het risico groot is dat je daar in een isolement blijft zitten.

Waar ik binnen Sint-Lucas of binnen mijn opdracht het meest trots op ben, is een bepaald vak dat ik geef: Extra Muros. Dat is een vak dat eigenlijk dient om buiten de school dingen te organiseren, het idee is eigenlijk dat we kunstateliers gaan bezoeken. Ik heb dat in het begin zeer klassiek opgevat: ik ben de docent, ik contacteer kunstenaars, ik leg een dag vast waarop we naar een atelier kunnen gaan en ik zorg dat iedereen daar naartoe gaat. Maar aangezien ik zoveel studenten heb voor dat vak bereik je daar een grens. Je staat daar dan met dertig of veertig man in een fantastisch atelier, ik bedoel bij Pjeroo Robjee, Marinus Boezem, Koen van den Broek... Dat is fantastisch, maar je mist natuurlijk een directe interactie tussen studenten en kunstenaar. Het wordt dan meer een soort van les, rondleiding, gidsbeurt dan dat er echt interactie is. Dus op een bepaald moment hebben we dat veranderd: we willen dat studenten zelf op zoek gaan naar kunstenaars, hen contacteren en vragen of zij hun atelier mogen bezoeken. Ook omdat je dan een breder aanbod kunt krijgen, omdat je de groepen

kleiner kunt maken en zo ook een echte ontmoeting tussen de studenten en de kunstenaars mogelijk maakt. Als docent bepalen wij enkel de periode en de plaats. We kiezen een stad uit: zo zijn we begonnen in Amsterdam, vorig jaar waren we in Luik, nu gaan we naar Warschau. En in het begin hadden we daar veel schrik voor, omdat je ook als docent de regie uit handen geeft, omdat je zelf niet meer bepaalt wie, wat, waar en wanneer. Maar het werd een succes. En wat we ook zeer belangrijk vonden is het gegeven dat we eigenlijk al jaren vinden dat er in Sint-Lucas een soort van kerktorenmentaliteit heerst. Men vindt het al een grote ervaring wanneer men van West-Vlaanderen naar Gent komt. Het lijkt dan haast alsof men al een soort van internationale ervaring opdoet. Er zijn bovendien zeer weinig studenten op Sint-Lucas in Gent die op Erasmus gaan, het is zeer moeilijk om studenten te motiveren om dat te doen. Je hebt natuurlijk ook passieve vormen van obstructie door atelierdocenten. Het is zeer moeilijk om die mentaliteit te doorbreken.

Vorig jaar zijn we met Extra Muros naar Luik geweest, dat was dan wel binnen België, maar het was in Franstalig België. En we hebben toen duidelijk gezegd dat de studenten zich er goed bewust van moeten zijn dat in de internationale kunstwereld niet iedereen perfect Nederlands of Frans spreekt. Je moet niet wachten tot je perfect Frans of Engels of Duits kan om een internationale samenwerking aan te gaan. Al die kunstenaars die aan de Documenta's en de Biënnales deelnemen zijn niet allemaal perfect Engelstalig, Duitstalig of Franstalig. En wat volgde was zeer schoon om zien. Je kan allerlei modellen in klasverband uitwerken en zeggen: "Kijk, Micha, volgende week ga je eens vooraan komen staan en gaan wij doen alsof wij Frans met elkaar spreken en dan gaan we proberen om die barrières te overwinnen." Maar dat is altijd een beetje artificieel, dat is altijd een beetje gespeeld. En doordat het echt om een concrete opdracht ging, met concrete mensen, zag je inderdaad studenten die het aandurfd en om in het Frans iemand aan te spreken, om die afspraak te regelen. En het belangrijkste criterium voor mij om dan te zien of het opzet geslaagd was, is dat je zag dat je studenten had die zelf blij waren, omdat ze zich ervan bewust werden: "Ja, ik zag dat eigenlijk niet zitten, want ik kan geen Frans, maar ik heb het toch gedaan en het is gelukt."

En nu had ik het gedacht, omdat ik ooit mijn thesis schreef over een Kroatische kunstenaar maar mijn band met Oost-Europa nooit verder heb kunnen ontwikkelen: Laat ons ambitieus zijn, laten we naar Warschau gaan. Ik ben er zelf nooit geweest, ik ken ook geen Poolse kunstenaars. Er is niemand die bezwaar gemaakt heeft, in tegendeel, iedereen is blij dat ze dat kunnen doen. Iedereen slaagt erin, op een of andere manier, om, ondanks het feit dat ze het land niet kennen, de taal niet kennen, die geschiedenis niet kennen, via Facebook, via galleries, via musea, via desnoods een poetsvrouw contacten te zoeken in Warschau en afspraken te maken en daar op atelierbezoek te gaan. En de dynamiek die dat teweeg brengt, en vooral de emancipatie die je ziet bij de studenten, dat is voor mij het belangrijkste om zien. Je ziet dat ze drempels

overschrijden, ze zijn blij dat ze iets doen dat ze zelf niet zouden doen, waar ze misschien een duwtje voor nodig hadden om het te doen. Maar het belangrijkste is voor mij om te zien dat ze mij niet vanuit een soort van paternalisme nodig hebben om dat te gaan doen.

Micha

Ik vroeg me af hoe groot de verantwoordelijkheid van de docent is. Ik weet dat er veel docenten zijn die ook zien dat de studenten passief zijn, die daar ook door gefrustreerd zijn en klagen over deze generatie... Ik vraag me dan af wat hun verantwoordelijkheid is. Want de constructie waar je het over had is een constructie die jij gemaakt hebt, waarbinnen de studenten dan op eigen initiatief erin slagen om tot een doel te komen. Dus wat is de verantwoordelijkheid van de docent?

Jeroen

Wat is de verantwoordelijkheid om die passiviteit te doorbreken? Wel, ik ben daar zeer principieel in. Ik ben ervan overtuigd dat ja vanuit je principiële standpunten een hele pedagogie moet ontwikkelen. Ik heb in Duitsland gestudeerd, daar mijn Erasmus gedaan, in Heidelberg. En daar was het in principe zeer duidelijk: de student moet zichzelf ontwikkelen. Daarom werden alleen maar werkseminaries georganiseerd. We werkten alleen maar in kleine groepen en vanaf het eerste jaar moest iedere student zelf een onderwerp uitkiezen, voorbereiden en gedurende een uur een presentatie daarover geven bij een prof die een autoriteit is op het vlak van die onderwerpen, maar die zelf niet eerst twee uur, een jaar lang, twee jaar lang, drie jaar lang denkt een basis te moeten leggen. Die denkt niet dat er eerst fundamenten moeten gelegd of een kader geschept worden... Nee, vanaf het begin word je gewoon in dat bad gegooid en zo krijg je een heel andere dynamiek. Wat mij betreft is ons onderwijs overal, ook op de kunstschool, nog veel te klassiek, veel te ouderwets, veel te veel éénrichtingsverkeer. En het is pas als je dat Duitse pedagogisch model in de hele school, in de hele opleiding, vanaf dag één tot de laatste dag als basis van een structuur gebruikt dat het kan werken. Dat heeft dan niets te maken met een soort van zweverige of alternatieve pedagogie. In Duitsland is dat niet vanuit een soort van Steinerfilosofie gebeurd. Het komt voort uit een academisch-universitaire traditie. Ondanks de vele hervormingen die het marktdenken ook daar in het onderwijs heeft teweeggebracht, gebeurt het nog steeds dat scholen zo te werk gaan. En niemand zal zeggen dat de Duitse universiteiten softe pedagogische plaatsen zijn. Dus ik denk dat docenten wel degelijk een collectieve verantwoordelijkheid hebben. Maar je ziet wel dat het in een Belgische context zeer, zeer moeilijk is om een lange traditie te veranderen van klassikaal en autoritair onderwijs, de klassieke onderwijstraditie van zitten, zwijgen en luisteren... Mensen associëren dat nog altijd met kwaliteitsvol onderwijs. Het is dus zeer moeilijk om dat te doorbreken.

Micha

Wat zou de missie van de kunstschool eigenlijk moeten zijn? Wat zou de missie van de kunstdocent moeten zijn? En, wat zou de missie van de kunststudent moeten zijn. Met welke bedoeling gaan de instelling en de personen naar de school, het gebouw toe?

Jeroen

De missie van de kunstschool moet zeer duidelijk zijn. Het is de enige periode in een mensenleven dat je mensen de kans kan geven om gedurende vier, wat veel te weinig is natuurlijk, jaar te ontdekken of hij of zij inderdaad echt een roeping heeft als kunstenaar. Want dat is niet iets dat je zo maar zelf op één-twee-drie kan beslissen en daar zeker over kan zijn. Je hebt daar echt veel tijd en ruimte voor nodig om dat zelf te onderzoeken, om dat een kans te geven en na te gaan: ben ik nu echt een kunstenaar of niet? Ik denk dat de vrijheid om die vraag te stellen en te toetsen aan mensen die veel ervaring hebben in het maken of reflecteren van kunst heel belangrijk is. Ik denk ook dat de missie van een kunstschool moet zijn, en vandaar ook mijn kritiek op de academisering, om docenten te zoeken die allemaal zo dicht mogelijk bij de kunstpraktijk zelf staan. Het spreekt voor zich dat de docenten die in de ateliers les geven kunstenaars moeten zijn, maar ook de theoriëdocenten moeten eigenlijk zo dicht mogelijk bij de kunstwereld aansluiten omdat de bedoeling van een kunstschool moet zijn om mensen de kans te geven om na te denken over of zij nu kunstenaar zijn, ja of nee. De bedoeling moet uiteindelijk zijn dat de opleiding in een autonoom kunstenaarschap uitmondt en dat die studenten tot kunstenaars worden. Dat is wat ik zo fantastisch vind, ik ben hier zeventien jaar geleden begonnen om over hedendaagse kunst te spreken. Nu zie ik na zeventien jaar dat de eerste studenten aan wie ik les gaf langzaam uitgroeien tot de bekende kunstenaars van hun generatie. En daar ben ik ongelooflijk blij om. Vorig jaar ben ik met een bepaald vak begonnen waar ik les geef over studenten aan wie ik zelf nog les heb gegeven. Ik kan ook zelf de vraag stellen als criticus... In het begin als mensen hier aankomen weten ze nog niet veel over hedendaagse kunst. Ik zou daar altijd zeer denigrerend over kunnen zijn: je wil kunstenaar worden maar je kent niets van kunst. Maar ik vind het uiteindelijk maar normaal dat er nog maar weinig kennis is. En er wordt dus heel veel geleerd in de kunstschool. Ik vind het dan fantastisch om te zien hoe het dan vijftien of twintig jaar later omgekeerd is en dat ik dan met oeuvres geconfronteerd word waarin ik als criticus mijn weg moet zoeken. Ik vind dat de kunstschool niet haar kompas moet richten op de universiteit, op het universitaire model; we moeten kunstenaars hebben, niet al die doctoraten die allemaal dead end streets zijn: je wordt noch een goede academicus, noch een goede kunstenaar... Kunstenaars die hier les geven moeten centraal staan en studenten moeten zo veel mogelijk artistieke kwaliteiten kunnen ontwikkelen. Wat is de plaats van een docent? Hij moet in eerste plaats een authentieke kunstenaar zijn. Geen bekende kunstenaar, maar wel een authentieke kunstenaar. Maar vooral

ook, hij moet dienstbaar zijn. Ik geloof niet in de kunstschool met alleen bekende namen als docenten. Ik geloof in dienstbare docenten die zich ten dienste stellen van de ontwikkeling van dat talent. En dat betekent heel vaak, jammer genoeg, dat ze de ontwikkeling van hun eigen artistieke talent moeten verminderen, er minder energie in steken, omdat ze hun tijd en energie moeten steken in de ontwikkeling van die studenten. En wat is de ideale kunststudent? Dat is diegene die voelt dat er iets in hem of haar zit, iets creatiefs, iets artistieks. Iets dat afwijkt van al de rest en waardoor hij voelt dat de kunstschool de plaats is waar hij of zij thuis hoort. Dat zijn de beste studenten, diegenen die zeggen: ik heb zo lang in het reguliere onderwijs gezeten. Ik dacht altijd dat ik niet goed was of een uitzondering was. Maar die dan in een ruimte terecht komen, waarin ze voelen: ik ben misschien inderdaad dyslectisch of niet goed met cijfers, maar heb wel een beeldend talent dat in deze ruimte ontwikkeld kan worden. Ze voelen dat hun 'afwijkingen' in feite talenten zijn.

Micha

In je boek *Weg van Vlaanderen* beschrijf je hoe je het werk van Kempenaers met studenten aan het bespreken bent en dat je mening plots verandert door die studenten. Dat de studenten je verrassen. Word je vaak verrast door studenten? Denk je dat dat nodig is?

Jeroen

Absoluut. Voor mij zijn er twee principes: de gelijkheid en de wederkerigheid. Ik heb natuurlijk meer achtergrondkennis in de hedendaagse kunst dan diegenen die voor mij zitten, maar dat betekent niet dat ik mij hiërarchisch boven hen zal plaatsen. Ik geloof zeer sterk in de pedagogie of het principe dat de rollen van leraar en leerling moeten kunnen wisselen. Daarom geef ik graag les. Door de onderwerpen die ik aanbreng, door de dialogen die ik probeer aan te gaan met mijn studenten zijn er inderdaad momenten waarop studenten mij dingen leren die ik niet heb gezien. En je mag ook niet vergeten dat onze talenten verschillend zijn. Aan een universiteit heb je meestal een academische geest die academische geesten ontwikkelt. Maar ik ben een theorie docent, ik heb het talent van het woord of het schrijven, jullie hebben het talent van het beelden. Dat zijn andere houdingen. Jullie kunnen op visueel vlak vaak facetten van een kunstwerk veel beter en sneller zien. Hoe het gemaakt is, wat er goed aan is, facetten blootleggen die voor mij vanuit een kunsthistorisch, theoretisch, kritisch perspectief, dat nog altijd meer dat van een buitenstaander is, moeilijker te herkennen zijn. Jullie zijn makers die naar dingen kijken die anderen hebben gemaakt. Jullie staan er dus dichterbij. En dat is de reden waarom ik zo graag lesgeef. Mijn studenten leren mij, brengen mij tot inzichten die ik voordien niet had. En als je daar van uitgaat en daarin gelooft, dan gebeurt dat voortdurend. In een bepaalde lesreeks in de professionele bachelor ben ik begonnen met een nieuwe reeks van werken van Michaël Borremans te bespreken. Ik had de werken gezien, maar ik had er

zelf nog niets over geschreven of er nog niets voor gedaan op de radio, maar het is dankzij de dialoog met mijn studenten, door samen te analyseren dat ik tot inzichten gekomen ben die ik voordien niet had en die ik alleen maar kon bereiken door de dialoog met mijn studenten.

Micha

Zou er in het kunstonderwijs niet meer antispecialisme aanwezig moeten zijn? Ik denk dat er nog veel hokjesdenken aanwezig is, dat ervaar ik ook in Hasselt. Als je zelfs maar een beetje afwijkt van een specifiek atelierbeeld wordt al gesuggereerd dat je misschien best een andere richting gaat doen, wat ik persoonlijk heel jammer vind.

Jeroen

Natuurlijk. Het is een moeilijk evenwicht. Ik denk dat het wel belangrijk is dat je je een medium eigen maakt, daar gedurende een hele tijd jezelf in ontwikkelt. Maar ik denk dat je inderdaad breeddenkend genoeg moet zijn. Kijk, ik denk dat het onderwijs sowieso de bedoeling moet hebben om welk talent dan ook dat in een student zit te ontdekken en daartoe een spiegel functie moet uitoefenen. Jij kan dingen misschien op spontane manier zeer goed doen, waarvan je je niet bewust bent. Door bepaalde dingen te doen, door feedback te krijgen zou je dan kunnen ontdekken dat daar toch een talent ligt. Als er dingen gebeuren bij een student die zich buiten dat enge kader van het medium bevinden, maar waarbij je voelt dat het goed zit, dan is het onze plicht als docent om dat te stimuleren. Stel dat wij samen iets doen en ik zie dat jij zeer goed een fuif organiseert of dat je bijvoorbeeld zeer goed kan tekenen terwijl je in de grafische vormgeving zit, dan vind ik dat het mijn taak is om te zeggen: "Eigenlijk, Micha, heb je daar al bij stil gestaan, daar ben je zeer goed in. Is het geen goed idee om daar verder in te gaan, om daar je leven in op te bouwen." Dat moet het onderwijs doen.

TOM LAMBEENS

Micha

Ik begin gewoon onmiddellijk met drie vragen die samenhangen, drie vragen die ik aan elke gesprekspartner voorleg. Wat zou de missie van de kunstschool moeten zijn? Wat zou de missie van de kunstdocent moeten zijn? Wat zou de missie van de kunststudent moeten zijn?

Tom

De missie van de kunststudent of de kunstdocent vind ik misschien lastiger om op in te gaan. Laten we beginnen met de opdracht van het kunstonderwijs en dan komen we misschien zelf wel bij de andere onderwerpen aan. Ik denk dat kunstonderwijs een lastige rol vervult vandaag de dag, om verschillende redenen. Bij kunstonderwijs worden er namelijk heel wat vragen gesteld, het is aan een bepaalde dynamiek onderhevig. Ook ik koester zekere eisen of wensen tegenover het kunstonderwijs. Waar zal ik beginnen? Wat wens ik van het kunstonderwijs? In een cultuur die een bijzondere relatie tegenover beeld onderhoudt neemt kunst altijd al een politieke positie in. Kunstonderwijs gaat dus niet zozeer om het overdragen van technieken of kennis, dat zeker ook allemaal wel. Maar... vooral dient het zich te positioneren tegenover de ontwikkeling van de mens, tegenover het politiek bestel van vandaag. Wat bedoel ik daarmee? Wel, sinds de val van de Berlijnse muur heb je het liberalisme, het neo-liberalisme, en dat richt zich bij uitstek op het helder maken, het transparant maken van de mens, zijn leefomgeving, zijn doen en handelen. Alles wordt binnen zo'n context communicatief gemaakt (of dat betracht men althans) en ik denk dat kunstonderwijs zich allereerst tegen die dynamiek richt. Meer, ik denk dat kunstonderwijs daarin geprivilegieerd is omdat het altijd al omgang met beelden heeft gehad: daardoor is het ook bij uitstek bevoegd om die neoliberale dynamiek te bevragen. Niet in het minst ook omdat kunst zelf meegegaan is in die logica van inzichtelijk maken, helder maken, een duidelijk beeld overdragen, een imago in stand houden. Imago is niet toevallig afgeleid van beeld, het beeld van God (Imago Dei). Dus ik zie kunstonderwijs als iets dat zich kritisch opstelt tegenover mens en samenleving.

Vanuit dat perspectief kan je ook denken over de positie van kunstdocent en kunststudent. Wat bijvoorbeeld voor mij een cruciaal begrip is binnen het kunstonderwijs, en het onderwijs tout court, is 'Bildung', zoals dat teruggaat op de romantische traditie bij Schilling en Schlegel, namelijk: je ontwikkelt je naar het beeld van iets. Vroeger was dat bij de mystici het beeld van God; nadien kreeg je in de Duitse literatuur de bildungstraditie, zoals in De Toverberg van Thomas Mann. In die roman komt een jongeman aan in Davos, waar hij zich gedurende een periode van zeven jaar probeert te ontwikkelen. Wel, ik denk dat dat de verhouding is tussen student en docent: die draait voor mij rond de ontwikkeling van een zelf, een subject, van een complexere kijk ook. Het is een vrij klassieke

opvatting van kunstonderwijs misschien, maar ja, daar zijn we misschien wel aan toe.

Micha

Met welke intentie hoort een student dan dagelijks naar school te komen? Meer bepaald naar een kunstschool... Wat zou de ingesteldheid moeten zijn? Wat zou het algemene doel moeten zijn? Ik stel die vraag omdat ik denk dat er veel studenten vooral elke dag naar school komen in de hoop uiteindelijk een diploma te behalen. Ze willen de vaardigheden hebben die de docenten willen dat ze hebben.

Tom

Dan ga je ervan uit dat het diploma dat je hier krijgt of in het kunstonderwijs iets voorstelt, maar je bent er eigenlijk absoluut niets mee. Dus, dat je naar hier komt voor een diploma, dat heb ik altijd een grandioze grap gevonden, waarvan het diploma zelf de pointe is. Maar nogmaals, ik denk dat je naar de kunstschool moet komen om jezelf te ontwikkelen en ik denk dat de kunstschool bij uitstek bevoegd is om die humaniora, om die waarden te ontwikkelen. Waarom? Omdat het zeker in het academisch kunstonderwijs zowel gaat over een intellectuele ontwikkeling als, en dat is niet onbelangrijk, een ontwikkeling in relatie tot een techniek en een materiaal, een worsteling met dat materiaal. Een worsteling die een levenslange oefening is. Vergelijk het met pianospelen: dat kan je niet op een jaar tijd of op een namiddag. Je weet dat je daar gedisciplineerd minstens vier, zes, acht uur per dag mee bezig moet zijn om je echt te ontwikkelen, om een goede pianist te worden. Daarmee denk ik ook dat kunstonderwijs niet altijd de vervulling inhoudt, maar wel in functie staat van de ontwikkeling van dergelijke attitude. Natuurlijk kom je dan uit bij kleffe slogans als 'levenslang leren' en andere onzin. Het zij zo.

Tegelijk geloof ik niet dat er een gemeenschappelijke vraag of wens is van de docenten naar de student toe, zoals jij suggereert. Nee, ik denk dat de docent in de eerste plaats liever verrast wordt door hetgeen een student maakt. Dus net zozeer als dé verwachting van de student niet bestaat denk ik ook niet dat dé verwachting van de docent bestaat. Maar ik treed je wel bij in de zin dat er een marktlogica of supermarktdenken werkzaam kan zijn... Met die verwachting naar het kunstonderwijs gaan om bijna je diploma te kopen, ja, dat is onzin natuurlijk.

Micha

Word je vaak verrast door de student?

Tom

Net vaak genoeg om hier een tijdje te vertoeven. Dat is misschien een teleurstellend antwoord voor u.

Micha

Nee, hoor. Verrast worden is een positief effect van een bepaalde manier van doceren. Als de manier van doceren zo is dat je nooit verrast wordt of kan worden, dan denk ik dat er iets niet in orde is.

Tom

Vast wel. Belangrijk vind ik dat een docent zich op een individuele manier richt op de persoonlijke samenstelling van een student en die op die manier ook prikkelt. Want dat is eigen aan bildung, dat je je aanpast aan de persoon die je voor je hebt zitten.

Micha

Mijn masterproject gaat over initiatief en engagement bij studenten, het claimen van tijd en ruimte binnen de school. Als ik dan terloops praat met bepaalde docenten, mensen met een functie in de school, merk ik dat ook zij dat gemis zien en op een of andere manier gefrustreerd zijn door het gebrek van een zeker engagement of initiatief bij de studenten. Maar ik vraag me dan af wat hun verantwoordelijkheid hierin kan zijn, om bijvoorbeeld een bepaalde sfeer te scheppen waarin engagement en initiatief aangemoedigd worden. Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat de mensen die gefrustreerd zijn zelf een grotere rol kunnen en misschien moeten spelen in het realiseren van een cultuur waarin dat initiatief en engagement kunnen plaatsvinden.

Tom

Ik denk dat kunstonderwijs vooral een vrijplaats moet zijn waar mensen zichzelf ook tijd en ruimte gunnen om, zoals ik eerder zei, zich te ontwikkelen – wat een persoonlijk engagement vraagt. Vanzelfsprekend gebeurt dat in relatie, in wisselwerking met anderen, maar er zal niet meteen de motivatie zijn om zich in groep te engageren. Alleszins, van engagement om het engagement word ik altijd wat wanhopig. Nee, ik denk dat als je mensen tijd en ruimte gunt om iets te doen, er van daaruit wel oprecht engagement kan plaatsvinden. Maar engagement om het engagement is iets waar ik meestal eerder wantrouwig tegenover sta. Omdat dat in feite een soort vesting is van de status quo. Ik denk niet dat we toe zijn aan krachtdadig handelen, maar aan omzichtig of voorzichtig handelen. Aan iets dat komt na proefondervindelijk falen.

Geforceerd engagement kan al snel ontaarden in elkaar gewoon bezighouden, waar ik ook weer eerder weigerachtig tegenover sta.

Micha

Maar dat hoeft het toch helemaal niet te betekenen.

Tom

Ik denk dat engagement vooreerst moet vertrekken van persoonlijk engagement.

Dat is belangrijk. Vanuit dat ‘iets doen’ ontwikkel je dan het ‘ik’. Ik doe iets. Eerst zal dat ‘ik’ misschien ambivalent en niet scherp afgelijnd zijn, maar met beter worden ga je meer dingen doen en wordt vanzelf wel duidelijk waar dat ‘ik’ naartoe wil. Ik denk dat, als dat gebeurt, meerdere mensen bij elkaar zullen beginnen ‘klonteren’, wat dan weer leidt tot overtuigd engagement. Maar ik heb ook al omstandigheden meegemaakt waarbij je iedere avond het ene na het andere moet bijwonen. Dan gaat het vaak om het handelen of het doen, eerder dan het plaatsvinden uit noodzaak.

Micha

Dat zou een extreem uiterste kunnen zijn, het tegenovergestelde van het andere extreem dat er zo goed als niets gebeurt. Iets extreems zal zelden of nooit goed zijn. Maar ergens iets in het midden zou toch fijn zijn.

Tom

Wel ja, ik begrijp waar je frustratie vandaan komt. En je probeert daar nu een mouw aan te passen? Wil je het benoemen en er een omgangsvorm voor ontwikkelen?

Micha

Wel, ik heb vijf jaar in Sint-Lucas Gent op school gezeten, waar het uiteraard ook verre van perfect is, voor alle duidelijkheid. Het is voor mij niet de ideale school en het is ook geen verhaal van de ene school tegen de andere. Maar ik ben er naar school gegaan en daar heerste toen een sfeer van studenten die dingen ondernemen, die zich engageren, die betrokken zijn bij wat er gebeurt op de school. Daar zijn studenten die ideeën vormen en ze onafhankelijk van docenten ook uitvoeren. Het zou kunnen dat docenten soms helpen want ze zijn uiteraard wel enthousiast over dat engagement. Het is niet een kwestie van docenten uit te sluiten. Maar het gebeurt onafhankelijk van de docenten. Ik was niet zo een actieve student, voor alle duidelijkheid, ik was eerder een passieve student. Maar ik heb daar ongelooflijk veel aan gehad. Voorbeelden zijn performances die werden georganiseerd, experimenteel of gewoon muzikaal. Er werden workshops georganiseerd door studenten. Er was een masteractiviteit die ieder jaar terugkwam. Ik herinner mij dat we 24 uur lang op school bleven. Er is de intensieve atelierweek waar de masters lezingen organiseren, enzovoort. Dat is dan wel een structuur opgezet door docenten, maar enkel de structuur wordt aangeboden, het is de taak van de studenten om daar invulling aan te geven. Mijn masterproject is tot stand gekomen omdat ik zulke dingen mis. En omdat ik geloof dat het wel kan in Hasselt, in deze school. Met de eigenheid van deze school. Ik besef zeer goed dat dit inderdaad Hasselt is en niet Gent, dat het grootste deel van studenten niet op kot zit, of op fietsafstand van de school woont, terwijl dat in Gent anders is – dat moet ik in het achterhoofd houden. Maar toch geloof ik dat het kan. En dat is dan misschien de insteek van mijn masterproject.

Tom

Wat was het dan precies waar je de meeste waarde uit haalde? Was het gewoon het sociale samenzijn of waren het dan die performances, die tentoonstellingen, de artefacten die gemaakt werden?

Micha

Ik geloof dat ik het meeste heb gehad aan het feit dat studenten elkaar andere dingen bieden dan hetgeen docenten bieden. En dat is sowieso een meerwaarde. Een docent heeft een referentiekader of een pakket van kennis dat overgedragen wordt aan studenten. Dat is heel erg belangrijk. En ik zal niet zeggen dat het kader of het pakket onveranderlijk is, maar voor een groot deel is het wel strak omljnd. Studenten hebben andere dingen daarbuiten die van ongelofelijke meerwaarde kunnen zijn als ze gedeeld worden. Dat is dus hetgeen waar ik veel aan heb gehad. Ten eerste dat er iets gebeurt, wat maakt dat je je betrokken voelt. En ten tweede dat wat studenten bieden anders is dan wat docenten bieden.

Tom

Dat kan ik me goed voorstellen. Maar ik kan me ook voorstellen dat het voor mij persoonlijk misschien zelfs als afleiding zou werken, dat het me van mijn werk zou afhouden. Tegelijk kan ik me voorstellen dat het voor een verdichting zorgt, voor concentratie waarbij ik met des te meer overgave mijn eigen ding tot ontwikkeling zou kunnen brengen. Maar ik persoonlijk heb ook de behoefte om mij af te zonderen of af te sluiten en geleidelijk aan iets tot stand te brengen. Ik denk dat als veel mensen ontwikkelen waartoe zij de noodzaak voelen en pas daarna er mee naar buiten komen dat het dan meer weerstand, meer intensiteit opwekt dan gewoon doen om te doen. Al ben ik me er evenzeer van bewust dat bepaalde sociale gelegenheden me ook vaak aanzetten om krachtdadiger en doortastender te werk te gaan. Dus daar ben ik het zeker met je eens.

Micha

Ik wil een concreet voorbeeld geven. Op een bepaald moment is er door een docent iemand uitgenodigd om een soort lezing te geven en dat viel in de smaak bij studenten, ze vonden het interessant en fijn. De reactie kwam dat de docenten dat vaker mochten doen. Ze vonden het jammer dat het niet meer gebeurde. En daar blijft het dan bij. Maar ik denk dan dat wij dat evenzeer kunnen, iemand uitnodigen. Wij zijn geen pubers meer, wij zijn twintigers. Wij kunnen ook mensen uitnodigen, wij kunnen ook dingen organiseren. Als wij de noodzaak daartoe voelen kunnen wij dat ook tot stand brengen. Ik geloof dat er zo meerdere dingen zijn die studenten opmerken, dingen waar ze het niet mee eens zijn of dingen die ze missen, maar het blijft dan bij de passieve houding, de vaststelling dat het jammer is.

Tom

Tegelijk stel ik vast dat Kunstencentrum België, dat misschien wel een van de meest boeiende kunstencentra van België is, zijn werking heeft moeten stoppen omdat er minder en minder bezoekers waren. Daar kwamen muzikanten en filmmakers van allerhande pluimage, van over heel de wereld, van Japan, Europa, Canada, de Verenigde Staten om hun ding te doen, maar er was nauwelijks nog interesse.

Micha

Maar ik snap wel dat de drempel tot betrokkenheid daar hoger ligt. Op een school zou ik verwachten dat die drempel lager is.

Tom

Op een school kan je evenzeer iets ervaren als ‘daar zijn ze weer’, ‘moeten we nu alweer gaan’. Iets dat ook al vaker is voorgevallen. Nogmaals, ik denk dat het organiseren om het organiseren vaak nefast is. Je kan niet verwachten dat er meteen een hele groep gemobiliseerd wordt om deel te nemen. Het kan misschien gebeuren vanuit een microgemeenschap met mensen die gelijkgestemd zijn. Zoiets kan uitbreiden of vergroeiën met andere microgemeenschappen.

Micha

Je hebt het over het organiseren om het organiseren. Ik ben vooral geïnspireerd door scholen als Bauhaus en Black Mountain College, bewegingen binnen de kunst... Die zijn geworden wat ze geworden zijn doordat er heel veel gebeurde, doordat de studenten elkaar naar een hoger niveau brachten.

Tom

Maar je kan dat niet instrumenteel in de hand werken, dat dient zich aan. Je stelt vast dat er gelijkgestemde zielen zijn en je doet iets samen. Maar je kan niet iets zeggen als ‘er moet nu iets gaan gebeuren’. Want dan wordt het dus toch dat organiseren om het organiseren. Begrijp je het verschil? Je hebt niet in de hand of je al dan niet echt in je element zal zijn als je terecht komt in een gemeenschap van mensen.

Micha

Ik geloof wel dat er op dergelijke plaatsen een sfeer of structuur gecreëerd is die het motiveert of laagdrempelig maakt om vrij te bewegen. Enkel en alleen al het gevoel van vrijheid, het gevoel dat je baas of meester van je tijd binnen deze muren kan zijn, vind ik heel belangrijk.

Tom

Ja, maar dat staat toch bijna haaks op het opgevorderd worden om een lezing bij

te wonen en gewoon een namiddag...

Micha

Maar het gaat niet om iets bijwonen, het gaat erom iets te organiseren, zelf te doen. Dat studenten zelf dingen doen, zelf dingen bieden aan elkaar. We hebben het over lezingen, maar daar hoeft het niet over te gaan. Als een student zich stoort aan een witte muur, dat die student de muur dan rood verft. Als het iemand stoort dat er ergens lelijke affiches hangen, dat die er dan andere hangt, of ze gewoon wegneemt. Het zijn flauwe voorbeelden die ik nu snel bedenk, maar het gaat erom dat er iets gebeurt. Ik heb een zwart bord in de inkomhal gezet waar ik affiches aan ophang. Welnu, iemand heeft daar een kleiner bord voor gezet en ik vond het geweldig, het blokkeerde mijn bord. Ik vind het fijn dat er een persoon was die iets zag en dacht 'daar wil ik op reageren'. In zekere mate gebeuren al dergelijke dingen, zoals het schrijven op toiletdeuren... Maar het moet meer zijn en minder willekeurig, met de bedoeling elkaar iets te bieden.

Tom

Maar zoiets krijg je alleen maar als je er vertrouwen in hebt dat zulke dingen wel zullen plaatsvinden. Je kan dat niet op aanvraag doen. Nu moet er iets gebeuren. Nee, het is eerder een kwestie van 'het zal nog wel gebeuren'.

Micha

Je sprak over vrijplaats. Tijdens mijn stage ben ik erop gewezen dat het woord school in het oude Grieks 'vrije tijd' zou betekenen. Het zal dan misschien niet verwijzen naar de vrije tijd die we nu kennen, de hobby. Maar eerder een tijd waarin je vrij bent van politieke of economische verwachtingen of druk. Het zou de tijd kunnen zijn waarbinnen je volledig vrij bent om jezelf te ontwikkelen.

Tom

Zo is er ook het woord nuttig. Vandaag moet er heel wat nuttig zijn, vanuit een economisch denken. Maar nut in de zeventiende eeuw stond voor dat wat van belang is voor de ontwikkeling van de mens. Ondertussen betekent nuttig bijna dat wat niet van belang is voor de ontwikkeling van de mens. Zo zie je maar.

Micha

Het is soms best jammer dat betekenissen verdwijnen of veranderen.

Tom

Vanzelfsprekend. Het is heel moeilijk om nog waarden te vinden die zulke dingen in stand houden. Waar binnen deze samenleving wordt nog gevraagd naar een ontwikkelde mens? Dat is wat Nietzsche zegt. De school is vandaag zo ingericht (we spreken over 150 jaar geleden), dat mensen goede ambtenaren kunnen worden, zodat het allemaal efficiënter gaat werken. De samenleving heeft

er geen baat bij dat iemand kritisch gaat denken, want dat doet de machinerie alleen maar stagneren. Nietzsche was toen zelf nog maar een student, hij was tweeëntwintig of drieëntwintig jaar oud toen hij die dingen bedacht.

Micha

Aangezien je een praktijkdocent bent, aangezien je doceert in een atelier, wil ik ook de volgende vraag stellen: is de manier waarop in het atelier gewerkt wordt – de conventionele manier, zeg maar – voor jou de goede manier? Of heb je andere ideeën? Zou je liever hebben dat het er anders uitziet? Ikzelf geloof, maar ik denk niet dat ik er pasklare antwoorden voor heb, dat het beter kan.

Tom

Ik denk dat dat ook mijn positie is, dat ik daarin niet verschil van de student. Ik weet het niet precies. Ik probeer het ook zo te houden. Ik heb nooit een moment gehad in de tijdspanne dat ik hier werk dat ik bijvoorbeeld drie maanden aan een stuk denk: ‘het zou zo moeten gebeuren’. Het verandert steeds. Ik zie dat studenten steeds andere verwachtingen hebben. Maar ik onderschrijf wel jouw ideaalbeeld dat het een vrijplaats moet zijn waar mensen tijd en ruimte krijgen om tot dat te komen wat zij van waarde vinden binnen deze samenleving, wat er voor hen toe doet. Dat ze voor zichzelf kunnen uitmaken wat ze interessant vinden en ook wat ze niet interessant vinden, zodat ze kunnen bepalen wat ze voor de rest van hun leven achter zich kunnen laten. Het moet ook gaan over het overdragen van kennis, maar vooral moet de student kunnen achterhalen wat er voor hem of haar toe doet als mens. En dat kan je niet door iets voor te schrijven. Je kan dingen schenken en dan is het aan de student om iets aan te grijpen. Ik denk dat die uitwisseling niet altijd optimaal gebeurt, maar wij kunnen alleen maar geven en iemand anders kan het aangrijpen om er het beste van te maken, om zichzelf te ontwikkelen. Daar komt het op neer. Jezelf nuttig maken, maar dan in de zeventiende-eeuwse betekenis van het woord.

Micha

Denk je dat de school, als machine, en haar personeel, de docenten, zichzelf voldoende in vraag stellen? Ik heb het idee dat als je een machine of systeem bent als school, jezelf in vraag stellen dan een risico is. Daarom ontstaat er een houding als: ‘dit is de manier waarop wij het doen en het werkt min of meer, dus zo blijven wij het doen’. Ik zeg niet dat iedereen zo is of dat er geen vragen gesteld worden of dat er geen evolutie is, maar ik vraag me af of het voldoende gebeurt.

Tom

In het verlengde van wat we net gezegd hebben: een kunstschool mag misschien wel een vrijplaats zijn maar dat wil niet zeggen dat je zo maar klakkeloos vrij bent. Dat zou hetzelfde zijn als zeggen: hier is de woestijn, een grote zandbak,

speel maar wat. Nee, het eerste wat je dan doet is je hopeloos vervelen. Ik denk dat die vrijheid maar komt door er een soort weerstandsprogramma tegenover te stellen, waarbij je geen al te evidente dingen moet doorworstelen. Kunst is de uitgelezen uitnodiging daarvoor. Je moet een métier beheersen: leren tekenen, schilderen, leren werken met kleuren. Dat is de uitgelezen weerstand om jezelf al doende te ontwikkelen. Je ontwikkelt jezelf, zoals een foto. Tegenwoordig moet het allemaal sneller gaan, je drukt op een knopje en het moet ontwikkelen. De cultuur van het knopje of het pilletje, je kan het meteen oplossen. Maar de ontwikkeling hoort heel geleidelijk aan te gebeuren. Je hebt een weerstandsprogramma nodig om tot vrijheid te komen. Vrijheid is niet het weerstandsloze. Nee, dan krijg je inertie en het tegendeel van vrijheid. Dan wordt je handelen bijna bepaald door buitenaf omdat er geen wetmatigheden meer actief zijn.

Micha

Maar stelt het systeem of de docent zichzelf voldoende in vraag? De manier van doceren, de manier van school zijn...

Tom

Zoiets kan altijd beter, maar ik merk inderdaad wel op deze kunstschool een mentaliteit of attitude waarbij het diploma een soort koopwaar is. Maar het geluk of de zaligheid van kunstonderwijs is dat een diploma niets waard is – dat is dus bij voorbaat al een holle frase. Kunstonderwijs moet gericht proberen aan een nieuwe waarde-ontwikkeling te doen. Dat zit niet in dingen als veel studenten trekken of populariteit, maar in de ontwikkeling van een weerstandsbeleid. Wat vind je dat van waarde is? En daarbij denk ik dat het niet gewoon gaat om het overdragen van kennis die algemeen geldend of universeel is, zoals misschien Bauhaus betrachtte. Een docent moet vooral bezielde spreken. Op die manier stel je jezelf zeker in vraag. Een bezieling is iets dat continu gaande moet worden gehouden. Je spreekt over dat wat jou aanbelangt, niet om ervan uit te gaan dat de student daar klakkeloos in mee zal gaan, maar in de hoop dat studenten na verloop van tijd zelf de behoefte zullen voelen om een gelijkaardige geestdrift te ontwikkelen, die misschien zelfs in strijd is met datgene waar wij voor staan. Dat is voor mij cruciaal: de docent moet spreken vanuit een persoonlijke bevlogenheid waarbij je niet zozeer de kennis overdraagt die je in se bezighoudt, maar waarbij je de vonk van bezieling overgeeft, waarbij de student zelf moet zoeken wat hem aanbelangt of niet. Wat bezorgt jou lust en wat aversie? Dat is een goede manier voor de student om zich te positioneren als een in ontwikkeling zijnde subject. Wat doet er voor mij toe en wat niet? Is dat bijvoorbeeld aan de orde binnen jouw masterprogramma? Jij hebt een aversie voor inertie. Maar voorbijgaand aan dat gegeven, die dynamiek, wat doet er precies toe voor jou? Is het gewoon het persoonlijke, het sociale? Of zijn er voor jou ook andere waarden actief. Wat probeer je te bewerkstelligen? Stel je voor, je krijgt iedereen zo ver om mee te

gaan in jouw organisatie, in dat wat jij tot stand brengt, wat zou je daarbij willen bewerkstelligen. Je hebt een grote groep gemobiliseerd, wat doe je er mee?

Micha

Het doel van mijn master is ten eerste tonen wat mogelijk is als student, met een zekere onafhankelijkheid van de docenten en de school, tonen wat we elkaar kunnen bieden. Dat is het praktische wat ik doe. Inhoudelijk gaat het niet per se over mogelijkheden tonen, maar om het aanhalen of aanreiken van thema's als het streven naar beter, naar een kwaliteit die vanuit de persoon zelf zou moeten komen. Daarmee bedoel ik bijvoorbeeld de intentie van het elkaar dingen bieden, een meerwaarde zijn, meer waarde. Maar ook jezelf in vraag stellen, iets dat voor mij heel belangrijk is. Ik vraag mensen om een statement te maken. Dat is een vorm van jezelf in vraag stellen. Vervolgens plaats ik het statement ergens in het gebouw waardoor andere studenten ermee worden geconfronteerd; ook zij kunnen zichzelf vervolgens in vraag stellen. Wat denken zij over het statement? Gaan ze reageren? Ik geloof dat die dingen misschien kunnen leiden tot nadenken, tot dingen in vraag stellen, tot een zeker niveau van kwaliteit.

Tom

Wat versta je precies onder meerwaarde? Want dat klinkt bijna als iets dat je kan uitdrukken in kapitaal. Je verdient meer. Je produceert meer.

Micha

Ik zou het misschien een intellectuele meerwaarde kunnen noemen, of een bijdrage. Iets dat een positieve invloed heeft op je ontwikkeling.

Tom

Denk je dat ontwikkeling kan plaatsvinden in groep? Of is zoiets pas mogelijk door op jezelf aangewezen te zijn?

Micha

Ja... ontwikkeling kan plaatsvinden in groep.

Tom

Op welke manier in jouw mensbeeld en ontwikkeling is eenzaamheid belangrijk? Op jezelf aangewezen zijn...

Micha

Voor mij persoonlijk is dat heel belangrijk, misschien zelfs essentieel. Ik weet niet of dat voor iedereen even belangrijk is. Maar het ene hoeft het andere niet uit te sluiten. Een groep bestaat binnen een kader. Ik geloof dat een kader zo georganiseerd kan zijn dat een individu binnen die groep eenzaam of op zichzelf aangewezen kan zijn. Dat is natuurlijk mijn geloof, iemand anders kan het anders

zien. Die kan denken dat vanaf er een georganiseerde structuur is het onmogelijk is om op jezelf aangewezen te zijn, dat het geforceerd is, dat kan ik me inbeelden. Maar ik weet dat ik binnen een structuur op mezelf aangewezen kan zijn en kan ontwikkelen.

Tom

Ja.

Micha

Iets heel anders: Wat is uw mening over elite?

Tom

Het elitaire.

Micha

Het elitaire, de elite. Ik heb het altijd een interessant onderwerp gevonden.

Tom

Omwille van...?

Micha

Misschien is er een soort van wolk rond het begrip, is het eigenlijk een beetje een 'fout' begrip. Het sluit uit. Terwijl ik het eigenlijk wel een spannend begrip vind, het intrigeert. Is een elite positief of niet? Is het destructief of is het juist heel opbouwend?

Tom

Ja. Ik hoorde afgelopen week bijvoorbeeld Theo Francken, die pedagoog is van opleiding, bezig over eliteonderwijs. Als hij dan formuleert wat voor hem elitaire waarden zijn, dan heb ik daar toch enkele stellige vragen bij.

Micha

Wel ja, ik ben niet per se grote fan van Theo Francken.

Tom

Ja, je kan het begrip "elitair" natuurlijk ook wel een andere invulling geven. Ik denk dat je daar misschien wel iets cruciaals aanraakt, zeker voor de manier waarop je je master probeert in te richten. Heel vaak kan je uitgaan van een soort gelijkheid, dat mag niet ten koste gaan van de verschillen. Dat is altijd al een probleem geweest van de moderniteit. Je kan zelfs teruggaan tot de Franse Revolutie waar gelijkheid en vrijheid twee essentiële begrippen waren: we moeten gelijk zijn en van daaruit vrij. Daarmee bots je op een probleem. Namelijk de vrijheid van iedere individu gaat ten koste van de gelijkheid. Tijdens de Franse

Revolutie hebben ze er dan de broederlijkheid bijgevoegd als smeermiddel om wat te schipperen tussen beiden. Maar het blijft een probleem. Ik investeer altijd veel meer in vrijheid dan in gelijkheid. Als je vrijheid wil ontwikkelen dan bewerkstellig je altijd iets als een elite of een elitaire houding. Sommige mensen hebben namelijk veel meer behoefte om zich te ontwikkelen, om zich van het alledaagse te verheffen, of om zich er net in te verdiepen – het is maar hoe je het bekijkt. Dus op die manier ben ik zeker wel te vinden voor het elitaire, zoals jij het dan noemt. Ik denk dat je misschien wel kan groeien in groep, maar dat je uiteindelijk zal eindigen met steeds minder mensen. Ik heb ooit een grap gezien van Franquin, tekenaar van onder andere Guust Flater. Je ziet mensen allemaal feesten op een platform en ze springen om bij elkaar te komen en de kloof is aanvankelijk klein, maar door het springen brokkelt het platform af. De kloven worden groter en uiteindelijk is er enkel nog een spies. Ik zie de moderniteit in die grap samengevat, namelijk blijheid, vrijheid... uiteindelijk worden we allemaal gespiest.

ERWIN GOEGEBEUR

Micha

Ik ga beginnen met de drie vragen die ik aan iedereen stel. Misschien direct drie grote vragen. Wat is het doel van de kunstschool? Wat is het doel van de kunstdocent? En wat is het doel van de kunststudent? Of wat zouden de doelen moeten zijn naar uw mening?

Erwin

Dat zijn drie vragen waar ik nu wel improviserend en ad rem op kan antwoorden. Maar eigenlijk vergt het een kort essayistisch betoog, zodat je zeker bent dat je niets vergeet. Je moet zeker zijn dat je een onderbouwd discours hebt over de doelstellingen. Dat bestaat trouwens, er is het opleidingsbeleidsplan. We vertrekken daar vanuit een aantal vaardigheidscriteria en doelstellingen die wij hebben. Verder zijn er de strategische doelstellingen die je kunt bereiken door concrete acties, dingen waar we aan sleutelen en werken, waar we concreet mee bezig zijn, met als doel die strategische doelstellingen op termijn te bereiken. Als we die bereiken vervullen we dus waar de school voor staat. Dit ter achtergrond. En dan is jouw vraag: Waar staat de school voor? Wat willen jullie bereiken als opleiding? Ik denk dat wij over het algemeen de ambitie hebben om onze studenten op te leiden in een academische graad. Dat houdt al in dat er een onderscheid is ten opzichte van een professionele bachelor, namelijk dat we streven naar een onderzoekend ontwerper of kunstenaar. Ik gebruik die twee woorden altijd naast elkaar. Bij ontwerper denk ik aan grafisch ontwerp en juweelontwerp als afstudeerrichtingen, bij kunstenaar denk ik aan de afstudeerrichting vrije kunsten. Die onderzoekende ontwerper of kunstenaar komt hier niet kant en klaar aan als student. Die attitude zal ook nog niet aanwezig zijn in het eerste en tweede bachelorjaar, maar hopelijk sijpelt ze toch al wat door in het derde bachelorjaar via al de theorie die ze hebben gekregen, de atelierpraktijk, beeldanalyse, tekenen... Maar vooral ook de leerlijn onderzoek waar wordt gewerkt aan een onderzoeksconcept en verantwoord onderzoek. Dat komt dan verder vooral aan bod in de bachelorproef en voor wie zijn master doet gaat het natuurlijk nog een stapje verder. Dat is heel vaag, maar ergens ook concreet. Een onderzoekend kunstenaar of ontwerper is iemand die vanuit zijn onderzoeken tot maken komt of iemand die om te maken bereid is om op een, hoe zal ik het zeggen... een efficiënte manier hoeft niet per se, je mag ook aarzelen en twijfelen, maar uiteindelijk wel op een academisch verantwoorde manier te werken. En dat geldt zowel voor ontwerpers als voor kunstenaars. Dat loopt een beetje parallel met het derde deel van je vraag, namelijk welk soort student wij willen afleveren. Er is geen sjabloon waar iedereen in moet passen of aan moet beantwoorden. We proberen ook moeilijker te definiëren en dus ook moeilijker te meten competenties bij te brengen. Dat gaat enerzijds over die onderzoekende attitude, maar het gaat ook over een meer algemene attitude,

denk ik: het bereid zijn om dingen in vraag te stellen, een kritische houding. Het omgaan met beelden op een onderzoekende manier en misschien ook op een inspirerende manier, zich laten inspireren en zelf inspireren, het geleidelijk aan ontwikkelen van een eigen beeldtaal. Of daar minstens over nadenken. Een beeldtaal zal er nog niet zijn in het derde of vierde jaar van de opleiding, denk ik. Als je ermee bezig bent, of je bent je ervan bewust, kan die er wel komen als je in het vak verder gaat. Het bewustzijn dat iets misschien nooit af is, dat je mag falen en twijfelen, dat je moet herbeginnen. Het is geen wiskunde of een positieve wetenschap met eenduidige vragen en antwoorden. Het is veeleer een onderzoekende attitude die leidt tot werk, tot kunst. Ik denk dat we onze mensen ook willen opleiden tot mensen die zich bewust zijn van hun plaats in onze maatschappij. Een plaats die vaak in vraag wordt gesteld: 'het nut van', is het wel nodig, zijn het economisch interessante richtingen, brengt het wat op, the return of investment... Dat gaat over de school zelf. Dit zijn vrij dure opleidingen voor de overheid omdat er vrij individueel wordt omgegaan met studenten in de ateliers, wat goed is, wat ook moet. Maar het is ook voor een student een vrij dure onderneming. Vier jaar investeren in een diploma dat niet noodzakelijk rechtstreeks leidt tot een job. Door deze dingen is wat er hier gebeurt een investering die wel eens in vraag wordt gesteld. Maar ik denk toch dat we een attitude proberen te ondersteunen die zorgt dat je deze richtingen doet omwille van passie of interesse. Het is belangrijk dat studenten passie hebben, maar ook een zeker talent, een vermogen tot creativiteit en een drang tot creativiteit, of dat nu toegepast is in grafisch ontwerp of juweelontwerp, dan wel in vrije kunsten. Het gaat ook over zelfvertrouwen, aan de slag blijven gaan, niet bij de eerste mindere jury of twijfel of bij een dip afhaken en opgeven. Je moet jezelf op die manier in vraag stellen.

Als het over de docenten gaat, kijk je ten eerste naar een vak. Er zijn meerdere leerlijnen, namelijk de studiopraktijk, het atelier waar je als student voor kiest, ten tweede is er de algemene praktijk, zoals tekenen en beeldanalyse, iets dat elke student krijgt en dat zou moeten leiden tot die onderzoekende attitude. Verder zijn er dan nog de theoretische vakken, zoals de menswetenschappen en kunstgeschiedenis enz. En docenten zijn dus aan hun vak gebonden en daar zijn verschillen in. Iemand die theorie doceert zal waarschijnlijk vrij dicht op die theorie blijven, maar we verwachten van hen wel allemaal een zekere open attitude. Het is een opleiding in de beeldende kunsten, wat zoals reeds gezegd iets anders is dan positieve wetenschappen. Het is een opleiding waar docenten op een of andere manier zouden moeten kunnen aansluiten bij studenten. Dat gaat over een openheid, een vermogen tot bewondering en verwondering, zeker en vast een ambitie om te inspireren of dat nu in een atelier is of via theorie. Een docent hoort te experimenteren, niets ligt vast. Ik denk dat we toch bewust zoeken naar mensen die vanuit diezelfde houding aanleren. De student moet leren, de docent moet aanleren. Maar wie weet leren ze ook iets van elkaar. Ik denk dat of ik durf hopen dat dat bij PXL-MAD nogal meevalt, omdat we een

vrij open structuur hebben waar de meeste docenten met de voornaam kunnen aangesproken worden, waar er vrije interactie is. Dat zal wel een deel zijn van de cultuur van kunstscholen in het algemeen. Maar dat zou dus moeten bijdragen aan het samen leren, samen creëren, samen groeien, samen onderzoeken. Is dat nu een antwoord op de vraag? Min of meer wel. Het is misschien weinig concreet. Ik denk dat het altijd een snijpunt is, een zoeken naar een evenwicht tussen enerzijds wat opgelegd is in het decreet... We kunnen dus niet zo maar driehonderd studenten hier bezighouden op een manier die heel ontspannend is met feestjes. Dan moet je naar de scouts gaan. Het is niet echt een creatief bootcamp. Dat zou misschien wel leuk zijn, daar zou veel uit kunnen komen, maar er zijn een aantal decretale verplichtingen. En al hebben we het daar soms ook wel eens moeilijk mee, dan denk ik: ja, dat is niet meer dan terecht. Als elke school zichzelf zou organiseren zoals het haar uitkomt, met eventueel een bepaalde luiheid of laksheid als gevolg, terwijl studenten en ouders enkele duizenden euro's betalen, om dan vast te stellen dat ze zich vier jaar gewoon 'nuttig' hebben beziggehouden, dat kan niet de bedoeling zijn. Dan is het goed dat er een overheid is die per decreet vastlegt waar studenten die gedurende vier jaar hun tijd, studie en geld investeren aan moeten voldoen. Anderzijds zijn we van de kunsten en we zijn graag van de kunsten, dus dat impliceert toch een zekere vrijheid van denken, een zekere onbevangenheid, een zekere openheid, een mindset die zich niet altijd in regeltjes laat vatten en die de deur openzet voor tijdverlies en voor 'doe maar, we zien wel wat er gebeurt'. Het is dus zoeken naar een evenwicht. Ik weet ook dat we daar niet altijd in... Ik zou soms willen dat de school iets meer een vrijplaats was. Maar een vrijplaats moet je ook met z'n allen creëren. Ik denk dat we op de PXL-MAD meer toelaten dan de studenten soms durven denken. Maar het initiatief moet van de studenten komen, om de gebouwen, de gangen, de kooi... in te nemen en naar hun hand te zetten. Ik zou soms willen dat de studenten wat rebelser waren, dat ze wat vaker met voorstellen kwamen om uit te breken uit de cocon van de opleiding of van de vakken. Dat zou ik zeker toejuichen. Ergens verwacht en verlang ik dat ook van ontwerpers en kunstenaars, want als zij het niet doen, doet niemand het. Als het zou falen zou het ook helemaal niet erg zijn. Het is net als in de wiskunde, waar naar een oplossing gezocht wordt: als dat na de eerste keer niet lukt, is dat niet erg. Het zou kunnen dat het pas na de vierde keer lukt. En eigenlijk is dat in de kunsten niet anders. Dus ja, het is altijd zoeken naar het evenwicht tussen enerzijds wat we decretaal opgelegd krijgen, en anderzijds toch ook inderdaad, los van die leerlijnen, die vrijplaats waar net iets meer kan dan in een aantal andere opleidingen en departementen die iets rigoreuzer mensen opleiden voor een werkveld.

Maar dat moet dus van twee kanten komen. Ik denk dat docenten daar een rol in zouden kunnen spelen, misschien sommigen meer dan anderen. Ik denk aan voorbeelden zonder namen te noemen. Maar ook studenten zelf. Ik heb die oproep ook al een paar keer gedaan. Ik weet ook wel dat studenten op de eerste

dag van het academiejaar andere dingen aan hun hoofd hebben, misschien zijn ze nog diep ongelukkig dat ze terug moeten komen na de vakantie, maar die oproep blijft gelden: doe iets met het gebouw, doe iets met de opleiding, doe iets met de infrastructuur die er is, en doe ook vooral iets met elkaar. Doe misschien iets met de andere departementen, zoals PXL-MUSIC. Enfin, dit verhaal moet nu geen oproep worden, maar het is wel altijd een beetje 'now or never'. Men heeft het over de school met het netwerk en netwerken is heel belangrijk. Het is mijn persoonlijke ervaring, en die mag dan dateren van enkele decennia geleden, maar het mooiste netwerk dat je kan opbouwen is tijdens je studententijd. Daar bouw je niet alleen een fantastisch netwerk op, maar je hebt dezelfde leeftijd, dezelfde drang, dezelfde urgentie om iets van je leven te maken. Je werkt niet enkel aan een netwerk, maar eventueel aan vriendschappen voor het leven. En in het beste geval is dat zo veel waardevoller dan een bedrijfsmatig netwerk dat je leert kennen op je vijftienveertigste. Dat is ook belangrijk natuurlijk, maar het netwerk dat je kan opbouwen als je buiten studeren geen verantwoordelijkheden hebt, als er heel weinig in de weg staat en je nog kan genieten van totale vrijheid, kan zoveel waardevoller zijn, ook voor de toekomst, dan mensen die je tegenkomt op een receptie op je vijfendertigste... Dat besef leeft soms te weinig. Als ik naar mijn eigen carrière kijk kan ik vaststellen dat die voor een groot deel opgebouwd is door contacten die ik toen tijdens mijn studententijd heb gemaakt, door activiteiten die ik naast mijn studeren toch heb ondernomen. Daar heb ik mensen leren kennen en vriendschappen opgebouwd die mij vier jaar later een job opgeleverd hebben. Misschien falen wij ook door dat onvoldoende over te brengen naar de studenten. Jullie zijn hier nu van september tot juli, zorg dat je er door bent, dat staat overal tussen de regels geschreven, maar geniet er ook van, geniet van je tijd. Probeer dingen te doen die je waardevol vindt, die je passioneren, maak daar vooral tijd voor. Misschien zeggen we dat te weinig, misschien nodigen we daar te weinig toe uit. Misschien zit voor veel van onze studenten het curriculum te vol zodat er te weinig tijd overblijft voor zulke dingen, dat zou ook kunnen, dat laat ik in het midden. Ik heb geen ideaalbeeld voor ogen van de modelstudent die wij na vier jaar willen afleveren, zoals ik ook geen ideaalbeeld heb van de modeldocent. Natuurlijk zie je op een bepaald moment kwaliteiten die je hoger inschat of liever ziet dan andere kwaliteiten, maar dat betekent niet dat de ene student model zou zijn voor de andere. Ik denk dat we in de kunsten zoiets nooit zouden mogen nastreven. Ik denk dat het de toekomst is die uitwijst wie als kunstenaar of ontwerper zijn weg vindt en een verschil maakt. Voor docenten geldt dat ook. Je werkt met mensen, ze hebben hun eigen expertise. Maar die inspirerende houding, die passie is natuurlijk wel van belang.

Dan komen we bij een term die de hogeschool maar al te graag hanteert, die men eigenlijk toch wel als een mantra blijft gebruiken, het klinkt een beetje melig, wat cliché of banaal, maar als je het gaat ontleden sta ik er eigenlijk wel achter en dat is die x-factor van de hogeschool. De x-factor, ik zie jou al wat glimlachen, gaat

over empathie. Empathie heb je in je leven nodig. Of je nu ontwerper bent of wiskundige, dokter, poetsvrouw of beenhouwer. Ook in je privéleven, ten opzichte van een vriendin of vriend... Het staat er niet zomaar. Het is empathie trouwens. De combinatie van passie en empathie zijn twee eigenschappen die ik iedereen toewens. Of we daartoe kunnen opleiden weet ik niet, maar het kan geen kwaad om ze te benadrukken. Dan heb je het ondernemende handelen, dat gaat over het creëren van dingen, het maken van verschil. Ik denk dat dat zeker in de kunsten meer dan nodig is. De tijd dat er vijf mensen op Montmartre in Parijs gingen schilderen en ontdekt werden omdat die markt ontplofte, die is er niet meer. Voor ontwerpers zeker, in het meer toegepaste domein, maar ook voor vrije kunstenaars... Een beetje ondernemingszin, een beetje weten hoe de wereld in elkaar steekt en hoe je daarmee omgaat, kan zeker geen kwaad. Dat is echt niet exclusief voor de afdeling Business, het hoort ook bij de afdeling Beeldende Kunsten. Het ondernemende handelen is zinvol voor iedereen. Dan heb je het multi-disciplineren. De wereld wordt steeds complexer, dus heel je leven lang hetzelfde blijven doen op je eigen eilandje, ik denk dat dat niet meer van deze tijd is, daarmee vertel ik niets nieuws. Een ontwerper staat zelden of nooit alleen en een kunstenaar staat vaak ook niet meer alleen. Heel wat kunstenaars hebben bijvoorbeeld productieassistenten nodig, enzovoort. En dan het vierde beentje van de x-factor, dat gaat over internationalisering. Dat vind ik ook iets heel belangrijks. Je moet altijd wereldkampioen willen worden. En wie geen wereldkampioen wordt, wordt Europees kampioen en voor wie dat niet lukt moet de ambitie zijn om Belgisch kampioen te worden. Maar de kerktoren is echt wel te klein in de wereld van vandaag. Als mensen echt onder de kerktoren willen blijven, mogen ze dat doen, als ze daar gelukkig door worden. Maar als opleiding hebben we de verdomde plicht om mensen erop te wijzen dat het 2018 is. Die internationalisering kan misschien klinken als een mantra en misschien dat ik soms mensen daarmee op hun zenuwen werk, maar ik ben ervan overtuigd. Er zijn soms belemmeringen die verhinderen dat je op Erasmus gaat of dat je een buitenlandse stage doet, die moeten we aanvaarden. Iedereen heeft te maken met beperkingen en belemmeringen. Maar als het even kan, probeer dan toch in dat buitenland te geraken, voor vier maanden, voor zes maanden, of zelfs voor een aantal weken. De wereld wordt steeds kleiner. Heb de ambitie om over de grenzen te gaan kijken, letterlijk. Een kunstenaar kleurt graag buiten de lijntjes, maar die lijntjes moeten wel allemaal in Limburg liggen. Dat kan dus niet. In die zin vind ik de x-factor waardevol. Ik weet, er wordt wel wat smalend over gedaan en misschien is het ook niet de beste benaming, maar het is nu eenmaal de 'x' van PXL en het zijn vier beentjes. Maar het zijn vier eigenschappen waarvan ik vind dat de opleiding de ambitie moet hebben om die te benadrukken. Het is aan de studenten om zich daarvan bewust te zijn. In het werk dat zij doen of dat ze later willen leveren, is het belangrijk dat ze zich zullen afvragen of ze inderdaad nog graag doen wat ze doen. Zit hier nog passie in? Moet ik misschien iets anders gaan doen? Doe je het met empathie voor de wereld om je heen? Heb ik de

ambitie om er ergens mee te geraken? Kan ik hier andere mensen bij betrekken om het werk beter te maken? Of denk ik dat ik op mijn eentje het wiel nog eens ga uitvinden? En dan dat ondernemende: op een bepaald moment moeten we allemaal ons appartement betalen of als je kinderen hebt moet je je kinderen eten geven. Dus er moet toch iets worden verdiend. Dan is ondernemend handelen heel belangrijk. En als je dat zelf niet zo in je hebt, probeer je dan toch aan te sluiten bij iemand die dat beter kan, dat is ook ondernemend handelen. Dat zit allemaal in die x-factor. Dan leid je mensen op die een academische master behalen. Dat zijn mensen die een kritische houding hebben, die dingen in vraag stellen. Dat zijn mensen die niet klakkeloos nakauwen wat ze voorgekauwd krijgen. Dat zijn mensen die op een bepaald moment heel bewust met bepaalde opdrachten kunnen omgaan of met hun eigen vrij onderzoek, die daarover kunnen reflecteren. Het zijn mensen die beter willen worden. Dat zou tot op een zekere hoogte een academische opleiding moeten onderscheiden van een niet-academische opleiding. Ik wil ook nog wat doorgaan over die vrijplaats. Daar zou je eigenlijk een soort summerschool voor moeten organiseren waar je enkele maanden kan kamperen. Er moet op voorhand niet geweten zijn wat er elke dag zal gebeuren. Men moet dan bereid zijn om in dat bad te springen. Waarschijnlijk zijn er dan verschillende mensen die afhaken, maar na drie maanden heb je dan met de mensen die hebben volgehouden een fantastische tijd gehad. Dat zou kunnen, tijdens drie maanden zomer. Noem het dan een bootcamp, workshop, summerschool... Het zou dan allemaal heel vrijblijvend kunnen zijn. Het kan natuurlijk wel zijn dat er na twee dagen vrijblijvendheid niets gebeurt en dat iemand plots voorstelt om aan het Kolonel Dusartplein op een terras te gaan zitten. Dus er zullen wel begeleiders nodig zijn om zo'n groep op sleeptouw te nemen, denk ik. Er is dan misschien toch een soort verborgen agenda nodig, of een pad dat gevolgd kan worden. Maar het zou kunnen, zo'n summerschool. Als mensen zich daartoe geroepen voelen, ik zou het bekijken. Ik zou bekijken of we onze infrastructuur op een veilige manier kunnen gebruiken voor dergelijke dingen. Maar een diploma houdt toch in dat je daar drie of vier jaar voor gestudeerd hebt, dat dat iets vertegenwoordigt. Als ik bioveles koop, verwacht ik ook dat het bioveles is, maar dat kan tegenwoordig blijkbaar ook al niet meer. De waarde van een diploma is natuurlijk een rekbaar begrip. Maar ik vind dat een academische master toch ook een morele waarde heeft. Het gaat over die onderzoekende houding, die kritische houding, dat denken; dat zit daar allemaal onder. Je zou er toch ook op moeten kunnen rekenen dat mensen met een dergelijk diploma aan timemanagement kunnen doen. Je moet opdrachten op tijd ingeleverd hebben, je moet voldoende gestudeerd hebben voor een examen. Dat vergt timemanagement. Dat is niet iets vanzelfsprekends. Dus er zijn wel wat dingen waar je fier op mag zijn als je dat diploma hebt. Dat wordt wel eens vergeten. Op elk familiefeest is er altijd wel een oom die zegt 'Wat ga ja daar nu mee doen, met die beeldende kunsten? Zo heet het toch, eh?'. Dan zou je de neiging kunnen hebben om in je schulp te kruipen, om te denken dat je beter

rechten had gestudeerd. Maar nee, je hebt een academische master. Dat is een volwaardig diploma dat heel wat capaciteiten bewijst. Het is zeker een waardevol diploma. Ik ben er zeker van dat er nog heel wat directeurs en CEO's zijn die mensen met een academische master in de beeldende kunsten in hun bedrijf willen. Omwille van een aantal kwaliteiten die bedrijven en teams nodig hebben, los van de pure praktische expertise. Krijgen wij het er allemaal in hier op school? Dat weet ik niet. Er is wel wat vrijheid, denk ik, die moet er zijn. Er moet vrijheid zijn om te ontwerpen of om aan vrije kunst te doen. Er zijn natuurlijk ook nog de jury's, waar je wordt beoordeeld. Er wordt dan al eens iemand aan de muur genageld, dat kan ik me voorstellen, omdat het niet goed genoeg is. Dan moet je terug je rug rechten, dat is het proces van het leven. Het leven is niet een weg die alleen maar omhoog leidt, je moet ook af en toe omlaag. Een jurymoment is een confrontatie voor sommigen. Maar wie daar op een goede manier mee omgaat wordt er sterker door. Daartoe zijn wij ook verplicht. We kunnen niet alles zo maar goed vinden om iedereen omhoog te duwen. Nee, je moet zelf omhoog fietsen. Ik durf hopen – ik zit daar natuurlijk niet altijd bij, als departementshoofd – ik durf hopen dat het er toch bij zit in de opleiding, die confrontatie. Dat zou mensen ook sterker moeten maken, ze dwingen om na te denken.

Micha

Ik ben enigszins verrast of verbaasd, moet ik toegeven. De reden waarom ik dit onderwerp kies als masterproject is dat ik bepaalde dingen mis binnen de school en gefrustreerd ben over dingen. Ik wou die dingen allemaal aan bod laten komen, maar het verbaast me dus dat het departementshoofd van de school al die dingen zelf al heeft aangehaald. Ik denk bijvoorbeeld aan, ik zeg het in mijn eigen woorden, het gegeven dat de studenten veel te weinig de school gaan claimen, te weinig zélf dingen gaan doen. Ik heb in Sint-Lucas Gent gezeten, ik heb daar ook grafisch ontwerp gestudeerd. En daar hing een bepaalde soort sfeer. Een heel eenvoudig voorbeeld: op een bepaald moment, voor een zekere gelegenheid is de hoofdgang aan de inkom van het schoolgebouw fluo-oranje geverfd. Ze hebben dat na die gelegenheid niet meer veranderd en het is enkele jaren lang een fluo-oranje gang gebleven. Nu waren er verschillende studenten die op die fluo-oranje gang waren uitgekeken, meer bepaald de masters die textiel studeerden. Zij hebben het initiatief genomen, zij hebben een patroon bedacht en ontworpen en wij hebben met verschillende studenten die fluo-oranje gang onder handen genomen. We hebben ze geschilderd. Dat is een heel eenvoudig voorbeeld van studenten die iets zien dat hen stoort en er vervolgens ook gewoon iets aan doen. En dat is iets dat ik hier enorm mis. Als ik dan, zoals ik zei, met een klasgenoot aan het praten ben, komt er van alles naar boven, dingen die ze jammer vinden, waar ze het niet mee eens zijn. Maar daar blijft het dan bij, bij de vaststelling. Er gebeurt verder niets mee. En als ik dan het voorbeeld gaf van Gent, dan zei een klasgenoot: 'Ja, wij kennen dat gewoon niet. Wij gaan niet verder denken om er iets aan te doen, omdat wij het niet kennen.' Dat vind ik

jammer, want je hebt gekozen voor een kunstopleiding, daar hoort toch een soort auteurschap bij, waar je dingen in vraag moet stellen. En als ik daar over praat met een klasgenoot, als ik weer eens aan het preken ben, dan zal ik ook tegen die studenten zelf het vooral over de verantwoordelijkheid van de studenten hebben. Anderzijds, als ik er met docenten over zou praten, vraag ik me wel af of hun verantwoordelijkheid in die kwestie echter ook groter zou moeten zijn dan dat die nu is. Ik kan me niet van de indruk ontdoen dat docenten, en misschien de school als instelling, meer kan doen en meer zou kunnen betekenen in het brengen van studenten tot het nemen van initiatief, of het tonen van engagement. Ik maak voortdurend de vergelijking tussen Sint-Lucas Gent en de PXL-MAD in Hasselt, tot vervelens toe, maar ik heb nu eenmaal op die twee scholen gezeten. Ik ga het nu weer doen. Sint-Lucas Gent is zelf uiteraard verre van perfect, daar zijn ook dingen die tegenvallen en jaren dat er veel minder gebeurt. Maar tijdens de jaren dat ik daar heb gezeten – ik was trouwens een vrij passieve student, niet de actieve student die ik nu probeer te zijn, waar ik nu voor opper – hing er een sfeer van ondernemen, van dingen doen, onafhankelijk zijn van de docenten. Je kan naar de school komen en wat er op je afkomt, komt op je af. Daar kan je eventueel op reageren en dan ga je weer naar huis. Maar daar hing een sfeer van niet enkel dingen op je laten afkomen, maar ook dingen uit te sturen op anderen. De vraag is natuurlijk hoe je die sfeer of die cultuur tot leven kunt wekken. Ik geloof dat de school en de docenten daar een belangrijkere rol in kunnen spelen dan dat op dit moment het geval is.

Erwin

Ja, het is zoals je gezegd hebt, het is een gedeelde verantwoordelijkheid. We moeten inderdaad niet alleen naar de studenten wijzen. Waarschijnlijk zal er een soort gevoel zijn dat het niet wordt uitgelokt, of niet voldoende. Dat zal voor een deel aan de school liggen, aan het instituut, of aan de docenten. Ik wil er wel een kanttekening bij maken. Als ik een oproep zou doen, als departementshoofd, om rebeler te zijn... dat werkt zo niet. De koning kan nooit aan zijn onderdanen vragen: wees eens rebels. Het moet toch spontaan van onderuit groeien. Vorig jaar waren er twee studentes die zeiden: 'Waarom doen we geen tentoonstelling voor de bachelorprojecten? Wij zouden dat willen doen. Mag dat?' Mijn antwoord was: 'Doe dat gewoon. Doen. Zorg dat je daar en daar en daar aan denkt...' Maar ze hebben dat tot een heel goed einde gebracht. Dit jaar ben ik dat nog niet tegengekomen. Er is vorig jaar een fuif geweest in het paviljoen, het heeft me bloed, zweet en tranen gekost om alles wat te regelen, de veiligheidsissues, enzovoort. Maar ze heeft plaatsgevonden en ik heb toen gezegd dat als ze het nog eens wilden doen dat ik zou meedoen. Maar ik ga het niet organiseren. Dan is het een feestje van het departementshoofd, daar zit ik niet op te wachten. Het moet van de studenten komen. Maar als jullie dus een muur willen kleuren met een patroon, of wat dan ook, dat kan. Als je het dan doet zonder dat ik het weet... goed! Ik zal dan altijd denken: eindelijk, het zijn

kunststudenten. Maar als je het komt vragen, dingen die je nodig hebt, dat is ook al iets, dat vind ik ook nog rebels. Maar goed, ik vind dat wij relatief brave studenten hebben en dat is niet wat wij per se willen hebben binnen de beeldende kunsten. Ik weet niet of je het gezien hebt, maar Kirsten Vanlangenaeker heeft buiten twee zeefdrukdoeken opgehangen, op de billboards van PXL.

Micha

Ik weet niet of ik het heb gezien.

Erwin

Ja, zie je, dat is dan typisch, dat je het onvoldoende verspreid krijgt. Maar Kirsten is dus een masterstudent die werkt rond het thema erotiek, enzovoorts, en je kent die grote doeken of 'bashen' van de PXL, op de achterkant daarvan heeft zij werk aangebracht. En die twee grote doeken heeft ze op een avond op de PXL-doeken bevestigd. Zodanig dat de promotie voor de hogeschool vervangen werd door twee erotische beelden. De directeur van de PXL vindt dat ook fantastisch. Hij komt hier verbaasd aangereden met zijn auto, verrast. En ook hij is blij dat er eindelijk eens iets gebeurt. Ik was ook gewoon blij. Studenten moeten doen.

Micha

Ik ben het met u eens. Ik denk ook dat studenten nog niet beseffen hoe veel er eigenlijk mag. In het kader van mijn master heb ik bepaalde ruimtes geclaimd. Ik ga naar Lydia en ik krijg verf. Ik mag dingen uit de kelder gebruiken. Ik denk inderdaad dat studenten nog niet genoeg beseffen wat mogelijk is. En als ze het niet vragen zullen ze het ook niet te weten komen natuurlijk.

Erwin

Ik kan moeilijk een potje verf gaan neerzetten, dan wordt het gestuurd en zo werkt het niet.

Micha

Anderzijds... Ik geloof inderdaad niet dat het aan docenten is, of aan u als departementshoofd, of aan eender wie om een oproep te doen. Maar mijn eerste gesprek binnen het kader van mijn master was met Jeroen Laureyns en hij gaf een goed voorbeeld. Een van de vakken die hij doceert heet Extra Muros. Het was daar de bedoeling dat ze buiten de muren van de school zouden treden en dat ze atelierbezoeken zouden doen. Ik heb zelf bijvoorbeeld, toen ik het vak volgde, onder andere het atelier van Rinus Van de Velde bezocht. Jeroen Laureyns maakte dan dankbaar gebruik van zijn netwerk om kunstenaars te contacteren. Hij nam de klasgroep mee op sleeptouw. In de ateliers zelf fungeerde de kunstenaar dan een beetje als gids die wat uitleg gaf over zijn atelier en zijn werk, enzoverder. Op een gegeven moment is het docententeam van Extra Muros zichzelf in vraag gaan stellen. Ze zijn zich gaan afvragen of

de manier waarop zij bezig waren, de manier was waarop zij wilden doorgaan. Het antwoord was nee. Op een of andere manier waren die atelierbezoeken heel onpersoonlijk en bleef de rol van de studenten eerder passief. Nu pakken ze het anders aan. Het docententeam kiest een stad. De eerste keer was het Luik, daarna Amsterdam, dit jaar is het Warschau, het wordt dus spannender en spannender. Maar zij kiezen dus de stad en dan is het aan de studenten om op een of andere manier kunstenaars te vinden in die stad en zelf atelierbezoeken te organiseren. Dat gebeurt dus met een zekere verplichting, ze worden gedwongen om het te doen. Ik kan me zeker voorstellen dat dit niet zonder klagen gebeurt. Maar een keer het allemaal is gelukt, merk je zo'n trots en opluchting...

Erwin

En voldoening.

Micha

Studenten zijn trots dat ze iemand in het Frans hebben aangesproken, dat ze iets hebben kunnen bieden aan hun medestudenten. En ik geloof dan ook dat eens men over die drempel heen is, de stap kleiner is om zelf initiatief te nemen. Er is nog een voorbeeld dat ik heel goed vind. In Sint-Lucas Gent kenden we ook de intensieve atelierweek, die is waarschijnlijk wat vergelijkbaar met de projectweek van PXL-MAD. Maar bij de intensieve atelierweek bleven we op school. Het was aan de masters om de week vorm te geven. Er was dan een soort opdracht of thema, bijvoorbeeld I'm an office of I'm a band... En daar moesten de eerste-, tweede- en derdejaars dan in gemengde groepen aan werken. De masters organiseerden dan ook heel wat lezingen voor wie daar in geïnteresseerd was. Wat er dan gebeurde was dat je als masterstudent gedwongen werd initiatieven te nemen, dat je dingen moest organiseren. Je stelde dan weer vast dat je dat dus ook kon, dat je iets kan bieden aan je medestudenten. Bovendien was je de jaren voordien deelnemer en was je toch over enkele dingen ontevreden, nu was het dan aan jou om het beter te doen. En dan zijn er de jongere studenten, die zien dat oudere studenten iets voor hen organiseren, dat wil zeggen dat ze dat zelf ook kunnen. Bovendien werd je netwerk groter tijdens die week. Eerstejaars zaten plots in een groep met tweede- en derdejaars. Ook deze intensieve atelierweek gebeurde niet zonder klagen, maar elke eerlijke student die met goede bedoeling heeft deelgenomen aan de week kan stellen dat er heel wat voordelen uit te halen zijn.

Erwin

Dat is inderdaad een heel interessant concept. Misschien moeten we hier ook eens nadenken over iets gelijkaardigs.

Micha

Ik geloof dat de projectweek met Robbert en Frank al een heel goed voorbeeld

is. Studenten uit verschillende jaren en richtingen zaten samen in een groep, en bovenal, we werden niet beoordeeld. Maar inderdaad ook over de grenzen van de verschillende richtingen heen... Ik heb een jonge ontwerper uitgenodigd om hier een lezing te komen geven. En tijdens de rondleiding die ik hem gaf in ons schoolgebouw was het voor hem heel opmerkelijk dat ik als grafisch ontwerpstudent niet in het gebouw van vrije kunsten binnen kon.

Erwin

Maar dan kan je gewoon naar een van onze bureaus komen om een kaart te komen halen. Daar zullen wij niet moeilijk over doen. Het is heel eenvoudig om daar binnen te geraken, je moet gewoon de vraag stellen.

Micha

Dat begrijp ik, maar ik vond het toch interessant om die opmerking te horen. Het gegeven dat wij niet zomaar in 'de lange gang' kunnen is min of meer normaal, misschien is geaccepteerd een beter woord. Maar voor die bezoeker of buitenstaander was het dat dus niet. Ik begrijp dat we uiteindelijk wel heel eenvoudig binnen geraken, dat we het maar hoeven te vragen. Maar ergens creëert het toch een soort kloof tussen de richtingen, een grens. En dat was dus ook zo goed aan die week met Robbert en Frank, het verdwijnen van die grens.

ESTHER VENROOY

Micha

De eerste vraag die ik jou wil voorleggen bestaat eigenlijk uit drie vragen. Het zijn drie grote vragen, misschien te groot om ze samen te stellen. Maar eigenlijk ben ik nu na drie gesprekken best tevreden met de antwoorden die ik krijg, dus ik blijf de vragen samen stellen: Wat is het doel van de kunstschool? Wat is het doel van de kunstdocent? Wat is het doel van de kunststudent? Of wat zouden de doelen moeten zijn?

Esther

Er zijn twee manieren waarop je naar die eerste vraag kan kijken, namelijk de vraag naar het doel van de kunstschool. Enerzijds kan je bekijken wat je graag zou willen, wat je wenst dat de kunstschool zou doen, en anderzijds kan je kijken naar de realiteit, hoe de kunstschool zich geconstrueerd heeft. Als we kijken naar de realiteit, zien we dat het kunstonderwijs nog zeer hard in media is verdeeld. Dat wil zeggen dat als we praten over de kunstschool we vaak niet eens denken aan een conservatorium of een theateropleiding, want dat zijn eigenlijk andere vakgebieden. Die fragmentering reikt natuurlijk nog veel dieper, want je hebt een atelier schilderkunst, grafiek, tekenkunst, beeldhouwkunst, illustratie, noem maar op. Het curriculum is met andere woorden zeer fel op een bepaald medium gericht. Het leven vandaag functioneert echter anders – en daar zit de problematiek. Dat zie je in het veld van de hedendaagse ontwerpers en kunstenaars: ze gebieden zich van veel meer gebieden, ontwerpen is vaak niet alleen maar ontwerpen. Een ontwerper moet bijvoorbeeld soms in een bepaald bedrijf een identiteit ontwikkelen, waardoor die ontwerper plots socioloog en antropoloog wordt. Natuurlijk zal hij of zij bezig zijn met het bedenken van de vorm voor een campagne of een organisatie, maar de ontwerper zal veel meer moeten doen dan enkel een vlak beeld maken. De media zijn zo veranderd dat het als school bijna onmogelijk wordt om die tendens bij te houden. Je zit daar met een soort spanningsveld tussen wat de wereld allemaal te bieden heeft en het onderwijs.

Een andere kwestie is bijvoorbeeld ook online learning. Je hebt een aantal skills die tegenwoordig niet eens meer worden aangeboden in het huidige onderwijs, je kan ze gewoon online vinden. Dat kan zeer ver gaan. In de eerste jaren ging het bijvoorbeeld over leren hoe je met Adobe Photoshop moet werken, maar nu gaat het over lezingen van professoren van Harvard die uiteenzetten hoe onze samenleving is of hoe media werkt. Het is allemaal toegankelijk geworden, zonder dat je daar een grote prijs voor moet betalen. Als school lijken we daar niet over te willen nadenken, of niet over te kunnen nadenken, want daar is ook helemaal geen tijd voor. Ik voel dat er een soort van disconnectie is met de samenleving. Los van het feit of dit problematisch is of niet, ze is er wel. De kunstschool is een soort samenleving op zichzelf geworden. Het is een groep

van mensen die allemaal wel met elkaar te maken hebben: sommige mensen werken samen, anderen werken parallel; ze willen niet per se vrienden zijn, maar bewegen samen binnen een bepaald veld. Het is een samenleving met een eigen logica, een eigen taal, eigen grappen. De kunstschool vormt als het ware een eigen realiteit, maar die botst heel hard met de werkelijkheid daarbuiten. Dat voel ik heel hard. Er zijn mensen van buitenaf die wel binnen willen komen, maar dan de weg kwijtraken. Tegelijk is er misschien niets mis met het in een cocon mogen studeren. Studenten hoeven misschien nog niet te maken te hebben met die werkelijkheid die vaak veel bruter is, rauwer, directer, sneller... Waarom zouden we mensen niet vier jaar lang in een cocon plaatsen en laten groeien? Kortom, we zitten er tussenin.

Als ik kijk naar wat ik wil dat de kunstschool doet, dan denk ik aan wat voor mij als docent van wezenlijk belang is, namelijk dat we bewuster omgaan met nieuwe technologie, dat we die op een positieve manier moeten kunnen binnenhalen in de school. Er is een ander soort van leren ontstaan: we leren veel meer door bij elkaar te zijn, we leren van elkaar. Er zijn nu mensen bij mij in het atelier die veel meer weten over, ik zeg maar wat, audio- of videobewerking. Het wordt net interessant als we elkaar niet meer zien in een hiërarchische verhouding, in de zin dat een docent alles zou weten en de onwetende studenten onderwijst. Tegelijk vind ik wel dat er nog steeds meesters zijn, leermeesters, die in een heel klassieke verhouding zich kunnen richten tot studenten – dat is ook nog steeds waardevol. Twee uur lang een betoog kunnen houden als leermeester om zo een soort inzicht te bereiken – dat is op regelmatige basis ook niet onbelangrijk. Een combinatie van de twee lijkt me essentieel. Enerzijds ervaringen delen en uitwisselen in groep, directe communicatie, feedback uit verschillende hoeken, en anderzijds het klassieke lesbeeld met de leermeester. Binnen een kunstschool kan je dan een aantal van die lijnen uitzetten over de loop van enkele jaren.

Alleszins, ik hoop dat er minder eilanden zullen zijn binnen de kunstschool. Ik denk niet dat het een oplossing is om iedereen door elkaar te gooien, om alle muren weg te halen, want er zit wel een soort waarde in schilders die bij elkaar zitten in een atelier. Maar ik vind dat er actief moet worden gewerkt aan de communicatie tussen die ateliers. De studiejaren zijn de enige jaren die je hebt om allerlei vragen te stellen over wat je doet. Wat is dat beeld? Wat betekent het voor mij? Waarom maakt iemand zo'n constructie? Waarom communiceert iemand dat woord? Hoe meer je daarover spreekt met anderen, hoe sneller je leert. Er moet een uitwisseling zijn. Het gaat er niet over dat de verschillende media moeten verdwijnen, maar de muren die mensen zelf hebben opgeworpen moeten neergehaald worden. In de kunstscholen binnen Vlaanderen, misschien zelfs België, zitten we precies een zekere cultuur van non-communicatie. Dat vind ik problematisch. Er zijn heel veel onuitgesproken zaken die vervolgens blijven liggen en rotten. Dat is niet goed. Ik zeg niet dat je de brute werkelijkheid onder iemands neus moet duwen. Je moet natuurlijk leren hoe je je gedachten overbrengt zonder de ander in een hoek te drijven of te manipuleren. Maar het

zwijgen vind ik eigenlijk veel problematischer, dat zie ik veel meer gebeuren. Een andere kwestie is ook het oordelen, wat inherent is aan docent-studentverhouding. Dingen als goed en slecht, bijna zwart-wit, vind ik heel problematisch. Daar heb je niks aan. Zelfs als iemand zegt dat je werk goed is, dan is je ego misschien bevredigd, je bent dan blij, maar als er daarna niets meer volgt blijf je achter in de ruïnes van je werk. Als docent en medestudent heb je de taak om op alles door te denken, om alles te becommentariëren. Dan is taal heel belangrijk. Het ontwikkelen van een eigen taal. Ik vind dat dat in het Black Mountain College op een interessante manier is aangepakt, maar ook in de jaren negentig aan CalArts, Californian Art Institute. Als kunstenaar kon je een heel specifieke richting studeren, maar daarnaast kon je nog kiezen voor heel andere disciplines. Je studeerde bijvoorbeeld als muzikant, maar combineerde het met film; je studeerde dans en combineerde dat met theater of grafiek... Het gaat niet zozeer over het opblazen van disciplines, maar het uitwisselen van methodes en disciplines. De architect Peter Zumthor schrijft in zijn boek *Thinking Architecture* dat hij zich heeft laten inspireren door John Cage bij het ontwerpen van een van zijn gebouwen. Hij paste een strategie toe op zijn ontwerpen die Cage gebruikte bij het maken van composities. Je blijft zo dus binnen je vak, je specialisme, maar je laat andere media toe. Niet letterlijk, hij maakt geen gebouw met muziek erin, maar hij maakt gebruik van de technieken van een componist. Dat interesseert mij enorm. Ik vermoed ook dat er in het verleden componisten waren die dan het gezelschap van beeldende kunstenaars zochten om vervolgens hun manier van werken te integreren in eigen composities. De connectie met de andere media mag dus beter, denk ik, net zoals de connectie met de buitenwereld beter mag. Verder moeten we ook beseffen wat voor school we eigenlijk zijn: we zijn een school met hoofdzakelijk witte hoogopgeleide mensen, er zijn weinig mensen met een migratieachtergrond die lesgeven of -volgen. Ik merk het aan de inhoud van onze lessen. In het vak filosofie slaan we vaak de geschiedenis van de Oosterse, Afrikaanse, Zuid-Amerikaanse filosofie volledig over. We hebben het vooral over de oude Grieken, over wat er in Europa - en in beperktere mate Noord-Amerika - heeft plaatsgevonden. Dat geeft een vertekend beeld van hoe de wereld nu is, hoe België is. We moeten een connectie met de buitenwereld maken. Er is een bewustwordingsproces nodig. We moeten ons vragen stellen bij een vak als niet-Westerse kunst. Kunst is kunst. Waarom moet dat benadrukt worden door een vak? Waarom moet het zo benoemd worden? Je voelt dat er een andere beoordelingsgraad is, dat er eigenlijk ook geen uitwisseling is. Dat strookt niet met de werkelijkheid. Als je naar de Biënnale van Venetië kijkt, dan is heel de wereld aanwezig: Congo, de Emiraten, Hawaï, noem maar op. Het is iets dat we niet mogen negeren, we zijn een heel wit georiënteerde wereld. Het werk van Renzo Martens is hier een boeiend voorbeeld. Hij gaat naar Afrika en gaat daar vertellen dat het maken van kunst rendabel kan zijn voor de samenleving. Hij doet het op een vreselijke, bijna imperialistische manier. Hij houdt onszelf zo ook een spiegel voor: dat is hoe wij zijn en functioneren, dat is hoe wij onze

stempel proberen te drukken op die wereld daarbuiten. Daarentegen word ik wel bijzonder blij als ik een project zie als datgene dat een aantal jaren geleden de Turner Prize heeft gewonnen. Het ging daarbij namelijk over een groep kunstenaars-architecten (Assemble) die bekritiseerd werden voor het winnen van de prijs omdat het eigenlijk een sociaal-cultureel project was. Het onderwerp van het project dat de prijs gewonnen had was een achterstandswijk; het volledige budget werd geïnvesteerd in de wijk. Iemand had bijvoorbeeld een aanrecht nodig en dan deed de kunstenaar of architect een soort ruimtelijke interventie door het maken van een aanrecht voor die persoon. Wat ik daar mooi aan vond was dat ik een schoonheid kon zien in de trots die die vrouw had toen ze haar nieuwe aanrecht kon tonen. Ze was trots dat ze in dat huis, in die wijk woonde. Dat fascineert mij.

Micha

Ik vermoed dat jouw vaststellingen een rol spelen in de manier waarop je docent bent, maar kan je die ook communiceren naar de school zelf?

Esther

Ik merk dat er dan een probleem kan ontstaan, waarbij het lijkt alsof ik alles beter weet, maar ik weet het niet allemaal beter. Ik heb wel het idee dat ik bepaalde dingen waarover ik spreek feller voel, waarschijnlijk door contacten met diverse groepen van mensen. Ik merk dat ik daar iets actiefs in moet doen. Maar op de spreekstoel gaan staan en met de vinger wijzen naar anderen zal niet effectief zijn. Een belerend toontje in een betoog zal niet werken. Het moet van onderuit komen, vanuit dialoog. Ik wil werken met studenten, niet door mijn grote gelijk proberen over te brengen, maar door te luisteren naar wat zij te zeggen hebben, naar wat hun visie is. Misschien kunnen we zo wel hun beeld openbreken, gezamenlijk actie ondernemen, dingen doen die nut hebben, die zinvol zijn. Maar het blijft wel moeilijk als je vaststelt dat er een grote blinde vlek is bij anderen. De kunstschool was ooit, jaren geleden, zo avant-gardistisch, maar dat is ze duidelijk niet meer. Het vooruitstrevende is afwezig. Er zijn heel wat denkers en pedagogen die dat vaststellen, waar ik me bij aansluit. Het doet me denken aan Lidewij Edelkoort die een soort pamflet of manifest heeft geschreven over de modewereld. Ze schreef dat de modewereld een van de meest avant-gardistische collectieven was ter wereld. Maar vandaag is die wereld niet alleen niet meer avant-gardistisch, een zeker bewustzijn is ook volledig verdwenen: het kennen van het vak. Een modejournalist spreekt bijvoorbeeld over een print zonder te beseffen dat het een weefsel is, er is geen inzicht meer in hoe dingen worden gemaakt. Ze weten niet meer hoe dingen werken. Ze zijn volledig ‘detached’. Zo zijn er heel wat breuken tussen enerzijds mensen die ergens mee bezig zijn vanuit een soort elitaire positie en anderzijds de werkelijkheid. Edelkoort stelt dat we daar niet meer van mogen weggijken, ik volg haar volledig. We moeten als kunstenaars nadenken over ons handelen, ons gedrag. Het heeft een invloed op

een omgeving, op leefkwaliteit. Ook het gegeven dat het Ego het hoogste streven wordt is onmiskenbaar. Die grote kunstenaars die eigenlijk merken zijn geworden, ik stel me daar vragen bij. Er wordt een soort illusie gecreëerd dat die mensen zelf hun werk maken, wat natuurlijk helemaal niet waar is. Dat was een grote misconceptie van mij, ik had daar een romantisch beeld van toen ik nog op de middelbare school zat. Het is als een grote ballon in mijn gezicht ontploft. Die kunstwerken zijn vaak door assistenten gemaakt, vaak komt zelfs het idee niet eens van de kunstenaar. Ik ben steeds meer de hele fabriek achter kunstenaars als Anish Kapoor gaan zien, hij is een soort manager geworden. Wat mij onlangs zeer frappeerde was de grote switch in het werk van Damien Hirst. De laatste jaren is hij begonnen met het maken van pointillistische schilderijen. Hij heeft zo lang conceptuele werken gemaakt, hij heeft illusies gecreëerd waar mensen in zijn gaan geloven, maar nu keert hij volledig terug naar het schilderen, misschien met het idee dat hij dan toch nog met iets zinnigs bezig zou kunnen zijn. Het heeft haast iets kinderlijks, dat pointillisme van hem. Een kind dat met genoeg kan zeggen: kijk, ik maak dit. Misschien wordt het een boom of een vulkaan met lava. Misschien schuilt dat toch in de essentie van mensen. De scholen moeten zich veel meer opwerpen als vrijplaatsen waarbinnen je als een jong mens de ruimte krijgt om je te ontwikkelen, om je rijker te maken. Maar ook om te falen, er moet ruimte zijn voor het falen, voor de mislukking, zonder dat die mislukking aan jou blijft hangen. De school moet een vrijplaats zijn die mensen sterker maakt.

Micha

Als je over deze dingen communiceert met studenten, over een bepaalde houding of bewustwording, ervaar je dan positieve reacties? Ben je dan hoopvol?

Esther

Ja, ik ben hoopvol, de reacties zijn vaak heel positief. Je geeft, als je op een bepaalde manier communiceert, een soort erkenning aan de ander. Je laat ze merken dat ze waardevol zijn. Er is iemand die luistert naar wat ze te zeggen hebben. Dat is waardevol. Ik heb zelf jonge kinderen die in het lager onderwijs zitten. De betutteling en dominantie van de leerkrachten die zeggen wat je moet kunnen en waar je moet springen en welke doelstellingen je moet halen... Ik denk dat dat heel destructief is voor mensen. Mensen gaan al vanaf tweeënhalf jaar naar school en dan begint het dus al: het kapotmaken van mensen, op een bijna industriële manier. Dat schokt mij. Ik probeer dan ook altijd tegen mijn zoon te zeggen dat hij inderdaad moet luisteren naar volwassenen, maar dat hij ook kritisch mag zijn: ze hebben niet altijd gelijk. Ik wil hem echt laten inzien dat er inderdaad een soort respect moet zijn, maar dat respect ook wederzijds moet zijn. Want ik zie dat mensen vaak geen beslissingen meer durven nemen uit angst dat het een foute beslissing zou kunnen zijn. Maar ik denk dat het nodig is om mensen fouten te laten maken, wij hebben ook fouten gemaakt. So what? Je gaat er echt niet meteen van kapot. Je moet er ook mee leren omgaan, met dat

falen, met het dwalen. Dat moet geaccepteerd worden. Binnen het onderwijs en in het leven tout court letten we vaak enkel op wat positief is. We leren niet omgaan met dingen die niet lukken. En dat zou dus wel moeten in het onderwijs. Kunstonderwijs is zelfs de ideale plaats daarvoor. Maar het moet ook binnen economie of filosofie kunnen. Ik geloof dat de basis die gelegd wordt op school er een voor zeer lange tijd is. De fase van studie komt bijna nooit meer terug, die tijd is heel waardevol. Ik vind ook vier jaar helemaal niet voldoende, misschien moet het zes jaar zijn. Je hebt zo veel tijd nodig om jezelf te leren kennen, zodat je op een punt kan komen waar je zelf voelt dat het genoeg is. Ik denk niet dat we bang hoeven te zijn dat mensen voor altijd zouden blijven doorstuderen. Als je mensen genoeg zelfstandigheid aanleert, zal het vanzelf en natuurlijk verlopen. Dan zullen het uitzonderingen zijn die voor een heel lange tijd studeren. Bovendien blijf je in het dagelijkse leven toch ook dingen leren en studeren. Als je in web development zit, ben je voortdurend aan het bijleren, moet je constant nieuwe programma's leren kennen. Daar moeten we misschien ook beter leren mee omgaan, met dat constant leren, dat zit nog niet in onze onderwijsopdracht of in onze attitude, in ons systeem.

Micha

Ik moet zeggen dat ik al heel blij ben met de dingen die je gezegd hebt. Er valt heel wat uit te halen.

Esther

Ja, het is een onderwerp waar ik heel vaak over nadenk, waar ik veel rond werk. Volgend jaar zal ik waarschijnlijk ook wel andere voorbeelden aanhalen, je blijft dingen leren, dingen ontdekken. Ik heb heel veel verschillende strategieën in het onderwijs toegepast: ik heb individuele muziekles gegeven, ik heb groepslessen gegeven, ik heb theorielessen gegeven, maar ook praktijklessen, ik heb coördinerende functies gehad. Ik heb veel verschillende aspecten van onderwijs kunnen zien en kunnen ervaren, maar dan nog zal ik nooit kunnen stellen dat ik alles weet. Wat ik wel gewoon zie is dat er op sociaal vlak een enorme achterstand is. Het feit dat we zo een witte school zijn, blijft ik een groot probleem vinden. Als ik kijk naar de media- en kunstwereld in Vlaanderen zie ik alleen Adil El Arbi en Bilal Fallah die, als jongens met een migratieachtergrond, bejubeld worden, of aandacht krijgen. Voor de rest zie ik niet onmiddellijk iemand.

Micha

Binnen de grote commerciële media althans.

Esther

Ik herinner me een interview met Adil waarin hij vertelt hoe moeilijk het was op de filmschool in Brussel, naar aanleiding van zijn achtergrond. Ook op deze school merk ik problemen op die daarmee te maken hebben. Studenten worden

er bijvoorbeeld op gewezen dat ze de clichés van hun achtergrond achterwege moeten laten. Daar word ik zo boos van. Dan heb je net een student die zich kan onderscheiden van de rest door zijn of haar achtergrond en dan zeg je dat het niet mag en dat er meet conceptueel gewerkt moet worden. Ik vind dat een docent daar helemaal niks over te zeggen heeft.

Micha

De docent vraagt dan eigenlijk om meer ‘Europees’ te gaan werken.

Esther

Inderdaad. Maar het is ook meer dan dat. Een docent moet zich veel meer vragen stellen bij wat hij of zij tegen een student zegt, wat ze doen, hoe ver ze gaan. Je merkt dat mensen die grens niet kennen, de grens van wat ethisch kan. Ethiek is zelfs geen vak meer binnen de kunstschool.

Micha

Het is goed dat er dan toch mensen zijn die het in vraag stellen.

Esther

Ja, maar ik voel me daar best eenzaam in. Maar in plaats van daar gefrustreerd over te raken en op tafel te gaan staan en te roepen, probeer ik allerlei dingen in mijn onderwijs te implementeren, om zo anders met de studenten te werken. De studenten moeten dingen zelf in handen nemen. Daar ben ik nu bewust mee bezig.

JOSEFIEN CORNETTE

Micha

Je bent betrokken bij het online platform KLAP, waar je regelmatig teksten voor schrijft. Daarnaast is er ook het ‘Maandagavondcomplot’, een collectief van kunststudenten, waar jij deel van uitmaakte, dat expo’s en dergelijke organiseerde. En tenslotte is er het gegeven dat je best een uitgesproken mening hebt, wat uiteraard een wenselijke eigenschap is van een gesprekspartner.

Josefien

(lacht) Ik ben inderdaad niet op mijn mondje gevallen.

Micha

Ik heb deze gesprekken de naam ‘(GEEN) BLAD VOOR DE MOND’ genoemd, dus dat komt goed uit. Ik begin met de drie vragen die ik telkens weer stel aan het begin van mijn gesprekken, namelijk ‘Wat is het doel van de kunstschool?’, ‘Wat is het doel van de kunstdocent?’ en ‘Wat is het doel van de kunststudent?’ Als bijvraag zeg ik daar meestal nog bij ‘Of wat zou het doel moeten zijn?’

Josefien

Het eerste waar ik aan denk is een gegeven dat ik zowel aan de student koppel als aan het instituut en de docent. Ik denk dat iedereen moet handelen met het oog op ontwikkeling, dat is voor mij het kernwoord. De school moet inzetten op het ontwikkelen van vaardigheden die een student nodig zal hebben in het professionele leven. Wat ik in principe misschien al raar vind om te zeggen, want dan lijkt het alsof je ervan uitgaat dat er een soort privéleven en een professioneel leven is als kunstenaar. Voor mij zijn dat geen twee aparte dingen, die vloeien door elkaar. Maar op een school hoor je dus dingen te leren. Je leert tekenen, je leert ontwerpen, schilderen, beeldhouwen, fotograferen... Je leert meerdere dingen. Het is niet omdat je voor een bepaald atelier gekozen hebt dat je niet van meerdere dingen kan proeven. Er hoort een soort buffetcultuur te zijn, zeg maar. Er is dus de praktische ontwikkeling waarbij je werkmethodes leert, zoals werken met litho, InDesign of de verloren wasmethode. Maar daarnaast is er vooral ook het leren kijken, aandacht voor de dingen in je omgeving, voor dat wat gebeurt op je blad, maar evenzeer dat wat daarbuiten gebeurt. En dan is er natuurlijk ook de grootste, waarschijnlijk overkoepelende ontwikkeling, namelijk die van de persoon of het persoonlijke. Ik vind dat een school of een instituut meer nadruk mag leggen op die persoonlijke ontwikkeling, meer dan op de technische of plastische ontwikkeling. Die persoonlijke ontwikkeling zal zorgen voor een bepaalde werkeethiek of attitude die veel belangrijker is dan de objectieve dingen die je leert. Zeker als je denkt aan de tijd waarin we leven. Het is niet meer zo dat we net als Rubens een kont of een paar borsten perfect moeten kunnen schilderen. We leven in een tijd van conceptuele kunst, waar het

idee de bovenhand kan nemen. De uitwerking is wel belangrijk, en ja, we zijn de conceptuele kunst ook wel stilletjes aan achter ons aan het laten, maar het is toch nog heel fel aanwezig. Ik ben ervan overtuigd dat het idee of het concept dat je hebt niet los te koppelen valt van een bepaald punt waarop je staat in je leven, in je ontwikkeling. De kunstschool moet daarin helpen. Concepten en ideeën veranderen mee met je eigen ontwikkeling en daar is een bewustwording voor nodig. Een school die veel belang hecht aan die (zelf)bewustwording is naar mijn mening een goeie school. Docenten moeten dus ook een gelijkaardige attitude hebben. Soms gebeurt dat, maar het is zeker niet altijd bij iedereen aanwezig. Maar misschien hoeft dat ook niet. Ik heb zelf een leerkracht gehad in het middelbaar die vertelde dat leerkrachten geen leerkrachten hoorden te zijn, maar leermeesters. Wat hij daarmee bedoelde was dat het niet draaide om lespakketjes of eindtermen of doelstellingen, maar dat de leerkracht als meester met expertise naast de student moest staan om diens ontwikkeling te ondersteunen. Van een echte leermeester leer je bij van eventuele lessen die gegeven worden, maar ook door die persoon zelf beter te kennen, door te ontdekken hoe die leermeester in het leven staat, of hoe die naar kunst kijkt. Je leert als student bij door te merken dat je zelf heel hard afwijkt van een bepaalde visie, of dat jouw visie net volledig overeenstemt. Het kunstonderwijs is de ideale plaats voor een dergelijke wisselwerking. Ik ga nu bijvoorbeeld naar de universiteit waar ik verplicht word om bepaalde professoren als zodanig aan te spreken, of eventueel nog met de achternaam. In de kunstschool zal dat meestal anders zijn, de relatie tussen student en docent is er anders. Dat is ook essentieel. Op de universiteit is het al enkele keren gebeurd dat ik me vergiste en dat ik er dan op gewezen werd dat het professor plus achternaam hoorde te zijn. Ik blijf dat moeilijk vinden omdat je zo een hiërarchie creëert waar je als student niet per se iets extra's uit zal leren. De lessen mogen dan nog zeer interessant zijn, de waarde die een band tussen docent en student kan opleveren is verloren. De voortdurende confrontatie met ivoren torens die zeer moeilijk bereikbaar zijn werkt niet stimulerend, denk ik. Het creëert vaak een ongemakkelijke sfeer. Ik denk dan van 'ja, die mensen staan 's morgens ook onder de douche, misschien smeren zij 's morgens ook hun boterhammen met préparé, zij zullen de trein ook wel eens missen...' Ik denk dat het belangrijk is om met grote vragen terecht te kunnen bij iemand die met even grote vragen zit. Ik vind het een van de mooiste dingen als een docent tegen een student kan zeggen: 'Ik weet het niet; ik heb er geen antwoord op; ik stel mij die vraag ook'. Die houding van een docent vind ik belangrijk, zo hoort het te zijn. Ook een docent moet zich kunnen tonen in een bepaalde fragiliteit, zonder dat daar dan een zekere zwakte aan vasthangt. Een leerkracht moet natuurlijk wel sterk in haar schoenen staan, er moet een visie zijn die kan meegaan of juist botsen met die van studenten. En zeker de kunststudent, die mag die dingen eigenlijk wel wat afdwingen. Daar hoort de nodige rebellie bij, het schoppen tegen schenen, maar wel met het nodige respect. De student moet enerzijds leergierig zijn, moet dingen willen aanpassen en meenemen, maar anderzijds

moet een student ook zelf grenzen kunnen stellen, ergens voor staan of, misschien nog belangrijker, ergens niet voor staan. Al die dingen zullen ervoor zorgen dat er een grote persoonlijke ontwikkeling ontstaat. In mijn persoonlijk traject heb ik dat heel bewust ervaren. Op een bepaald moment ben ik gestopt met mijn opleiding terwijl mijn docenten dat enorm hadden afgeraden, maar ik heb dan toch mijn eigen zin doorgedreven. Vervolgens ben ik dan op de universiteit terechtgekomen om daar kunstwetenschappen te studeren. Ondanks het feit dat ik na een tijd begreep waarom de docenten het een domme keuze vonden, had ik toch het idee dat ik nuttig bezig was. Ik was tot de vaststelling gekomen dat ik me verder aan het ontwikkelen was, mijn persoonlijkheid en mijn visie kregen vorm. Het is natuurlijk ook allemaal wat ridicuul. We studeren af na vier jaar en worden dan geacht om op een of andere manier volwaardig gevormd te zijn, dat impliceert het systeem nu eenmaal. Maar volgens mij begint het dan pas. In die zin snap ik ook waarom mijn docenten van de kunstschool het afgeraden hadden, want nu zit ik wel met heel wat vragen over mijn toekomst. Wat moet ik nu gaan doen? Aan welk instituut zal ik me nu moeten linken om nieuwe input te krijgen? Al is dat linken aan een instituut natuurlijk ook niet echt nodig. Het is niet nodig om in één bepaalde richting te werken of te kijken. Een hele goeie Estse vriend van mij heeft me op een gegeven moment het volgende gezegd: “Every school is a repressive system”. Ik vond dat toen wat ongenueanceerd, maar ik merk dat ik me meer en meer kan vinden in zijn statement.

Micha

Zoals ik al zei, ben je deel van KLAP en heb je al deelgenomen aan expo's. Je hebt er ook al georganiseerd, onlangs deed je nog mee aan de S.M.A.K.H.A.C.K.. Wat beweegt je ertoe om deze dingen te doen? Het zijn geen opdrachten, het zijn telkens dingen die niet betaald worden. Waarom doe je het?

Josefien

Ambitie. En op de tweede plaats ongelofelijk veel goesting. Ik ben iemand die op dat vlak enorm impulsieve beslissingen maakt. Ik zie het, ik vind het cool, ik doe het. Langer dan dat denk ik er niet over na, ik vertrouw mijn buikgevoel wel. Ik heb geleerd dat dingen fout kunnen lopen, maar dat hoeft dan niet het einde van de wereld te betekenen. Vorige week heb ik nog gesolliciteerd bij de VRT. Ik was zelfs mopjes aan het vertellen in mijn sollicitatiebrief, maar ik mag volgende week op gesprek. Ik dacht: het zal waarschijnlijk nooit lukken, maar ik ga het doen, ik heb goesting. Er zit een ambitieus kantje aan mij. Ik wil zo ver mogelijk geraken, in eender wat. Ik voel een enorme nood aan kennis en intelligentie, ik wil meer boeken lezen en meer weten.

Micha

Je bent van ASO naar het hoger kunstonderwijs gegaan. Hoe ben je de geëngageerde persoon geworden die je bent? Is het iets dat gegroeid is? Heb je op

een gegeven moment besloten om naar buiten te treden?

Josefien

Eerst zal ik vertellen hoe ik ertoe gekomen ben om in de kunst te stappen. Dat is nog iets anders dan hoe ik ertoe gekomen ben om werk te tonen. Het maken van werk is nog iets anders dan het tonen. Er is bijvoorbeeld de zogenaamde outsiderkunst waarin mensen heel veel werk maken, maar het bijna nooit tonen. Ze leven vrij afgesloten van het kunstmilieu. Ik denk dus dat het ene absoluut niet hoeft te leiden tot het andere. Vaak krijgt outsiderkunst een negatieve bijklank, het zou ondergeschikte kunst zijn, maar naar mijn mening is dat absoluut niet zo. Alle kunst is kunst. Maar ik ben er dus toe gekomen om kunst te gaan studeren doordat het eigenlijk wel altijd op een of andere manier aanwezig is geweest in mijn leven. Tijdens de lagere schooljaren heb ik altijd tekenacademie gevolgd. Ik wilde graag naar de muziekkademie, maar dat mocht niet van mijn moeder. Ik moest maar 'wat gaan tekenen'. Ik heb me daar wel enorm hard geamuseerd. Als gevolg daarvan wilde ik ook altijd naar het KSO gaan, dat leek me veel leuker. Ik zat in een klas die niet slecht was, maar die gewoon niet bij mij paste. Ik heb me er nooit thuis gevoeld. Ik voelde me wel thuis in de richting die ik studeerde, humane wetenschappen. Dat was het probleem niet. Ik heb een heel sociale kant, ik heb in heel veel dingen interesse. Maar mijn ouders hebben me altijd zo hoog mogelijk willen laten studeren, dus ze hebben niet toegestaan dat ik naar het KSO zou gaan. Maar toen was plots het zesde middelbaar daar en moest ik een keuze maken waarvan de school me de indruk gaf dat het dé keuze van mijn leven zou zijn. Als ik de foute keuze zou maken, zou alles mislopen... En toen heb ik dus voor het hoger kunstonderwijs gekozen. Trouwens, op mijn middelbare school is er ieder jaar een soort studiekeuzebeurs waar oud-leerlingen die bepaalde richtingen volgen in het hoger onderwijs vragen komen beantwoorden van de leerlingen uit het zesde middelbaar. En elk jaar zitten er wel een of twee verloren zielen die naar het kunstonderwijs willen gaan, maar niemand vinden die er hen kan over vertellen. Sinds ik dat kan en mag doen, zit er dus toch één iemand ergens weggeduwd in een hoekje om het kunstonderwijs te vertegenwoordigen. Maar voor mij leek het toen dus dat die optie er niet was, ik heb dus ook een tijd gedacht dat ik geschiedenis zou gaan studeren. Maar mijn zeer temperamentvolle moeder zei op een gegeven moment tegen mij: 'Meisje, als je ooit kunst wil gaan studeren, dan is het nu of nooit.' Een week later zijn we naar Sint-Lucas gegaan en nog eens twee dagen later was ik ingeschreven voor de toelatingsproef. Dus die stap naar het hoger kunstonderwijs is vrij snel en radicaal gebeurd.

Je moet weten dat ik tijdens mijn jeugd heel vaak in het ziekenhuis lag, waar ik mijn bed niet uit kon. De oppervlakte die ik kon gebruiken om op te spelen was niet veel groter dan een dienblad. Veel opties om te spelen zijn er dan niet, maar een optie was altijd tekenen. Daarbij kwam ook het gevoel dat ik anders was, door al de dingen die ik moest missen tijdens mijn tijden in het ziekenhuis, door

beperkingen die ik heb, door dingen die ik heb meegemaakt die andere kinderen niet meemaken... Ik heb een andere jeugd gehad, dus mijn persoonlijkheid zal daardoor ook anders zijn. Dat hoeft niet beter of slechter te zijn, ik kan er ook vrij gemakkelijk over praten, ik heb geen trauma's, of zo. Het feit is gewoon dat ik geen evidente jeugd heb gehad en ik ben ervan overtuigd dat die dingen die ik heb meegemaakt mijn persoonlijkheid mee hebben gevormd en dus mee invloed hebben gehad op mijn keuze voor het kunstonderwijs. Ergens had ik ook het idee dat als iedereen vond dat ik anders was ik mij dan ook maar anders zou gedragen. Ik zou kunst gaan studeren.

Wat werk tonen betreft, is er bij mij nooit echt een bewuste keuze geweest, ik ervoer het eerder als een evidentie binnen Sint-Lucas. Er zijn ten eerste al de jurymomenten waarop je sowieso werk toont en vervolgens is dat heel gradueel geëvolueerd. Na de jury heb ik eens wat getoond binnen een kleine vzw, dan heb ik zelf eens iets met vrienden georganiseerd, dan ben ik eens in een 'echte' tentoonstelling terechtgekomen, dan eens in het buitenland... Zo is dat heel gradueel gebeurd bij, ik ben daar nooit heel bewust mee bezig geweest. Het werd ons ook wel zo aangeleerd. Het was evident dat je werk toont. Misschien denk ik daar nu wel anders over. Nu vind ik het iets waarvoor je moet kiezen. Je moet er evenzeer voor kunnen kiezen om je werk niet te tonen. Ook dan ben je nog kunstenaar. Het tonen van werk heeft niets te maken met kunstenaarschap.

Micha

Zou je misschien eens kunnen vertellen waar KLAP voor staat?

Josefien

De naam KLAP staat voor Kunst en Literair Actueel Platform. We zijn een initiatief dat probeert te werken volgens drie principes. Ten eerste willen we informeren. We proberen te vertellen waar er ruimte is om te exposeren, welke vormen van kunst er zijn, wie er wat aan het doen is... Ik schrijf bijvoorbeeld zelf graag over verborgen verhalen in de kunstgeschiedenis, 'petites histoires' als het ware, dingen die voorbij de canon gaan. Ten tweede willen we verbinden. We zijn van mening dat de tegencultuur of de alternatieve kunstscene heel gefragmenteerd is, iedereen beweegt wat op een eigen eilandje. Als we iets willen betekenen of ons willen versterken, zullen we vooral moeten samenwerken met elkaar. Anderzijds willen we ook mensen die niet verbonden zijn met de kunst helpen om hun weg er naartoe te vinden. Ook op die manier willen we een soort verbindend platform zijn dat mensen helpt met het vinden van een weg. Ten derde willen we vernieuwen. We willen tonen dat dingen anders kunnen. Niet elke expo hoeft bijvoorbeeld met een pintje en een wijntje te zijn, misschien kan het ook eens met een maaltijd. Als mensen rond de tafel zitten, zal er misschien meer met elkaar gebabbeld worden dan als er een bandje voorzien is en er pintjes gedronken worden.

Ook verslaggeving kan dus op een andere manier. Er worden bijvoorbeeld heel

wat tekenaars ingezet voor KLAP om te gaan tekenen op evenementen. Het resultaat is dan een tekenverslag in plaats van een tekstueel verslag.

Op dit moment bestaan we enkel online, maar we hebben wel de ambitie om ook in de praktijk effectief dingen te gaan doen. De eerste stappen daarvoor zijn we aan het zetten. Er leven ideeën rond artist talks, lezingen, debatten, samen eten, workshops... voor en door de tegencultuur. Mensen die zich voor KLAP engageren komen uit de kunstgeschiedenis en -wetenschappen, als ook van Sint-Lucas Gent. Ook tussen die twee werelden proberen we dus een soort brug te bouwen. Ik heb de twee opleidingen gevolgd en ik kan zeggen dat de twee werelden nood hebben aan elkaar zonder het echt te weten.

In mei zijn we er een jaar mee bezig. Wekelijks verschijnt iets nieuws op de website. Verder hebben we ook ons Facebook-account, die werkt als een soort agenda voor Gent. We maken een selectie van evenementen en die plaatsen we dan als tips online. Dat is ongeveer wat wij doen. We merken nu ook dat het idee dat we bij aanvang hadden vrij juist was, het idee dat alles wat gefragmenteerd is en dat er heel wat mensen zonder spreekbuis zitten. Bij verschillende mensen die zich engageren voor KLAP horen we dat ze inderdaad al lang op zoek zijn naar iets en dat KLAP de rol van dat iets nu kan vervullen. Ik denk dat we op die manier toch een gat in de markt hebben gevonden. Niet economisch, want we verdienen er niets aan, maar we merken toch dat we een zeker gat aan het opvullen zijn, ondanks het feit dat we nog steeds vrij klein zijn.

Micha

Moeten jullie veel moeite doen om mensen te bereiken?

Josefien

We moeten sowieso moeite doen. Maar wat ik iedereen kan aanraden is een zeer goede voorbereiding. In mei zijn we een jaar bezig, maar we zijn nog maar een half jaar online, dat wil dus zeggen dat er maanden voorbereidingswerk zijn geweest. In het begin hebben we bewust gekozen om aan een beleidsplan te werken. We hebben rond de tafel gezeten en drie mensen hebben effectief een beleidsplan geschreven. Met verschillende mensen hebben we ons afgevraagd wat we willen doen, wie we willen zijn, welke mensen we willen bereiken. En dat is heel belangrijk, die voorbereiding. We hebben er heel wat werk en tijd in gestoken, maar we zijn nu wel heel blij dat we dat hebben gedaan. Door het werk dat we toen geleverd hebben is er nu een systeem waardoor het bereiken van mensen vrij vlot gaat. We hebben gekozen voor een Wordpress-site omdat we daar onze statistieken kunnen bekijken; we gebruiken Facebook omdat we daar ons aantal views zien en dat proberen we allemaal goed in de gaten te houden. We proberen aandachtig te zijn voor dingen die veel gelezen worden, zodat we ons daar in de toekomst meer op gaan focussen, want daar ligt dan blijkbaar de grootste nood. Natuurlijk wel in een bepaalde balans. Het is een evenwicht zoeken tussen wat je zelf wil doen en wat je kan betekenen voor je publiek.

We hebben bijvoorbeeld kunnen zien dat artikelen over de (valse) Russische schilderijen in het MSK en de #MeToo-beweging veel zijn gelezen.

Micha

Ik denk dat het voor velen, mezelf inclusief, moeilijk is om mensen te bereiken. Ik merk die moeilijkheid ook bij de docenten. Het publiek is enerzijds natuurlijk beperkter, namelijk de studenten van deze school. Maar anderzijds is er dan wel al die directe betrokkenheid bij het schoolgebeuren, wat het toch weer gemakkelijker zou moeten kunnen maken. Maar het blijkt ongelooflijk moeilijk te zijn om effectief studenten te bereiken.

Josefien

Wel, mensen zijn lui. (lacht) Mensen zijn echt lui. Facebook werkt het beste bij ons, dan volgt pas onze site. We proberen regelmatig te posten, maar we letten ook op dat we niet stalken. We hebben een mooi ritme gevonden en dat is elke middag één post. Die regelmaat is goed, dan verschijnt het af en toe bij mensen op Facebook. We zijn nu bezig met het werken aan onze zichtbaarheid. We willen affiches en stickers en meer van dat. Die dingen kunnen ook een grote rol spelen, naambekendheid. Het blijft wat mysterieus hoe al die dingen werken. Soms bestaan onze statistieken uit getallen met vier cijfers, soms bestaan ze uit getallen met twee cijfers. Het is vallen en opstaan. En als we er dan toch over eens zijn dat mensen lui zijn, doe het dan vooral voor jezelf en de weinige mensen die je toch kan engageren. Het is natuurlijk heel fijn als je merkt dat dingen gelezen worden, dat je niet voor niets aan het schrijven bent, maar eigenlijk is dat bijkomstig. Je moet voor de dingen gaan waarvan jij denkt dat ze belangrijk zijn. Ik denk dat, als je dat lang genoeg doet, mensen na een tijd wel zullen merken waarom je vindt dat het zo belangrijk is. Met KLAP merken we dat er steeds meer mensen zijn die een gemeenschappelijke nood voelen. Niet iedereen voelt die nood natuurlijk, maar ze zijn er. Maar doe het vooral voor jezelf. Als je iets wilt doen, doe dat dan gewoon.

Micha

In het geval van een docent is dat natuurlijk moeilijker. Als je studenten zo ver wil krijgen hun passiviteit of inderdaad zelfs luiheid te doorbreken, dan blijkt dat best een moeilijke opdracht. Niet alleen ik ben gefrustreerd door een gebrek aan engagement, heel wat docenten delen die frustratie. Ik kan me inbeelden dat er misschien al heel wat de hoop wat hebben opgegeven, dat er gearzeld wordt om nog te proberen.

Josefien

Maar dat mag je natuurlijk niet doen. Op dat vlak mag je nooit opgeven. KLAP heeft op dat vlak natuurlijk luxe. Ten eerste hebben we dat gat gevonden en ten tweede heeft Gent een zeer actieve kunstscene. Alles is terug te vinden in het

centrum, er zijn twee hogere kunstscholen, wat dus meer studenten oplevert.

Micha

De studenten zijn ook aanwezig in de stad. Hier in Hasselt gaan heel wat studenten met de trein, bus of auto naar huis, weg van Hasselt.

Josefien

Inderdaad. In Gent zitten we op kot, we blijven daar slapen. We hebben de tijd om 's avonds dingen te doen. Maar hier in Hasselt moet je dus bewust gaan nadenken over wat wel mogelijk is, wat de mensen hier kunnen doen. Ik begrijp dat het hier moeilijk is om 's avonds dingen te organiseren, doe dat dan vooral niet.

Micha

Inderdaad. Ik ben ervan overtuigd dat het moet kunnen, maar binnen de muren en de uren van de school.

Josefien

Ik weet niet of het binnen de muren van de school moet zijn. Ik weet niet in hoeverre ze hier openstaan voor andere plaatsen. Er zijn manieren om een leegstaand huis te benutten bijvoorbeeld... Maar het moeten ook niet allemaal tentoonstellingen zijn...

Micha

Maar zoals je zei, mensen zijn lui. Die drempel om je effectief, al is het maar een paar straten te verplaatsen, kan soms al te groot zijn. Hetgeen ik probeer te doen binnen mijn master is profiteren van het feit dat mensen toch al op school zijn, en dus bied ik dingen aan binnen de school. Maar zelfs dan is het nog moeilijk. Ik zal bijvoorbeeld niets tijdens de middagpauze doen, want dan gaat iedereen eten. De drempel tot deelname moet heel laag zijn. Ik geloof wel dat als de waarde van deelname ervaren wordt dat de drempel hoger kan zijn, dat het gemakkelijk zal zijn.

Josefien

Dat is een beetje basispsychologie natuurlijk. Als je mensen kan tonen dat het waarde heeft en dat er een bepaalde intrinsieke beloning is, dan zullen ze blijven komen. Zo zijn er heel wat tentoonstellingen die van grote waarde zijn, maar er is niet echt iets aan verbonden, dus er komt weinig volk opdagen. Terwijl er dan kleine tentoonstellingen zijn die een bandje vragen voor muziek, en onder andere daardoor wel heel succesvol zijn. Mensen worden letterlijk, als de honden van Pavlov, beloond voor hetgeen ze komen doen. Hang er iets aan vast, iets ludieks of iets losjes. Er zijn heel wat mensen die met humor werken, die met bepaalde locaties werken die heel boeiend zijn en zich zelfs onderscheiden van de klassieke

underground. Dat is ook weer vreemd om te zeggen, klassiek en underground, maar goed... Ik denk bijvoorbeeld aan Robbert & Frank: zij zijn heel mobiel en flexibel in hun visie op het kunstenaarschap. Ze participeren, maken toneel, maken objecten en alles vervloeit met elkaar.

Micha

De projectweek met Robbert en Frank is inderdaad wel een goed voorbeeld. Ik geloof dat niet iedereen even enthousiast was in het begin. Ik moet natuurlijk oppassen met veralgemening en vooroordelen. Maar op het einde van de week waren er wel heel wat mensen oprecht enthousiast over wat er was gebeurd.

Josefien

En de volgende keer dat zoiets gebeurt zullen die mensen misschien meer geneigd zijn om weer voor iets dergelijks te kiezen. Zo zal je het een beetje moeten opbouwen. In Gent hebben we inderdaad de grote luxe dat het er allemaal al is. Binnen KLAP hebben we af en toe eens een discussie over het gegeven dat een bepaalde locatie te ver zou zijn, maar dan denk ik aan Antwerpen en Brussel, waar alles veel meer verspreid en gefragmenteerd is. We willen inderdaad verbinden met KLAP, maar we moeten ons er ook bewust van zijn dat er al een bepaalde basis aanwezig is binnen Gent, je kan perfect vijf of zes tentoonstellingen doen met de fiets. In Antwerpen en Brussel is dat puur geografisch al moeilijker. In Hasselt zal het anderzijds misschien moeilijker zijn om er zoveel te vinden.

Micha

Kan je de meerwaarde van een houding van engagement en initiatief benoemen? Buiten het feit dat het een evidentie of een noodzaak is voor jou.

Josefien

Ten eerste is het gewoon nodig om te doen. Als een kunststudent denkt dat hij of zij na zijn/haar studies de job van zijn of haar leven in de schoot geworpen krijgt, is die naar mijn mening het diploma niet waardig. Een actieve houding zal je nodig hebben. Al ben je een heel beloftevolle kunstenaar, als je na je studies stil op je kamertje zit te wachten tot de vacatures binnenkomen, dan zal er niet veel gebeuren. Eigenlijk bestaat er niet eens zoiets als een vacature voor een kunstenaar. Dus als je enigszins wat centjes wil verdienen met hetgeen je doet, zal je die actieve houding nodig hebben. Ten tweede is er een soort van activistische houding. Ik geloof heel fel in het concept van de kunstenaar als activist. Dat wil niet zeggen dat je als kunstenaar voortdurend van alles moet staan schreeuwen. Ik ben bijvoorbeeld een vrij grote feministe, maar de werken van Guerrilla Girls spreken mij niet echt aan. Het is heel luid en opvallend en expliciet, dat vind ik meestal niet leuk. Maar feminisme is iets dat wel volledig terugkomt in wie ik ben en wat ik maak en wat ik schrijf. Je doet dat met een bepaalde reden, je

staat achter iets. Daaruit blijkt ook weer dat er geen onderscheid is tussen een zogezegd professioneel leven en een privéleven. Ik word ook oprecht gelukkig als ik beseft dat ik iets concreets kan doen voor andere mensen. Ik begrijp dat niet iedereen daarin zal meegaan, maar dat beseft is voor mij extreem waardevol. Ik zal niet op straat komen om te protesteren of om met spandoeken rond te lopen. Ik zal eerder met grote fragiliteit en kwetsbaarheid tonen dat iemand niet alleen hoeft te zijn, dat we dingen kunnen en moeten veranderen. Ik zal met heel wat grijswaarden en context, zonder hokjesdenken, mijn mening verkondigen. Met zo'n actieve houding zal je ook heel wat nieuwe dingen leren. Ik kan nu 'kunst maken', maar ik kan ook een interview afnemen, ik kan kunsthistorisch onderzoek voeren, ik kan een activiteit organiseren... Dat balletje is beginnen rollen en er is steeds meer en meer bijgekomen. Zowel je cv als je 'zijn' zal uitgebreider worden, waardoor je ook weer meer opties zal krijgen, dat is hetgeen je nodig hebt in je leven. De tijd van dezelfde partner en dezelfde job voor de rest van leven is voorbij. En ik doe wat ik doe, niet omdat ik veel van job wil veranderen, maar omdat ik zo breed, open en intelligent als mogelijk in het leven wil staan. Dat is de waarde van een actieve houding. Je trekt jezelf daarmee omhoog en je trekt anderen daarmee omhoog. Door egoïstisch te zijn kan je toch een heel altruïstische houding hebben.

FRANK MERKX & ROBBERT GOYVAERTS

Micha

Ik begin met drie vragen die ik telkens weer stel. Wat is het doel van de kunstschool? Wat is het doel van de kunstdocent? Wat is het doel van de kunststudent? Of wat zou dat moeten zijn?

Robbert

Ik spreek natuurlijk vooral op basis van mijn eigen ervaringen. Het zou kunnen dat mijn antwoorden totaal anders zouden zijn mocht ik een andere opleiding hebben gevolgd. Maar wat ik persoonlijk als goed heb ervaren, is een combinatie van theorie en praktijk. Binnen dat theoretische kader kan je leren over filosofie, psychologie, antropologie... Het gaat dus niet per se alleen over kunstgeschiedenis. Kunst wordt ook aangewend als een vehikel om het over iets anders te hebben. Ik denk dus dat het belangrijk is binnen een kunstschool om het ook over die andere dingen te hebben. Daarnaast is er de praktijk. Ik denk dat er op dat vlak een combinatie moet zijn van enerzijds tools die je worden aangereikt en anderzijds een zekere attitude die je meekrijgt in de omgang met die tools. Binnen een traditionele context krijgt een beeldhouwer een bijtel en een hamer en dan wordt hem of haar uitgelegd hoe een goed beeld gemaakt moet worden. Het is interessant dat je die bijtel en die hamer aangereikt krijgt, maar het is nog interessanter als je wordt 'gechallenged' om een omgangsvorm met die bijtel en die hamer te ontwikkelen. Er moet meer gezegd worden dan 'dit is de beste manier om een schone inkeping te maken'. Er moeten vragen worden gesteld, zoals: Hoe zou je die inkeping maken? Kan je die ook op een andere manier maken? Kan je die tools ook compleet misbruiken om een video te maken? Die attitude is volgens mij het belangrijkste.

Wat ook goed werkte bij ons was dat er veel dingen spaak liepen. Dat was geen bewuste strategie, maar door dat spaaklopen ontstond er ruimte voor improvisatie of een soort van vrijheid of onzekerheid. Er ontstond een soort onbestemde ruimte en tijd die je uitdaagt om er iets mee te doen. Dat is dan ook echt de verantwoordelijkheid van de student. Als de school je die vrijheid geeft, bewust of onbewust, dan moet je daar ook wel iets mee willen doen. Het gaat dan niet over in de zetel hangen en het hebben over 'Temptation Island', dat kan natuurlijk ook perfect...

Frank

Het is iets dat uit de student zelf komen. Wij hebben de luxe gehad om met de richting Multimediale een supervrije opleiding te genieten. Het is een opleiding die eigenlijk ook niet echt bestaat, maar er alleen is omdat er specifieke mensen docent waren. Die docenten waren soms betrokken, maar soms ook niet. Wij hadden heel vreemde lessen, van het ontwerpen van kinderbegraafplaatsen tot performances waarbij onze docent René een bokaal met een vis in ons lokaal

plaatste, met een hamer erbij. Vervolgens deed hij dan het licht uit om te zien of iemand er op zou slaan... dat soort dingen. Er waren ook docenten die plots twee weken verdwenen zonder dat iemand wist waarom. Dus je moest wel improviseren als student omdat er binnen de opleiding eigenlijk helemaal geen plan was. Door het ontbreken van dat plan gingen we zelf op zoek naar een plan. Dat werkte ook maar voor een bepaald aantal studenten. Er waren ook studenten waar het helemaal niet voor werkte, die dan afgehaakt zijn. Maar dat is misschien ook niet zo erg. Ik denk dat een school inderdaad een aantal tools moet aanreiken, zoals Robbert zei. Je moet ook leren een soort zelfvertrouwen opbouwen om die tools te kunnen mismeesteren. Als student moet je zelfvertrouwen krijgen van docenten, zodat je kan mislukken, zodat je goed bezig kan zijn zelfs als je niet goed bezig bent. Als er de hele tijd op je gekapt wordt, of je zit juist te veilig, dan is het niet goed.

Robbert

Bij ons was het zo dat ze altijd vrij positief waren, maar ik denk niet dat je alleen gestimuleerd wordt door op elke jury te horen dat je goed bezig bent en vooral moet voortdoen. Wat wel anders was in de richting Multimediale was dat je je diploma sowieso kreeg, in principe buizen ze niemand. Dat was het ideaal van die richting, we moesten ons geen zorgen maken over dat diploma, dat zouden we uiteindelijk wel krijgen, we moesten ons enkel focussen op wat wij zouden gaan doen met de tijd en ruimte die we zouden krijgen, daar moesten we mee aan de slag.

Frank

Dat is exact wat ik bedoelde met dat zelfvertrouwen. Het is niet zo dat iedereen binnen Multimediale schouderklopjes kreeg of dat iedereen te horen kreeg goed bezig te zijn, maar wel dat je enkele jaren tijd kreeg en dat het oké was dat je die naar eigen goeddunken zou invullen. Dat is een bijzondere luxe geweest.

Robbert

Wat echt problematisch is in binnen kunstscholen is wel dat het een heel persoonlijke aangelegenheid is. Als het niet klikt met de mensen die er toe doen, heb je echt een probleem. Enerzijds is die diepgaande persoonlijke relatie met de docenten heel interessant en leuk, maar anderzijds is die ook reden dat er op een niet-rationele manier een negatief gevoel kan ontstaan.

Frank

Dat niet alleen. We kenden bijvoorbeeld ook mensen die schilderkunst deden en in een inhoudelijk conflict geraakten met de docenten. Die studenten wilden eigenlijk het medium schilderij zelf onderzoeken. Ze vroegen zich bijvoorbeeld af of er echt op canvas geschilderd moest worden. Ze hadden toen een hele reeks schilderijen op televisietoestellen gemaakt, die tijdens de jury aangezet

werden waardoor de schermen ook wat gingen flikkeren. Toen is er een soort discussie ontstaan met de docenten die stelden dat het geen schilderijen waren, maar installaties. En dat kon niet aanvaard worden als werk binnen die bepaalde opleiding.

Dat is jammer want op die manier worden studenten op een bepaalde manier gestuurd of ontmoedigd. Het is belangrijk dat het 'out of the box-denken' niet alleen iets is dat de student moet doen, maar dat het instituut zelf er ook voor openstaat. Er moet dialoog rond kunnen zijn, echte dialoog. Ik denk dat dat binnen heel wat opleidingen een issue was, of nog steeds is.

Wat Robbert zei in het begin vind ik ook heel belangrijk. Disciplines als filosofie en psychologie vond ik een grote meerwaarde binnen onze opleiding, we konden zelfs keuzevakken volgen in de universiteit. Het is niet enkel de docent die je moet bemoedigen om je blikveld zo breed mogelijk te maken, ook de school moet je een brede basis geven. Vanuit die basis kan je je werk dan rijker maken. Het enige wat ik als een gemis heb ervaren en wat we ondertussen zelf wel hebben geleerd is de zakelijke of organisatorische kant van het verhaal. Toen wij pas afgestudeerd waren wisten wij op dat vlak helemaal niets. Het was zelfs zo erg dat een heleboel docenten die op een of andere manier actief zijn binnen de kunstwereld een soort taboe creëerden rond wat een kunstwerk bijvoorbeeld moet kosten of hoe je een prijs moet bepalen, hoe je jezelf organiseert, of hoe je moeten doppen... De docenten weten hoe die dingen werken, maar het bleef een soort onuitgesproken ding. Omdat wij het zelf allemaal wat hebben moeten leren, zit het nu wel een beetje ingebakken in ons werk. Soms maken we werk dat opzettelijk niet verkoopbaar is of flirt met de regels. Ik vraag me dan af of dat ook zo geweest zou zijn als we een andere opleiding hadden gehad of als het wel in dat basispakket had gezeten. Misschien is het wel wat gemakkelijk om te denken dat de school je alles moet 'providen'. Wij waren in Multimediale net in een heleboel dingen niet voorzien, waardoor we zelf zijn gaan zoeken.

Robbert

Die zelfredzaamheid vormde ook een soort poortwachtersfunctie. Verschillende mensen haakten vanzelf af. Het was een soort filter. Ik vind het niet slecht dat een kunstschool net iets meer dan andere opleidingen verwacht engagement te zien bij de student. Dat is misschien heel streng, maar ik denk dat je anders ook gewoon je tijd zit te verdoen. In het begin moeten studenten natuurlijk tijd krijgen. Maar ik denk wel dat je als student verplicht bent om op een of andere manier engagement te tonen, een soort goesting of gretigheid... De school mag best wel sluizen inbouwen, zodat diegenen die er niet hard genoeg voor gaan niet kunnen doorstromen.

Frank

Er moet inderdaad een wil zijn bij studenten. Ik denk nu bijvoorbeeld aan een jongen die wij kennen die de opleiding Nieuwe Media studeerde en hij gamede

heel graag. Een paar jaar geleden waren de graphics van die games nog niet zo goed en hij was gefrustreerd omdat knieën en ellebogen niet realistisch overkwamen. Hij startte een soort onderzoek. Maar uiteindelijk bleek dat hij het spelen van die games eigenlijk het tofste vond en dat dat onderzoek op een bepaald moment een soort obstakel werd. En dat is ook oké natuurlijk, maar daar is die poortwachtersfunctie dus wel goed voor. Uiteindelijk merk je dat die persoon niet verder geraakt dan een paar jaar zitten gamen. Je kan je afvragen of een school daar eindeloos in moet investeren. Moet je mensen blijven tools aanreiken? Ik denk dat een poortwachtersfunctie iets goeds is. Het kaf van het koren scheiden. Het is al zo moeilijk binnen de kunst. Als je eraan denkt dat er elk jaar honderden kunststudenten afstuderen... Hoe snel is een markt verzadigd? Is alles wat gemaakt wordt kunst? Dat zijn zo van die vragen... Moet alles wat gemaakt wordt getoond worden?

Robbert

Ik denk niet dat iedereen die aan een kunstschool afstudeert per se een plek moet krijgen binnen die bepaalde markt. Bij dokters en specialisten zijn er limieten, zij hebben een zeker contingent plaatsen. Als het op is, is het op. Iedereen kan een volwaardige kunstopleiding gevolgd hebben om daarna iets compleet anders te doen. Dan gaat het meer over een zekere levensattitude of -ervaring.

Frank

In de kunst is er natuurlijk ook niet per se één markt of één werkelijkheid. Dat is iets dat wij nu pas ontdekken, ook al zijn we al een jaar of zeven afgestudeerd. Er zijn verschillende werelden. Er is de wereld van galeries en Art Basel en Art Brussel. En je kan perfect een gerenommeerde kunstenaar zijn zonder ooit in die wereld terecht te komen. Dan is er de wereld van residenties. Er zijn kunstenaars die van residentie naar residentie hoppen, van de ene internationale werkplek naar de andere, die nooit in een museum zullen belanden. En dan is er inderdaad de wereld van de musea en de 'venues' en de groepsexpo's. Er is ook nog een heel off-circuit van alternatieve werkplekken. Er is de wereld van de kunsteducatieve sector... Het is niet omdat je een kunstenaar bent met een goede galerie die goed verkoopt dat je toegang hebt tot een van die andere werelden.

Robbert

Je vertelde ook dat het grootste deel van de studenten in Hasselt niet op kot zit en dat het moeilijk is om ze dus iets te laten doen buiten het schoolpakket. Maar wij hebben eigenlijk het tegenovergestelde ervaren in Gent. Het eerste jaar zaten wij ook niet op kot en de anderen wel. Als er dan springuren waren of een docent was weer eens niet komen opdagen, dan gingen de andere studenten gewoon naar hun kot, terwijl wij het juist interessant vonden dat we enkele uren vrij waren binnen dat schoolgebouw. Er was daar ruimte, er was een gang waar heel wat gerief lag, overschotten van alumni, stockage... En dat werd een soort

speeltuin, een ontdekkingsplaats. Door die onbestemde tijd is er bij ons heel wat ontstaan. Maar natuurlijk, als je in een perfect gerouleerd systeem zit waar alle uren en alle opdrachten elkaar netjes opvolgen, dan is dat soort ervaringen niet mogelijk.

Frank

Ik moet plots denken aan die tekst van René: not being there is essence, being here is temporary. Hij was een of andere performancekunstenaar uit de jaren 1960 die nooit kwam opdagen, dat was zijn ding. Hij werd gevraagd voor iets, maar kwam niet opdagen. Dat was dan zijn actie, doordat hij er niet was, ontstond er paniek of chaos. Er niet zijn was een creatieve daad.

Micha

Ik heb stage gelopen bij Boris Van den Eynden en hij heeft een soort coverband of parodieband, of hoe ik het ook moet noemen, van Doe Maar, namelijk Laat Maar. Er zijn elke dag optredens gepland waar hij dan niet opdaagt, als in 'laat maar'.

Frank & Robbert (in koor)

Zalig.

Micha

Hij heeft ook een plaat, een 7-inch, die gewoon glad is, zonder groeven en ik denk dat er zelfs een website was die Laad Maar heette, een website die dus de hele tijd aan het laden was.

Frank

We leven in een wereld waarin alles heel gespecialiseerd is en extreem onderverdeeld, alles is micro-geregeld. Terwijl de dingen die het strakst geregeld worden vaak het minst interessant zijn.

Micha

Om even terug te komen op die springuren waar jullie het over hadden, die hebben wij ook op school. Maar ik denk dat er een bepaalde houding nodig is om het gebouw dan te zien als een speeltuin. Ik geloof dat er nog heel wat studenten niet in de kelder van onze campus zijn geweest. Daar liggen nochtans zo veel dingen die ze kunnen gebruiken. Dus er is ook een bepaalde houding nodig. Dat is iets dat teruggekomen is tijdens verschillende gesprekken die ik heb gehad met studenten. Als ik mijn gedachten of frustraties over bepaalde dingen uitte, was de reactie vaak: 'Wij kennen dat niet'. Enerzijds heb ik wel begrip voor het feit dat ze die frustratie of drang inderdaad niet kennen, anderzijds verwacht ik meer van een kunststudent.

Robbert

In Multimediale hadden we avonden of evenementen die elke keer door een ander duo of trio werden vormgegeven. Dat was een heel simpele manier om iedereen bepaalde dingen te leren, om ze bijna te verplichten om iets op poten te zetten binnen een bepaald format.

Frank

En buiten de schooluren, het was dus een soort engagement.

Robbert

Het was dan zagezegd een studentenvereniging. Wat ergens anders cantussen waren, had bij ons zo'n invulling gekregen.

Frank

Dan krijg je ook een soort van sociale controle. Stel dat iemand een cool evenement heeft georganiseerd en het lot bepaalt dat jij de volgende bent, dan is er wel een soort sociale druk of verplichting om ook iets goeds op poten te zetten.

Robbert

Het werd dan ook een uitdaging. Je stuwt elkaar vooruit. Soms gingen we naar een tentoonstelling, was er een performance, of we gingen op zoek naar een bepaalde locatie...

Frank

Een deel van ons ateliergeld dat eigenlijk diende voor materiaal, werd altijd aan de kant gehouden voor drank. Het gaat er dan natuurlijk niet om studenten te leren om alcoholicus te worden, het gaat erom dat als er een opening was, het ook voor 'echt' was. Door een bak bier en wat kratten wijn krijgt het gebeuren een bepaalde sérieux.

Robbert

Het was ook de bedoeling dat er mensen van buiten de school kwamen, dat gebeurde ook.

Micha

Ik denk dat er in Sint-Lucas Gent iets min of meer vergelijkbaar was, ze noemden het S.H.O.T.. Ofwel staat de 'S' voor 'stuff', ofwel voor 'shit', dat weet ik niet meer. Ik denk en hoop dat het 'shit' was. Het was dan 'Shit Happens On Thursdays'. Ook die evenementenreeks bracht een zekere dynamiek teweeg die heel positieve gevolgen heeft. Er ontstaat een soort betrokkenheid.

Frank

Je ontwikkelt een bepaald ethos... Het is niet zo dat wij nu een groot zot plan

hebben. We hebben meestal enkel wat kleine to-do-lijstjes liggen. Soms gaan we bijvoorbeeld wat schilderen of we organiseren een open-atelierdag of een feestje. Ik wil eigenlijk zeggen dat de manier waarop we nu werken in feite een verderzetting is van het ethos dat we onszelf toen hebben aangeleerd. Dat is geen grote methode of een heel doordacht systeem, het is een simpele structuur die werkt.

Robbert

Ik geloof wel in de uitdaging van de lege tijd en ruimte. Ik dat dat het allermoeilijkste. Als je met die tijd en ruimte iets kan doen, dan ben je op de goede weg. Het idee dat je in de woestijn rondloopt en dat je zelf moet proberen om er iets van te maken, om er iets mee te doen. Ik vraag me af of het een goed experiment zou zijn voor een kunstschool. Je hebt les in een bepaald lokaal en er is gewoon niks, er is gewoon lege tijd en ruimte, je mag doen wat je wilt... Ik vraag me af wat daar van zou komen. Als blijkt dat de helft daar niks mee zou doen, vind ik het eigenlijk wel 'justified' om die mensen gewoon te buizen, die moeten misschien maar iets anders gaan doen. Kunst is niet een bepaalde opdracht uitvoeren. De grootste uitdaging is net zonder opdracht te zitten. Als je daar op school ook al een beetje mee geconfronteerd zou worden, zou dat positief zijn, denk ik.

Micha

Ik herinner me dat jullie tijdens jullie presentatie voor de projectweek in PXL-MAD de spelende mens aan bod hebben laten komen.

Frank

Ja, de homo ludens.

Micha

Welke rol zou die moeten vervullen binnen het kunstonderwijs? Als die überhaupt een rol moet vervullen...

Robbert

Je kan dat stimuleren met bepaalde initiatieven of uitdagingen eerder dan opdrachten.

Micha

Denken jullie dat het iets essentieels is? Dat er iets mis is als het ontbreekt?

Frank

Spelen? Ja! Zeker! Spelen is ruimte interpreteren, dat is de sleutel die je verder drijft. Het laat je niet alleen dingen doen die je normaal niet doet, het roept problemen op die opgelost moeten worden, het zorgt voor innovatie, het zorgt

voor plezier. Ik denk dat het in onze maatschappij een beetje is... verketterd. Als je kijkt naar de huidige wetenschap, dan zie je dat de zin voor spel en experiment steeds kleiner wordt, er moeten nu eenmaal zo veel papers afgeleverd worden. Vroeger had ik een heel romantisch beeld van de uitvinder of de wetenschapper die de hele tijd aan het spelen en het innoveren was tot hij op iets botste dat gebruikt kon worden. Maar vandaag heb ik de indruk dat er een soort efficiëntiedrang is bij veel mensen.

Robbert

Spelen is ook niet alleen vrijblijvend doen wat je wil en daar plezier in hebben. Spelen is ook naspelen of imiteren, of dingen aanleren door andere mensen na te apen. Dat is ook groot onderdeel van spelen. Of de spelregels proberen snappen en naar je hand te zetten.

Frank

Valsspelen.

Robbert

Het is niet iets als: doe maar wat met je blokkendoos. Spelen kan ook heel serieus zijn; het heeft niets te maken met vrijblijvendheid, integendeel. Als je serieus speelt, ga je volledig in het spel op.

Frank

Spelen is soms ook luisteren naar de dingen rondom je.

Robbert

Ja, dat nadoen is echt wel essentieel. Alles leer je door na te doen, door na te apen. Daar is niets mis mee, zeker op een kunstschool. Er is niets mis mee als je alles en iedereen zit na te apen en zelf probeert te voelen hoe iets gaat of werkt.

Frank

Zelfs later ook nog. Wij apen zelf ook nog heel vaak na. Na-apen en dat dan niet goed kunnen kan de basis vormen van iets nieuw. Dat spelelement gaat ook verder. Gisteren moest ik met de auto een zeefdruk gaan ophalen bij iemand in Deinze. Toen ik daar was waren we wat aan het babbelen. Plots kwamen er nog een hoop mensen aan die een gesprek wilden hebben met een kunstenaar die daar aanwezig was. Het bleek dan dat iemand een fles cava in de auto had liggen. We hebben die fles opengedaan en iedereen had een half glaasje cava. Dat is ook een soort van spel: plots zat ik tussen een stuk of twaalf vrouwelijke curatoren die gingen babbelen met een of andere dude en eigenlijk hoor je daar niet bij, maar op een of andere manier ook weer wel... Je kan zoiets niet plannen en misschien komt daar ook helemaal niets uit voort, maar als het gebeurt, is het wel belangrijk dat je het doet. Ik kan zelfs misschien niet goed verklaren waarom. Ik geloof

dat als er zulke dingen gebeuren, je een bepaalde intuïtie moet volgen. Spelen is vooral ook intuïtie volgen.

Micha

Zijn er voorwaarden om te kunnen spelen? Zijn er dingen die het spelen verhinderen?

Robbert

Er is geen spel als op voorhand vaststaat welke route je moet volgen. In het spel is het de bedoeling dat jij een betere route probeert te verzinnen dan iemand anders. Als op voorhand al duidelijk is dat je op een bepaalde manier moet spelen, dan is er weinig spel aan, denk ik.

Micha

Kan je bijvoorbeeld spelen als je beseft dat je uiteindelijk zal worden beoordeeld?

Robbert

Ik denk wel dat dat een van de fundamentele moeilijkheden is in het kunstonderwijs: die punten en die beoordelingen.

Micha

Docenten herinneren studenten heel vaak aan het feit dat ze plezier moeten hebben binnen de opleiding of met een bepaalde opdracht, je moet spelen... Dat lijkt me allemaal gemakkelijk gezegd, maar misschien is een voorwaarde van het kunnen spelen wel dat je niet wordt beoordeeld. Beoordelingen maken het spelen misschien in zekere mate onmogelijk.

Robbert

Het is wel een feit dat de dingen die wij allemaal aangehaald hebben, dingen zijn die niet op punten stonden. Die initiatieven die 's avonds gecureerd werden bijvoorbeeld, waren geen dingen waarop je achteraf beoordeeld werd. Er was een soort van sociale beoordeling.

Frank

Op jouw avond zijn er heel wat pintjes verkocht... plus twee! (lacht) Bij het organiseren van zulke avonden gaat het er ook niet altijd over hoe goed je je best doet of hoe tof het is. Soms gebeurt er gewoon iets. Als je bijvoorbeeld afgestudeerd bent en je wil iets organiseren, ja, soms 'shit happens'. Het heeft misschien heel hard gesneeuwd en er komt geen volk opdagen op je evenement. Heb je dan niet goed genoeg je best gedaan? Had je betere mensen moet uitnodigen? Nee. Het heeft gewoon fucking gesneeuwd. Dus zelfs die sociale beoordeling kan belangrijk lijken, maar is niet alles. Nu worden wij ook beoordeeld. Als we een stuk maken en het komt in première, dan willen wij ook

dat het goed is. Maar door die beoordeling los te laten begrijp je dat er meer komt bij kijken. Alles draait ook om motivatie. Er waren heel wat mensen die naar die avonden op school kwamen om gewoon wat te drinken of om hun vrienden te zien, niet per se omdat ze heel graag een werkje wilden zien. De intenties waarmee mensen komen zijn belangrijk. Wij gaan bijvoorbeeld een open atelier organiseren, dat wordt een expo, maar wij gaan er ook een feestje aan koppelen. Moet dat? Nee. We doen dat omdat we wat volk willen trekken en vooral omdat we feestjes zelf tof vinden. Er is altijd een mix van intenties, op school is dat ook zo.

Robbert

Binnen onze opleiding was er nog een initiatief waar we veel aan hebben gehad, een initiatief dat ervoor zorgde dat de docent en de student zich los konden maken van de schoolcontext: we gingen samen naar de Ardennen voor twee of drie weken. Dat was een soort traditie binnen de opleiding. We gingen dan naar een afgelegen dorpje waar er amper gsm-bereik was, je zat daar dan wat afgezonderd. En al de studenten die er zin in hadden konden daar dus samen zijn, het was geen verplichting. Als eerstejaarsstudent kwam je daar dan bijvoorbeeld in contact met een masterstudent, die grenzen verdwenen. De docenten waren daar niet als docent. De docent die er meestal was, was zelfs een soort anti-docent, die kwam ook alleen maar tot zijn recht op die plaats, op school had je niet eens zo veel aan die vent. Maar daar had je er plots heel veel aan. De rolverdeling van de school werd aan de kant geschoven, waardoor er interactie kon ontstaan tussen mensen, niet tussen een beoordelaar en een beoordeelde.

Frank

Machtsverhoudingen verdwenen. Je zat niet in die watervalstructuur van controle.

Robbert

Tijdens die drie weken was er ook helemaal niets gepland, er was geen programma. Als je wil, kon je daar slapen tot twee uur 's middags om vervolgens wat te gaan wandelen en daarna wat te koken, voor de rest kon je daar niets gedaan hebben.

Frank

Wat afwassen en daarna zat worden terwijl je games speelt. Er ontstonden meestal twee groepen. Er was een groep die langer en langer in bed bleef leeg liggen en eigenlijk 's nachts begon te leven. En er was een groep die telkens vroeger en vroeger opstond om bijvoorbeeld in het bos te zijn als de zon opkwam. Dat was heel interessant want het ene jaar hoorde je per toeval bij de ene groep, een ander jaar hoorde je misschien bij de andere groep. Dat groeide altijd spontaan, die subgroepen.

Robbert

Die vrijheid had je ook nodig om je er dan misschien op een bepaald moment aan te kunnen verbranden, al klinkt dat wat te negatief. Op een bepaald moment had je het ook wel gehad met die vrijheid. Dan kantelt de verveling in een soort drang om er iets mee te doen, dan ga je samenwerken aan dingen die op voorhand nooit bedacht konden worden.

Frank

Plots ga je samen een kortfilm maken.

Robbert

Je hebt dan toch niets beter te doen. Na een tijd verveel je je te pletter. Je kan het maar een bepaalde tijd volhouden, dat nietsdoen. Dan begin je te tekenen of er beginnen dingen te borrelen. Of andere mensen komen je gewoon vragen. Jij zit daar dan te zitten en iemand anders heeft een initiatief en heeft daar hulp bij nodig.

Frank

Je begint dan 'goals' te stellen. Er was een rivier van veertig kilometer lang en plots wilden we te voet een survivaltocht langs de rivier maken. Of het ene jaar hadden we bijvoorbeeld heel veel gepokerd, terwijl het jaar daarop er helemaal geen enkel kaartspel was. Er was dan een lesbisch koppeltje mee dat beslist had dat zij een kaartspel zouden maken. Maar tweeënvijftig kaarten met de hand maken was best lastig, dus hielden ze het niet vol, met als gevolg dat we maar een half kaartspel hadden dat eigenlijk een nieuw spel was geworden. Met een half kaartspel gingen we dan een soortgelijk pokerspel spelen. Dat zijn dingen die heel waardevol zijn.

Robbert

Ik denk wel dat dat echt uniek is binnen de kunstopleiding, die beschermde tijd en ruimte. Later is het heel moeilijk om dat te creëren, zelfs bij ons. Ik denk dat wij daar echt voor openstaan en dat wij een leven hebben kunnen organiseren waarbinnen wij veel dingen zelf kunnen beslissen, maar toch blijkt het aartsmoeilijk om die vrijheid in tijd en ruimte te ervaren, zoals we die toen hebben ervaren. Je enige verantwoordelijkheid als student is om naar school te gaan en dingen te leren, dat is ongelooflijk. Niet iedere student kan dat zo ervaren natuurlijk, er zijn ook werkstudenten bijvoorbeeld.

Frank

Als we bijvoorbeeld eens tijdens onze tour een museum willen bezoeken, of we willen eens rondtrekken met ons koffertje van 'GA WEG LEED VAN DE WERELD/GO AWAY SORROW OF THE WORLD', dan moeten we heel

wat regelen en heel wat mails versturen. Het blijkt zeer moeilijk. Wij zijn wel vrij, maar we moeten rekening houden met instituten en festivals, die willen alles zo economisch rendabel mogelijk. Ze sturen ons naar het buitenland, maar als we daar een dag extra zitten, kost hen dat zoveel – en bla bla bla...

Robbert

Terug naar die uitstap naar de Ardennen. Als je daar bent als eerstejaars en je wordt voor het eerst geconfronteerd met die vrijheid en je weet niet wat je daar mee moet doen en je bent vooral bezig met drinken, dan gaan er wel oudere studenten zijn je meetrokken in hun verhaal. Zo leer je van de oudere jaren. Dat is binnen de context van een atelier ook moeilijk te verwezenlijken.

Frank

Het is echt samen dingen leren doen. Ik had bijvoorbeeld nog nooit vuur gemaakt, ik heb mijn eerste vuurtje daar leren maken. Niet alles wat je leert hoeft deel van een opleiding te zijn. In de taakomschrijving van multimediale stond ‘een beter mens worden’, de docenten hadden dat erin gezet. En ergens was dat ook zo. Doordat je als mens ‘geshaped’ wordt, ga je in je leven meer open staan voor dingen die niet per se van A naar B in een rechte lijn gaan.

Robbert

Alles wat wij zitten te ‘preachen’ hangt wel heel hard samen met een bepaald idee over de kunsten. Ik vind het eigenlijk wonderbaarlijk dat er al honderd-en-één verschillende ideeën zijn over wat kunst zou moeten of kunnen zijn.

Frank

Dus vooral niet naar ons luisteren.

NADIA SELS

Micha

Ik ga je drie vragen voorleggen. Het zijn drie grote vragen, dus ik kan ze op bepaalde momenten nog wel eens herhalen, als we het overzicht zouden verliezen. Wat is het doel van de kunstschool? Wat is het doel van de kunstdocent? Wat is het doel van de kunststudent?

Nadia

Wat is het doel van de kunsthogeschool of wat hoort het doel te zijn? Eerst merk ik daarbij op dat ik er geen grote theorieën over ga verkondigen. Ik heb noch in een kunsthogeschool gezeten, noch echt al ervaring opgedaan met het hele scala van onderwijsvormen. Ik kom zelf uit Letteren en Wijsbegeerte, waar ik ook niet al te blij was met de manier waarop de opleiding in elkaar zat. Ik zal misschien beginnen met de voetnoten en dan kunnen we vorderen naar iets wat belangrijk is. Het doel van de kunsthogeschool moet voor een groot deel open blijven. Het is een deel van de taak van een kunsthogeschool, in die zin dat kunst juist een vrijplaats zou moeten zijn, een plaats waar iets kan gebeuren of kan ontstaan dat ingaat tegen de vanzelfsprekendheden van het discours dat buiten de kunsthogeschool uitgezet wordt, en dit zowel in beelden als in woorden. Zodra je van buitenuit exact gaat bepalen wat er precies in die kunsthogeschool moet samenkomen, verlies je de meest interessante functie die een kunsthogeschool kan hebben, namelijk het zijn van een broeihaard van iets radicaal anders. Dat gezegd zijnde, ik vind wel dat de kunsthogeschool een zekere verantwoording heeft aan de maatschappij. Al was het maar de verantwoording om precies die plaats vrij te houden. Ik denk dat het ook heel belangrijk is om te beseffen dat je sowieso met verschillende programma's zit en dat het dan ongezond is om er meteen een grote theorie op te smijten. De ene persoon, naargelang zijn functie, zal u zeggen dat we studenten moeten afleveren die op de jobmarkt hun weg vinden. Dat is een terechte eis want je hebt een impact op de levens van mensen en in zekere zin wil je ze op een goed pad sturen. Een ander mogelijk programma is er een waar je mensen opleidt tot iets wat kunstenaar heet. Kunstenaar kunnen we dan misschien definiëren als iemand die uit een aantal vanzelfsprekendheden kan stappen, zoals die daarbuiten heersen, zij kunnen daar dan iets creatiefs of nieuws mee doen. Maar dat gaat misschien in tegen dat marktdenken. Je gaat ergens dus een soort van verliespost hebben. Er zijn heel veel mensen die in je les zitten, die daar zitten met een heel specifieke behoefte. Studenten die gewoon een diploma willen zodat ze aan de slag kunnen als grafisch ontwerper, of eender wat. Die grote verheven doelstellingen die vaak aan kunst worden gekoppeld zijn dan misschien helemaal niet van belang volgens die studenten. Dat zijn niet de fijnste studenten om te hebben als docent, of niet de meest uitdagende. Maar ik vind het wel een heel moeilijk vraagstuk. In hoeverre moet je toch rekening houden met dat deel? Je hebt natuurlijk ook mensen die er echt zitten in de hoop

om een radicaal nieuwe visie te ontwikkelen. Ook dat is een heel terechte vraag. Ik ben echt niet de persoon om op dat vlak een grote knoop door te hakken, denk ik. Maar ik denk wel dat je een aantal voorwaarden kan vervullen waardoor er op de twee vlakken iets mogelijk wordt. Maar ik blijf het zelf een heel moeilijke afweging vinden.

Je moet een spelbord aanbieden. Met een spelbord bedoel ik dat het ideaal zou zijn als een kunsthogeschool elk van die verschillende mensen de vrijheid laat om zichzelf te ontwikkelen met hun specifieke gevoeligheden, antennes en wensen. Wat is iemand de vrijheid bieden? Is dat gewoon zeggen: ‘doe maar jongens, alles is oké’? Dat is de beste manier om iemand lam te leggen. Dat spelbord is dan bijvoorbeeld wat jij nu doet. Jij zet nu voor mij een spelbord uit. Je zegt: ‘je moet op dat uur daar zijn’, ‘we gaan over dat specifiek onderwerp spreken’. Hoe concreter jij de spelregels maakt, hoe meer tegenwerking ik krijg, hoe meer stootblokken ik heb om mijn eigen lijnen uit te zetten. Dat is een soort van vrijheid. Een interessant spelbord dus... En voor degenen die eraan toe zijn zou er de mogelijkheid zijn om zelf een spelbord in te richten. Maar een spel kan maar gespeeld worden als er stootblokken en regels zijn. Een fantastisch spel is rebellie. Dat vind ik ook een interessant punt. Ik vind het vaak problematisch als ik studenten zie die tijdens hun begeleiding te horen krijgen dat ze mogen doen wat ze willen en vrij zijn, het moet van jou komen, je mag creatief zijn, het mag jouw hoogstpersoonlijke ding zijn... En in plaats dat dit die studenten motiveert, vallen ze in een soort van leegte. Ze denken dan iets als ‘fuck, wat wordt er van mij verwacht’. Het moet van de student komen, maar... het zijn zeldzame twintigers die al genoeg van de wereld hebben opgeslorpt om een echt eigen visie te hebben, laat staan een visie die een tegenwicht kan bieden ten opzichte van een zekere maatschappelijke norm, of ten opzichte van een artistieke norm, of ten opzichte van eender wat. Om een eigen lijn te vinden hebben ze, denk ik, eerder nodig dat je een verwachtingspatroon oplegt, eender welk. Desnoods iets waar ze tegenover in het verweer kunnen komen, zoals jij nu eigenlijk ook gestimuleerd wordt om iets heel interessants te doen uit frustratie. Beter dat dan het compleet luchtledige.

Micha

Je hebt het over spel en in een vorig gesprek heb ik het daar ook al over gehad, het ging toen over de ‘spelende mens’, de ‘homo ludens’. Is het mogelijk om te spelen terwijl er de kennis is of het besef dat je uiteindelijk beoordeeld zal worden?

Nadia

Haha, dat is een goeie! Is het mogelijk om te spelen terwijl je weet dat je beoordeeld zal worden? Je zal altijd beoordeeld worden. Het gevaarlijkste dat iemand u kan zeggen is ‘we gaan u niet beoordelen’. Je gaat altijd op een of andere manier beoordeeld worden. Dat kan ook stimulerend zijn. Het is heel

gevaarlijk, denk ik, als je heel strikte normen oplegt, als je zegt dat je mensen gaat buizen als ze je lijnen niet volgen. Maar dan heb ik zoiets van ‘fuck, die studenten moeten ook maar eens iets durven riskeren.’ Als je zegt dat je je eigen visie wil uitzetten, maar wel een garantie wil dat je er een zestien voor krijgt... ja, laat het dan maar. Dan heb je geen eigen visie. Dan heb je niets dat voor jou de moeite waard is om een tien te riskeren. Ik denk wel dat het nefast is als je mensen die een risico nemen, die een persoonlijke visie uitzetten en die uiteindelijk misschien met lege handen eindigen, afstraft. Die moet men minstens belonen voor hun moed met een voldoende. We dwepen allemaal met de kunst van de dissidentie, we vinden het allemaal fantastisch dat er zo veel bewonderenswaardige mensen in de geschiedenis in absurde omstandigheden hun werk hebben gemaakt tegen alles in, maar onze kunstenaars zouden dan bang moeten zijn om een twaalf in plaats van een veertien te krijgen. Kijk jongens, dat gaat niet op. Dan is het beter om te zeggen ‘doe het onder je eigen voorwaarden, ik geef u op z’n minst een voldoende als die voorwaarden rigoureuus uitgezet zijn en als je effectief iets nieuws op papier zet, maar meer dan dat kan ik niet garanderen. Ik persoonlijk geef liever hoge punten aan iemand met een moedig project dat compleet faalt, dan aan iemand die binnen de geijkte lijntjes een soort van foutloos parcours op gemakzucht rijdt. Ik denk dat dat wel een heel belangrijke houding is, anders straf je effectief mensen af voor hun moed. Ik vind ‘repressieve permissiviteit’ van Marcuse een heel interessant begrip. Daarmee bedoelt hij – en het is ook effectief wat je ziet gebeuren in de maatschappij wat betreft de kunstwereld, denk ik – dat er geen betere manier is om iets dat radicaal anders is of rebels of bedreigends lam te leggen, dan te zeggen ‘doe maar, jongens, prachtig, tof dat jullie zo creatief zijn in jullie kleine reservaatje dat de kunst is.’ Dat is kunst ook in heel veel gevallen, een indianenreservaat waar mensen wat zot mogen doen, hun eigen ding. Maar verwacht niet dat de maatschappij zich er ook maar iets aan gelegen laat liggen als het erop aankomt. ‘Doe maar, we vinden het allemaal goed’, dat is een vorm van repressiviteit, dat is een manier om het mensen onmogelijk te maken om iets te doen dat echte schokgolven teweeg kan brengen, of echte verandering. Je hebt veel meer respect voor iemand als je zegt: ‘Kijk, dit is waarvan ik denk, na jarenlang zoeken naar wat waardevol kan zijn, dat het waardevol is; ik geef je het om er een stelling tegenover in te nemen, zie maar wat je ermee doet. Ga er tegenin. En als je dat op een rigoureuze, goede manier doet dan geef je mij een geschenk en dan ben ik bereid om mijn normen aan te passen.’ Maar... ja, je kan spelen als je wordt beoordeeld. Je hoofd zal niet worden afgehakt. En als je docent een klein beetje redelijk is, dan zal je niet gebuisd worden voor een eigen visie als je die onder je eigen voorwaarden dan ook echt rigoureuus doorvoert. Maar als kunstenaars dan toch de grote vernieuwers willen zijn, dan moeten ze ook niet kleinzerig zijn, dan moeten ze ook effectief een risico durven nemen.

Micha

Dan is nu misschien het moment om het derde luik van mijn eerste vraag te adresseren, het doel of de verantwoordelijkheid of de houding van de student. Je bent docent, dus wat verlang je dat de houding of ingesteldheid is van je studenten?

Nadia

Ik verlang, zeker als het over kunst gaat, dat hij daar als een complete mens zit. Dat hij daar niet zit als iemand die credits komt behalen, maar iemand die een vrijer, wijzer en wie weet ook gelukkiger iemand kan worden. Het moet iemand zijn die wat hij komt doen in de les koppelt aan zijn eigen levensproject en die dat niet ziet als iets wat hij doet in zijn werkuren, want dan zitten we ons daar allebei te vervelen. Dan staat er niets op het spel. En de inzet van het spel moet wel hoog zijn, denk ik. Dat gezegd zijnde, dat is mijn ideale student. Maar je moet ze nemen zoals ze komen. (lacht)

Micha

Heb je veel ‘ideale studenten’? Of misschien zal ik de vraag anders stellen. Moet het beter?

Nadia

Als je elk jaar drie studenten hebt waarbij je echt het idee hebt dat je er iets mee hebt uitgewisseld, van mens tot mens, dat je er misschien zelfs iets onverwachts van hebt teruggekregen, dan ben je superblij. Maar los daarvan, nu ga ik de oude zeur uithangen, als ik kijk naar de dag van vandaag, dan zie ik toch dat studenten veel braver zijn geworden. Ik hoop dat het een illusie is van iemand die zelf al een dagje ouder wordt. Maar ik heb echt het idee dat ik ze jaar na jaar conformistischer zie worden. Ik link dat deels aan het feit dat die studenten bezig zijn met sociale media waar ze zich voortdurend moeten confirmeren, want je wordt voortdurend bekeken en je krijgt geen kans om iets anders uit te zetten. Als ik dat vergelijk met mijn eigen scholieren- en studententijd vond ik de omgang met leeftijdsgenoten vaak beklemmend eenzijdig, maar dan ging je weg en dook je onder in een soort van subcultuur of je dook onder in boeken die je in contact brachten met een radicaal andere wereld. Dat gaf je opnieuw een stootblok tot verandering. Als je voortdurend blijft hangen in een heel specifiek discours, in een heel specifieke eenheidsworst, dan is het veel moeilijker om jezelf radicaal heruit te vinden. Maar laten we hopen dat dat het begin van de ouderdom is, dat ik er minder optimistisch in ben.

Micha

Nu zouden we dan het drieluik kunnen volmaken. De docent doet die vaststelling. Wat zou zijn of haar doel dan moeten zijn? Of wat is hun verantwoordelijk of missie binnen heel dat kunstschoolgebeuren?

Nadia

Opnieuw, ik kan alleen maar antwoorden vanuit mijn perspectief. Godzijdank dat je in een kunsthogeschool met compleet andere karakters in aanraking komt, die hopelijk ook toegelaten worden om compleet anders te zijn, dat is juist de meerwaarde. Maar ten eerste moet je je studenten voorhouden dat ze daar als complete mens mogen staan en niet als een soort machine die een heel specifiek trucje kan opvoeren. Dat impliceert een zeker risico. Je moet er dus zelf als volledige mens staan, al is het maar om te tonen dat het mag. En verder moet je, denk ik, proberen te zijn wat ik graag een ‘excellente idioot’ noem, in die zin dat je grote passie of je grote capaciteit ook altijd datgene is dat je in de ogen van andere mensen een idioot maakt. Dat maakt je anders en dat maakt je non-conformistisch en vreemd. Dat moet je aanvaarden, dat je iemands idioot bent. Je bent altijd iemands idioot. Voor je dat aanvaardt kan je niet vrij zijn. Maar dan moet je proberen in die idiotie zo verdomd goed te zijn dat de wereld wel verplicht is je op je eigen voorwaarden te aanvaarden. Ik denk dat dat ook is wat grote vernieuwers in de literatuur of in de filosofie of in eender wat doen... ze zetten iets uit dat niet noodzakelijk gewaardeerd wordt, zeker niet aanvankelijk, dat heel vaak voortkomt uit hun eigen beperkingen en gewrongenheid met het leven of zichzelf. Maar ze voeren dat zo virtuoos door dat er iets uitkomt waar mensen niet rond kunnen. Dat is een ideaal. Of dat altijd lukt in tijden waar je voortdurend verplicht wordt om compromissen te maken, dat is een andere zaak. Ik vind mijzelf een belabberde excellente idioot. Vooral op vlak van de excellentie kan het nog een stuk beter. De idiotie dat wil al wel eens lukken.

Micha

Ik wil het nog eens hebben over die brave student. Daar zit ik wel mee. Ik was aan het praten met een masterstudent op deze school en ik was ook weer mijn frustratie aan het uiten op het vlak van het gebrek aan ondernemingszin bij studenten, het gebrek aan onafhankelijk handelen. Het blijft vaak bij de vaststelling. Studenten zien dingen en zijn het oneens met dingen, maar zullen er niets mee doen. Als je verandering wil, breng dan verandering. Als je meer van iets wilt, zorg dan dat er meer van dat is. Kom uit die afhankelijkheid van de docenten vandaan en engageer u, doe dingen. Dat is de frustratie die heel mijn masterproject vormt. Maar ik kreeg dus in dat gesprek met die masterstudent een antwoord dat ik ergens wel begrijp en waardoor ik in een soort dilemma terecht kwam waar ik moeilijk uit geraak. Ze zei: ‘ja, maar wij kennen dat niet, dat ondernemen, dat kennen we hier niet’.

Nadia

Maar daar valt toch niets van te kennen?

Micha

Mijn reactie is dan: ‘Je hebt wel gekozen voor een kunstrichting, waar je toch

moet werken aan een eigen verhaal, aan een eigen auteurschap, een eigen praktijk. Maar anderzijds, ja, als ze het niet kennen... Als ik het vergelijk met Sint-Lucas Gent, daar heerst die sfeer wel echt, je groeit erin op. Dus je kent het inderdaad wel echt. En hier niet.

Nadia

Ja. Het moet voorgedaan worden. Misschien moeten we eens eventjes ingaan op dat contrast met Gent en andere plaatsen, ik weet dat het zo is. Wat kunnen wij hier met specificiteit van een kunstschool in Hasselt doen? Hasselt zal nooit Gent zijn, Hasselt zal nooit Antwerpen zijn wat betreft het bruisende en het feit dat er op elk moment iets kan gebeuren. Maar wat mij betreft gaat het ook niet over hoeveel er gebeurt, het gaat er mij over hoe intens de dingen zijn die gebeuren en hoeveel intentie er is. Een van mijn frustraties met de hele kunstwereld en alles wat er rond hangt is dat er precies zo veel gebeurt en zo veel gedaan wordt dat er precies niemand meer is die er echt bij betrokken is. Heel veel van die dingen voel ik bijna aan als een soort van last, als in 'o jee, ik moet dit nog bijhouden en ik moet daar nog geweest zijn en ik moet nog op de hoogte zijn van dit en dat...', waardoor je niks meer ten volle ervaart. En wat kan daaraan veranderd worden? Er moet een soort van gemeenschap zijn, een mentaliteit. Ik denk dat uw onvolprezen promotor daar fantastische dingen in doet, die kan als geen ander mensen samenbrengen rond iets waar hij zelf met heel veel passie mee omgaat. Dan zal je effectief een uitwisseling hebben. Wie weet wat de ander aan het doen is? We kunnen allemaal in het wilde weg allerhande projecten uitzetten, maar dat blijft bij strovuur als je daar niet effectief met een gemeenschap energie en aandacht aan besteed. Dan pas kan je iets veranderen. Er gebeuren zo veel interessante dingen, maar ze worden niet interessant omdat er geen gemeenschap en geen discours is. Dus wat kan Hasselt dat Gent en Antwerpen niet kunnen? Wij kunnen op een veel persoonlijkere en intensere manier samen interactie opbouwen, in het beste geval. Datgene wat er gebeurt zou idealiter veel intensiever en veel persoonlijker kunnen. Ik denk dat je dan met een gebeurtenis per maand meer kan bereiken dan dat er elke dag iemand snel eens een vliegertje oplaat. Ik denk dat wij absoluut iets te bieden kunnen hebben, of te bieden zouden kunnen hebben wat in Gent en Antwerpen niet gebeurt, precies door de kleinschaligheid en door de persoonlijkheid. Die kunnen garant staan voor een soort van intensiteit.

BORIS VAN DEN EYNDEN

Micha

Ik begin met de drie vragen die ik aan iedereen stel. Wat is het doel van de kunstschool? Wat is het doel van de kunstdocent? Wat is het doel van de kunststudent? Of wat zouden de doelen moeten zijn? Of wat is hun verantwoordelijkheid?

Boris

Het doel? In principe zou een kunstschool eigenlijk kunstenaars moeten afleveren. Is dat dan niet zagezegd het doel van de kunstschool? Ik weet het niet. Dat lijkt mij het doel. Maar ja, dat is natuurlijk een gek beroep. Je hoeft daar ook helemaal niet voor naar school te gaan. Dus het is een beetje moeilijk. De verantwoordelijkheid van de docent is eigenlijk ook gewoon kunstenaars afleveren. En het doel van de student is kunstenaar worden. Is het dat niet? Ik weet het niet. Het is ook gewoon een belachelijk beroep. Je kan er hoofdzakelijk geen geld mee verdienen. Toen ik dat deed in Gent was iedereen daar al mee bezig, met geld verdienen. Ik weet het allemaal niet. Sowieso ben je ook al te jong als je ermee begint. Als je direct na het middelbaar onderwijs, op je achttiende, begint met kunstschool, dan ben je toch veel te jong. Ik denk dat toch. Of ook niet. Ik vind het moeilijke vragen. Doel... Je formuleert het al in onderwijstermen. Het doet denken aan de leerplannen, alsof je naar iets vastomlijnds toewerkt. Ik weet het niet. Ik kan moeilijk in zo'n termen denken. Ik heb op de kunstschool gezeten, als student. Ik heb er ook gewerkt als docent. Ik heb wel veel weerstand gekregen. Omdat er een verwachting is, denk ik, dat ik er kom en zeg wat ik ken; op basis van dat vertellen kunnen de studenten dan iets te weten komen en beter worden. Die idee of verwachting leeft er, maar ik doe dat natuurlijk niet. Ik heb niets uit te leggen. Ik weet het zelf niet. Het enige wat ik kan doen is er naartoe gaan en met een soort van intensiteit bezig zijn. Maar dat bezig zijn, dat riep weerstand op. Omdat het niet vastomlijnd is, zoals met uw 'doel', omdat het verwarrend is. Wat kan ik doen? Ik kan gewoon maar wat dingen laten zien die ik interessant of goed vind. Ik kan spreken over hoe ik dingen zou aanpakken, over hoe ik werk. Maar ik kan niet zeggen wat iemand anders moet doen. Maar dat is wel de verwachting blijkbaar. Op dat vlak heb ik wel veel weerstand gehad. Dan vinden ze dat je een onnozelaar bent of dat je niet doet wat je moet doen. Maar ja, wat gaf ik? Ik gaf beeldonderzoek en mastersessie. Bij de mastersessies moeten de studenten eigenlijk over hun eigen werk praten. Maar dan is er uw frustratie dat er geen initiatief is – of heel weinig. Maar ik weet niet of je dat in de school moet realiseren. In de school is het altijd problematisch, het is altijd iets gebrekkigs, er is altijd iets dat niet goed is, zowel bij studenten als bij docenten. Er is altijd wel iets. Is er zoiets als een ideale kunstschool die werkelijk kan bestaan? Ik denk dat je er gewoon van moet uitgaan dat die dingen fundamenteel problematisch zijn. Er zal altijd gezaag en gezever

zijn. Een school is een ramp. Tegelijkertijd is het ook tijd. Dit zei Guillaume Bijl onlangs nog tegen mij, toen het ging over punten: 'Ik zou gewoon elk jaar buizen, zodat ik op school kon blijven zitten.' Maar dat kan en mag natuurlijk niet meer met die credits.

Micha

Ja.

Boris

Jij was goed op weg.

Micha

Nu al zeven jaar.

Boris

Een heilig getal. Voilà, ge hebt ervan gepakt. Maar de kunstschool, die bestaat ook gewoon niet. Je hebt gewoon een hoop plekken waar mensen met iets bezig zijn. Maar om eerlijk te zijn, ik ga niet naar vergaderingen, dus ik weet eigenlijk helemaal niet waarmee die bezig zijn. Nee, het is eigenlijk – en dat is heel romantisch – een plek, waar – en dat is ook gewoon onzin natuurlijk – je los bent van de dingen. Het zou een plek moeten zijn waar je dingen kunt doen die niet een bepaald maatschappelijk nut moeten hebben of ergens in moeten passen. Op de slagersschool kan je bezig zijn met vlees dat niet te eten is.

Maar ik vraag me af of die plek ook een instituut moet zijn. De manier waarop het nu geïnstitutionaliseerd is, zorgt ervoor dat je natuurlijk niet los bent. Denk maar aan vakken als, wat is dat allemaal, professionalisering en van die zever. Jongens toch... Nee, nee... Idealiter – als dat dan al een doel is, ik weet niet of je dat zo moet stellen want er is geen methode – moet je toch op een of andere manier onafhankelijk kunnen zijn, los, ongebonden. Maar het gekke is dat jonge mensen vaak heel conservatief en gebonden zijn. Of ja, jonge mensen... de meeste mensen. Het is heel moeilijk om daar mee om te gaan.

Wat kan je doen op een school? Je moet een vorm voor jezelf vinden, daar valt toch geen methode voor te leren. Ja, in typografie kan je bepaalde regels leren, net als bepaalde dingen bij grafisch ontwerp, wat programma's... Maar eigenlijk kan je dat ook thuis op jezelf doen. Eigenlijk heb ik zelf vier jaar niks gedaan, dat is belachelijk. Ik ben pas begonnen met 'het naar school gaan' na die vier jaar, toen het gedaan was. Als ik één ding heb geleerd tijdens die vier jaar – dat is superarrogant eigenlijk, een beetje pedant –, dan is het mij niet te veel aan te trekken van de dingen, omdat dat dat niet moest. Dat ging ook. Ik heb vier jaar lang honderd procent mijn eigen ding gedaan. Dat werd niet noodzakelijk gewaardeerd, maar ik was er wel door. En dan na die vier jaar, dan zijn we maar beginnen leren. Dan ben ik dingen gaan opzoeken. Eigenlijk is dat absurd. Ik heb daar vier jaar gezeten en ik kan niemand opnoemen waarvan ik kan zeggen

dat ik er veel aan heb gehad. Vier jaar... Vier jaar niks hebben aan iets. Dat klinkt heel stoer... Maar eigenlijk is het gewoon zo, ik heb daar niets aan gehad. Misschien is dat het beste. Ik vraag me het af. Is dat goed? Ik heb mij vier jaar lang van niets veel aangetrokken, ik probeer dat nu nog te doen. Maar ik trek mij natuurlijk wel van heel veel iets aan. Dat is allemaal maar fantasie. Ik zou graag, misschien, beantwoorden aan het idee dat ik van mijzelf heb, namelijk dat ik iemand ben die zich van niet te veel iets aantrek. Maar natuurlijk trek ik mij vanalles aan. Gewoon al het feit dat je wil beantwoorden aan een bepaald idee is al het u aantrekken van iets. Ai ai ai, waar gaat dit naartoe? Nee, ik denk dat de kunstschool ridicuul is, en belangrijk ook waarschijnlijk. Dat zal wel anders zijn voor iedereen. Iedereen zal daar wel over zagen. Is dat eigenlijk zo? Is dat een algemene tendens, dat er ontevredenheid is?

Micha

In heel de maatschappij, toch?

Boris

Ja, maar ik bedoel nu concreet over de school. Of is iedereen tevreden in Hasselt? Ik weet het niet, hè. Hoe zit het in Gent? Ik weet het eigenlijk niet.

Micha

Iedereen zal wel altijd ontevreden zijn over iets.

Boris

Jij was toch meer tevreden in Gent?

Micha

Misschien minder ontevreden. Ik was ook passiever in Gent.

Boris

Passiever in de zin dat je het over u liet komen, dat je geen initiatief nam?

Micha

Ja.

Boris

Op welke manier wordt er volgens u daar initiatief genomen?

Micha

Concreet?

Boris

Ja.

Micha

Er werden exposities georganiseerd door studenten, lezingen en feestjes georganiseerd door studenten... dat zijn stomme dingen, maar dingen die amper gebeuren...

Boris

...in Hasselt.

Micha

Ja. Er zijn wel wat studenten uit Vrije Kunsten die zo eens iets doen, maar daar blijft het dan ook wat bij. En die dingen bereiken ook niet echt veel mensen. Niet dat er per se veel mensen bereikt moeten worden. Maar het blijft dan wel vrij doods, of zo. Ik vond gewoon dat er een soort sfeer hing waar ik wel baat bij heb gehad. Een sfeer die voor mij, los van de problemen die er waren waardoor ik naar Hasselt ben gegaan, wel motiverend werkte. Er was ook een soort honger bij de studenten, ze waren geïnteresseerd in dingen. De vergelijking tussen Gent en Hasselt op zich is niet zo belangrijk of waardevol... het zijn gewoon vaststellingen. Ik veralgemeen nu ook heel fel. In Gent waren ook heel wat studenten die niet geïnteresseerd waren, in Hasselt zijn er studenten die wel geïnteresseerd zijn... Ik veralgemeen heel fel.

Boris

Je tijd mag gewoon niet bezet zijn door allerlei dingen, ze mag niet geclaimd worden. Je mag niet verplicht zijn om die tijd te gebruiken om er iets bepaalds mee te doen dat iets zou moeten opbrengen. Maar dat is zo cliché, hè. Misschien moet ik het tegenovergestelde zeggen, gewoon om niet in die val te trappen. Ik denk twee dingen, en die zijn niet te rijmen met elkaar. De kunstschool levert gespecialiseerde kunstenaars af, dat is het doel: specialisering. Tegelijkertijd, en dat is tegenstrijdig, is de kunstschool een plek waar je tijd niet bezet is en waar je los bent en geen dingen moet doen in functie van een bepaalde orde. Maar dat is allemaal zo filosofisch. Een plek waar wat mogelijk is hoger wordt geacht dan dat wat er is. Maar de kunstschool is dus ook tegelijkertijd specialiseren. Ze moeten leveren, twintig kunstenaars per jaar voor de markt, voor het kunstcircuit. Ik vind het alle twee waar. En het doel van de student, ja... Het doel van de docent... Kan je eens zeggen wat anderen daarop hebben geantwoord? Ik vind het gemakkelijker om me ergens tegenover te verhouden. Maar dat is omdat ik een klein kind ben, hè. Ik weet zelfs niet wat dat is, kunst. Ik weet dat er praktijken zijn, dat er mensen bezig zijn en dat ze dingen maken. Sommige dingen daarvan vind ik goed en andere niet. En de meeste mensen die ernstig bezig zijn, als in ergens écht mee bezig zijn, zijn over het algemeen boeiende mensen. Dat zijn mensen met een kunstpraktijk. Vormen die dan samen de kunst? Als je het zo ziet, kan de school daar op een of andere manier sturend in zijn, een kader aanreiken. Op de kunstschool kom je idealiter mensen tegen die daarmee bezig

zijn. Op die manier leer je je kennen, leer je je oriënteren. Heel misschien vind je je eigen vorm. Ik weet het niet. 'Je eigen vorm', dat is ook weeral zoiets. Wat is dat dan? Ik weet het niet. Ik kan eigenlijk niks 'straight' zeggen, het is allemaal krom. Ik heb geen overtuiging, in die zin dat ik denk dat verschillende dingen die tegenstrijdig zijn toch waar zijn. Tegenstrijdige dingen sluiten elkaar niet noodzakelijk uit. Er zijn waarschijnlijk honderd doelen. Wat doe je? 's Morgens sta je op, je doet je kleren aan, je poetst je tanden en je vertrekt naar school... als docent. Wat denk je dan? Waar ben je dan mee bezig? Dat weet ik niet. Theorie moet wat voorbereid zijn... Je moet natuurlijk ook proberen te luisteren en niet beknotten en zaken aanreiken die misschien op een of andere manier raken aan wat iemand aan het doen is, of waarvan je denkt dat het raakt aan wat iemand aan het doen is. Dan is er natuurlijk wel weer het gevaar dat je dat werk recupereert, je kan ook niet anders, want je ziet het op een bepaalde manier. Het doel is alleszins niet punten geven. Dat weet ik wel: dat is het niet. Of misschien weer wel. In Gent zei ik dat ik iedereen een achttien zou geven. Dat mocht dus niet. Het mocht niet omdat ik het op die manier niet serieus zou nemen. Maar punten zijn toch niet serieus? Als iemand nu zo stom is om zijn jaar te 'verschijten', moet ik hem dan buizen? Dan doe ik hem een plezier, dan mag hij nog blijven. Dat hij maar snel weg is. Ik geef hem of haar een twintig. Dat was echt mijn plan, maar het mocht niet. De slechtsten krijgen een twintig en de anderen een tien, maar dat kon dus niet. Tegelijk ben ik het dan ook weer te ernstig aan het nemen, want ik maak een onderscheid; dus dacht ik: ik geef ze gewoon allemaal een achttien. Buizen is iemand een plezier doen, dat wil ik niet. Is dat jouw ingesteldheid? 'Ik ga er vier jaar over doen en na vier jaar ben ik hier buiten. Yes!' Stommerik. Meen je dat? Is dat wat je wil? Wat een nonsens. Als je gebuisd bent, ga je toch niet zeggen: 'Oh nee, nu moet ik mijn jaar overdoen'. Wat ga je anders doen? Een jaar langer in de Panos werken? Ach ja. Er zijn een hoop mensen die op de kunstschool werken en dingen doen, docenten, en waarschijnlijk zijn er een hoop mensen met wie je niet akkoord bent. Waarschijnlijk zijn er mensen met wie je het wel akkoord bent, of half. Maar dat is goed. Ik denk niet dat er een soort van lijn moet zijn, het mag heel confronterend zijn. Ik kan mij inbeelden dat er iemand is die absoluut niets aan mij heeft. En dan is er iemand anders die misschien honderd procent van mij verschilt, ook op vlak van ideeën, maar die er wel iets aan heeft. Een algemeen doel? Ik denk dat er verschillende aanpakken kunnen zijn. Ik vind dat het wat uitgesprokener mag botsen. Misschien ligt dat aan mij, misschien is dat mijn vooringenomenheid. Ik vind het vaak ook zo archaisch. Ik merkte tijdens de mastersessies bijvoorbeeld hoe weinig mensen met de computer konden werken. Dat is toch bizar. Ik begrijp wel dat dat apparaat weerzinwekkend is, honderd procent. Maar het gaat er niet over dat je het niet kan, dat begrijp ik, maar dat die aversie gecultiveerd wordt. Alsof met terpentijn bezig zijn authentiek is. Dat gevoel heb ik wel veel gehad. Maar het kan dat ik dat op die mensen projecteer en dat ik dus heel gemeen ben, dat ik ze woorden in hun mond of ideeën in hun

hoofd leg die er niet zijn. Maar dat is hoe ik het aanvoelde. Maar ja, het is goed dat er weerzin is, dan is er toch iemand waar ze op kunnen kakken. Weerzin is goed. Eigenlijk valt het allemaal nog wel mee. Maar ik ervaar wel weerstand. Ik vraag me ook af, als daar nu iemand staat met een naam en een carrière, ben je dan al direct meer geneigd om dat ernstig te nemen? Is dat zo? Ik vraag me dat af. Ik denk het wel.

Micha

Ja, misschien wel.

Boris

Ik heb geen carrière of naam, hè.

Micha

Ligt eraan hoe je carrière definieert.

Boris

Misschien moeten we gewoon iedereen ontslaan en andere mensen aannemen, vluchtelingen en zo, zodat die ook iets kunnen betekenen. The Refugee Art School. Of niet per se vluchtelingen, misschien ook een bakker. Dat zou nog goed zijn. Wat gaat die bakker dan doen? Gaat hij u brood leren bakken? Ja, dat is goed, hè? Het is natuurlijk een soort meta-standpunt dat je als student niet snel inneemt, dat bewustzijn van wat die vier jaar is. Dat bewustzijn is er niet echt. Weten wat dat kan betekenen. Maar ja, nu klink ik als iemand die... Ik deed dat ook niet. Het is misschien net daarom, je bent te jong. Misschien moet je pas naar school gaan op je zestigste. Tot je zestigste niks kunnen. Dan vier jaar naar school en op je vijftenzestigste afgestudeerd. Dan gaan werken. Dat is mijn voorstel, dat is het doel. Dat vind ik goed. Van nul tot zestig kan je niks, je bent gefrustreerd en je moet van alles, maar je vindt je weg niet. Maar je bent je er wel van bewust dat hetgeen je op je zestigste mag gaan doen betekenisvol is. Daar ben ik voor. Wat ik wel goed vind zijn mensen die heel enthousiast zijn en een soort van waanzinnige... die iets zo geweldig kunnen vinden, dat ze daar dan ook zo genereus in kunnen zijn. Ik ben te kritisch, dat is mijn probleem. Ik oordeel te veel. Maar zo'n mensen tegenkomen, voor mij is dat belangrijk. En ja, voilà, dat heb ik niet gehad in Gent. Maar dat zal er ook mee te maken hebben dat ik er zelf niet helemaal voor openstond. Dat ligt voor vijftig procent aan mij en voor vijftig procent aan de school. Op de Werkplaats Typografie bijvoorbeeld was Paul Elliman zo iemand. Ik kan alleen maar onder de indruk zijn van hoe mensen bezig zijn met dingen, van een soort intensiteit. Daar kan ik me dan misschien aan spiegelen. Wat het dan is dat je enthousiast maakt, dat moet je dan zelf maar vinden. Joëlle Tuerlinckx, van wie ik ook les heb gehad op Werkplaats Typografie, maakt ook zo'n indruk op mij. Het gaat om de manier waarop mensen aandachtig zijn, vormen van aandacht. Dat klinkt abstract, maar iedereen is op

een bepaalde manier aandachtig, dat is anders bij iedereen. Maar daarmee in aanraking komen, dat zien, dat is voor mij het belangrijkste geweest. Niet het kunstwerk, maar wel de mensen.

Micha

Anderen hebben gezegd dat een docent aanstekelijk moet zijn, inspirerend, gepassioneerd...

Boris

Nee, nee. Ik vind iemand die zich niets aantrekt van studenten... Het gaat meer over geconfronteerd worden met singuliere vormen van aandachtig zijn. Dat wil niet zeggen dat iemand gepassioneerd moet overkomen. In een bepaalde zin ben je inspirerend, ja. Maar het kan ook iemand zijn die er gewoon is en heel saai is. Ik kan me inbeelden dat het iemand is die zich niks aantrekt van u. Dat is hoe je versierd wordt natuurlijk, door genegeerd te worden.

Het gaat om confrontaties. Zo kan je je oriënteren. Je kan je oriënteren door iets dat je absoluut kut vindt. Stel dat je naar een kutschool bent geweest, dat hoeft niet alleen slecht te zijn, dat kan ook goed zijn. Je moet dankbaar zijn dat het een kutschool was. Alles is gebrekkig. Eigenlijk, je kan de dingen waarmee je het niet eens bent bekritisieren, maar die hebben waarschijnlijk ook een bestaansrecht. Een goeie docent kan zijn eigen vooringenomenheden en zijn eigen voorkeur tussen haakjes zetten. Hij kan, in functie van dat ding of werk dat er is, 'doen' en vertrouwen geven. Dat vind ik iets heel goeds. Een docent mag iets op zich niet goed vinden, maar je moet het los van je eigen mening kunnen laten bestaan, zonder dat je het helemaal moet dood doen, met je eigen ideeën en je eigen mening en je eigen referentiekader. Tegelijkertijd zijn die dingen wel nodig, dus het is superwankel en moeilijk. Want wie ben jij? Nogmaals, ik weet niet wat kunst is. Misschien is er iemand iets aan het doen en ik kan het gewoon niet gezien hebben. Misschien doet iemand over tien jaar de meest geweldige dingen, terwijl jij er niets in zag. Wat moet je doen als docent? Ik vind het moeilijk. Daarom zeg ik dat je iets moet kunnen zien aan iemand. Je kan dat niet in een tabel gieten of in een checklist steken, je kan het niet met een of andere lat meten. Je merkt wanneer iemand aandachtig is, wanneer iemand een bepaalde vorm heeft, wanneer iemand in vorm is. Als dat het geval is, dan is het goed voor mij. Wie ben ik om te zeggen, 'je mag daar niet aandachtig voor zijn'? Natuurlijk ga je daar ook voortdurend fouten in maken als docent. Ik kan me inbeelden dat iemand wel een bepaald soort aanpak heeft en ergens mee bezig is en dat je het niet doorhebt en denkt 'wat is dat voor een lamme gast of lamme vrouw'. Dat is een fout die je kan maken. Of je kan te veel focussen op het ding zelf, op wat ze aan het doen zijn. Maar ik denk dat dat het belangrijkste is: dat laten zijn of dat aanmoedigen op een bepaalde manier. Het is mensenwerk. Maar de scholen zijn ook veel te groot. Anderzijds is het misschien ook goed om niet sympathiek te zijn en niet begripvol te zijn, geen vrijheid te geven. Misschien moet je gewoon

zeggen, ‘nu ga je dat doen’: volgende week heb je honderd vierkanten op een papier gezet op honderd verschillende manieren. Daar ben ik eigenlijk ook voor. In die tijd die eigenlijk los is, toch eisen, verplichten. Vrijheid heeft niets te maken met onverplicht zijn. Het is binnen die waanzinnig irritante beperking dat je misschien dingen vindt. Als je zegt ‘teken allemaal eens een huis’, dan zal je allemaal verschillende huizen krijgen. Maar als je zegt ‘doe maar wat, het moet vanuit je zelf komen’, dan heb je gewoon een hoop cliché’s. Dan gaat iedereen over identiteit beginnen. Ik ben heel hard voor verplichting. Dat vierkant is misschien een hele flauwe verplichting, het moeten hardere verplichtingen zijn. Misschien moeten ze gewoon heel de school kuisen, een heel semester lang. Het moet echt proper zijn. Daar ben ik eigenlijk ook voor. Ik weet niet waarom. De fascist uithangen is ook goed. Er zijn verschillende methodes, ik heb verschillende dingen uitgeprobeerd. Het jaar daarop kan je dan plots iemand helemaal anders zijn. Dat is goed. Als iedereen in ontwerp nu eens gewoon exact hetzelfde moet maken, dat vind ik ook goed. Als je de opdracht krijgt op school om een Dag Allemaal vorm te geven, dan is er niemand die eraan denkt om die Dag Allemaal exact na te maken. Terwijl dat net het meest verrassende zou zijn.

JAN DE COCK

Micha

Waarom ben je begonnen met jouw 'Brussels Art Institute'?

Jan

Voor mij was de eerste reden om te beginnen met een kunstschool, en dan zeker bij mij thuis, want je mag dat niet vergeten, we spreken over het oprichten van een onderwijssysteem in mijn patrimonium, in mijn privésfeer, dus voor mij was het er in de eerste plaats om te doen om afscheid te nemen van van mijn atelier. Dat klinkt raar uiteraard. Maar door na vijftwintig jaar alleen te werken, omringd te zijn door mijn assistenten, door mijn vrouw, door mijn kinderen, kom je in een soort van isolement terecht die niet altijd gezond is. Zeker niet voor iemand zoals ik, die regelmatig zich probeert heruit te vinden en nieuwe dingen probeert te ontwikkelen. De beste manier, of de meest avant-garde manier, of de meest extreme manier om zichzelf te verplichten om te veranderen is om ongeveer driehonderdentwaalf jonge mensen bij uw thuis te laten rondlopen. Ik kan het iedereen aanbevelen. Het is zeer intensief en het werkt nogal schokkend. Denk maar aan films zoals die van Stanley Kubrick waarin ze mensen proberen opnieuw te leren kijken naar de maatschappij, wel als je driehonderdentwaalf bij uw thuis ontvangt dan ben je verplicht om anders om te gaan met de maatschappij. Ik voelde dat ik dat nodig had, dat ik die drive nodig had, om echt van een private entiteit naar een extreme publieke entiteit te gaan. In september gaan we nu naar ons vijfde jaar, het loopt goed, en ik moet zeggen dat ook binnen mijn eigen oeuvre voor heel veel verandering heeft gezorgd. Ik zou zelfs durven zeggen dat ik afscheid heb kunnen nemen van een periode, zijnde mijn eerste vijftwintig jaar waar ik er alles aan deed om te verstoppen hoe iets was gemaakt, alhoewel het soms zeer monumentaal en 'into your face' aanwezig was, heb ik toch geprobeerd om het ambachtelijke, het artisanale van wat ik deed te verbergen. Sinds dat ik publiek ben gegaan in de school en met de school, in mijn eigen huis, ben ik meer en meer op zoek naar alles wat tactiel is en wat juist laat zien waar ik nu mee bezig ben. Dat was mijn eerste beweegreden. De tweede reden is, zoals altijd, dat alles begint bij een crisis. Daarmee bedoel ik niet de financiële crisis waar al de minder intelligente mensen altijd mee bezig zijn want die begrijpen toch niet wat dat eigenlijk betekent. Ik heb het over de echte crisis die steeds meer en meer en meer naar boven komt en die altijd op dezelfde thema's hamert. Waar staan we met ons systeem? Waar moet het kapitalisme eindigen en waar moet het beginnen? Waar begint of eindigt socialisme? Waar zijn de grote dromen? Waar zijn de vaste waarden? Noem het allemaal maar op... Dat heeft zich allemaal vertaald naar een zeer zwak universeel zeer versplinterd onderwijsbeleid, niet alleen in de wereld, maar vooral in ons eigenste land, in onze eigenste superdemocratie, Vlaams-Katholiek Onderwijs Vlaanderen, Vlaams-Katholiek Onderwijs Brussel, Vlaams-Katholiek

Onderwijs Wallo... nee dat kan niet, dat zal wel een andere naam hebben. In ieder geval, het is problematisch. Nu, op het moment dat Sin-Lukas Brussel, de school waar ik zelf heb gezeten, zoals u weet, in een grote crisis zat waarin dat ze zij op zoek waren naar verandering, heb ik gedacht 'oké, op een Steiner-achtige manier, laat ons de twee dingen die het meest in gevaar zijn, namelijk opvoeding of onderricht en cultuur, laat ons die samenplooiën tot één meta-schoolgezin. Daar zijn we nu mee bezig. Ik heb van die crisis op dat moment gebruik gemaakt om iets door te duwen. De vraag kan inderdaad zijn of dat dat voor iedereen genoeg herkenbaar zal zijn om erin te blijven geloven. Het spreekt voor zich dat er altijd heel veel weerstand is als je iets wilt veranderen. Niet iedereen begrijpt dat een crisis een goeie zaak is. Dat was de tweede reden waarom ik absoluut met die school van start wilde gaan. Mijn derde reden heeft te maken met iets waar we niet meer in slagen, iets waar we meer en meer onder komen te lijden. Het menselijke contact, de één-op-één-verhouding van mensen, revolutionairen, kunstenaars, denkers, filosofen, schrijvers, uitgevers... We moeten terug proberen systemen te verzinnen, om ze op te bouwen, het zij onder grond, het zij ver boven deze planeet, het zij in kleine zalen, in kleine achterzalen van kleine café's, die mensen het mogelijk maken om in kleine groep terug rond de tafel te zitten, net zoals ik dat vandaag doe. Ik ben hier trouwens op het ongelooflijk prachtige domein van een van onze meest vooraanstaande wetenschappers, die toevallig dezelfde naam heeft als een van de mensen in België, het is niet dezelfde man, maar hij heeft wel dezelfde naam, hij is al aan het lachen hier rechts in mijn ooghoek, Frank Raes. Het gaat dus niet over de voetbalcommentator, maar over de geniale wetenschapper. Frank is de laatste dertig jaar verantwoordelijk voor een internationaal researchprogramma en hij is een van mijn contacten hier in Italië waarmee ik aan het samenwerken ben rond het probleem van overdracht, het zij van meesters naar leerlingen, het zij van vakmensen naar apprentice, het zij van leken naar hooggeschoolden... Hoe kunnen we terug een stabiliteit krijgen tussen een grote elitaire klasse zoals die van ons waarin we proberen moeilijke problemen en grote thema's die niet samen te vatten vallen in kleine formats zoals die nu op televisiemedia en andere kanalen worden gebracht, aan te pakken, waarin dat we de tijd terugkrijgen om systemen te bedenken om te ontsnappen aan de versmachtigingscultus van onze maatschappij. Dus om het kort samen te vatten, ik wou en ik zou ooit een vrijplaats ontwikkelen waarin dat er zonder inmenging van Facebook en andere grote malafide financiële structuren zoals noem maar eender welke bank of eender welke rijke man die probeert om ons via allerlei systemen ons probeert te consumeren, om zonder consumptie of eender welke inmenging van geld te kunnen bewegen. Gewoon een vrijplaats waarin mensen kunnen samenzitten, één op één kunnen discussiëren over het beter maken van de wereld. Als laatste wil ik nog zeggen waarom ik in een school geloof. Het is onze taak om intellectueel te investeren in een volgende generatie van mensen die nog beter verzet zullen kunnen plegen dan mij en anderen, tegen meer van het zelfde. Ik weet niet of dat een antwoord is op uw eerste vraag...

Micha

Zeker en vast. Mijn tweede vraag zou zijn...

Jan

Ze mag iets langer zijn, uw tweede vraag, dan kan ik iets korter zijn in mijn antwoord.

Micha

Wel, het is eigenlijk weer een korte vraag. Ik zou graag weten wat volgens u de houding of het doel van de kunststudent zou moeten zijn. Wat si de verantwoordelijkheid van de kunststudent?

Jan

Dat is een goeie vraag, maar weer een lang antwoord. Het grootste probleem is dat de student of de leerling vandaag voorbij gaat aan de essentie waar onderwijs vroeger over ging. Laten we beginnen met te stellen dat onderwijs niet bestond, dat is een uitvinding die zeer recent is. Onderwijs is ontstaan door het feit dat ambachtsmensen niet meer de tijd vonden om hun eigen kinderen te onderrichten of doordat er niet meer genoeg mensen waren in de gemeenschap aan wie men die verantwoordelijkheid kon geven. We spreken over de traditie van de ruilhandel, de traditie van de meester die een jongeman onder arm neemt om hem het vak te leren van, ik zeg maar iets, sleutelmaker of het maken van een kruisribgewelf, noem maar op... Het gaat over apprenticeship. Maar mensen hadden dus geen tijd meer om hun eigen kinderen op te voeden en zijn zo gaan nadenken over hoe ze dat zouden kunnen uitbesteden, met het ontstaan van het onderwijs als gevolg. Wat bedoel ik met 'we zijn aan het idee onderwijs voorbijgegaan' is dat ik in de eerste plaats denk dat school 'vrije tijd' zou moeten kunnen betekenen. Ik zal dat even uitleggen. Als school terug vrije tijd zou kunnen betekenen, dan het principe van modelleren terug vrijgemaakt kunnen worden van de vrije markt – waarvan we allemaal weten dat ze niet vrij is, maar bon – en dan zou de leerling die zichzelf wil onderrichten terug in staat kunnen zijn om zo lang mogelijk bij zijn meester te kunnen blijven. Dus niet in een model van zes jaar, en dan een zevende jaar, en dan herbeginnen of dan perscommunicatie studeren voor twee jaar, met nog bachelor, uiteindelijk nog doctoreren... Nee, de leerling blijft gewoon bij zijn meester totdat de leerling het gevoel heeft dat hij klaar is om zijn meester te verlaten. Dat kan dus ook betekenen dat dat dus nooit gebeurt, dan blijft hij bij zijn meester. Nu, dat is een heel eenvoudig non-profit businessmodel dat nog niet bestaat. Dat zou kunnen betekenen dat de leerling die bij zijn meester blijft zichzelf zal kunnen ontwikkelen, verbeteren – dat is al iets ongelooflijks – en daarbij komt nog eens bij dat hij van zijn meester kost en inwoon krijgt. Hij moet niet op zoek gaan naar een duur appartement in Parijs dat hij dan zal moeten onderverhuren of waar hij opdrachten zal moeten aannemen van wat Arabieren in een woestijn

die dan met dat geld een voetbalploeg kopen en vervolgens met dat geld jongeren opleiden in België die dan te vroeg worden weggekocht, en ga zo maar door... Al die problemen die we kennen kunnen worden opgelost omdat die persoon mag slapen bij zijn baas en op de koop toe eten krijgt en dus niet op de vrije markt moet gaan zoeken naar voedsel. Het enige wat er gevraagd wordt is dat hij zichzelf vervolmaakt in datgene wat hij doet. Dat zou de essentie van onderwijs terug moeten zijn. Ik ben eigenlijk heel conservatief, maar vandaag de dag is dat meer dan ooit revolutionair. De persoon in kwestie kan de tijd nemen die hij nodig heeft om zelf meester te worden. En geloof mij, als ze je wijsmaken dat je op je achttiende school kan verlaten en dat je het met vier of vijf jaar universiteit allemaal weet, dan zit je er dik naast.

Micha

Ik weet dat de gelegenheid er moest zijn voor andere mensen om iets te vragen, dus misschien kan ik die gelegenheid nu even geven.

Arne De Winde

Jan, wordt de horizon dan niet heel erg eng, als je gebonden bent aan een soort leermeester of een beperkte schare van leermeesters die je instrueren?

Jan

Ik denk dat het een betere oplossing is dan het openslaan van een laptop om Google te openen en dan een zoekmachine je te laten vertellen waar je naar op zoek bent. Zeker als je weet dat die formules allemaal voorgedrukt zijn en dat er allemaal marketingstrategie in zit. Ik vind het dan veel veiliger om te zeggen dat in het werk en in de traditie van die ene leermeester gelooft, wetende dat daar inderdaad een zekere beperking bij komt, wat de man zal er op hameren dat je bepaalde dingen op een bepaalde manier doet. Maar ik denk dat doordat die man daar op zal hameren dat er een veel grotere ruimte ontstaat om het jouwe daarvan te denken of van te maken. Daar ben ik van overtuigd. Het is niet omdat er meer pagina's kunnen opengaan op een computer, dat je daarom ook meer laadt in je eigen ervaringen of in je eigen kunnen. Die energie, dat intellect, die kunde wordt munitie heel anders gehaald. Dat gaat over een traditie van heel lang en heel veel hetzelfde te doen om te komen tot datgene waar je zelf het beste in bent, daar gaat heel veel tijd over.

Micha

Wat maakt van een meester een goeie leermeester?

Jan

In de eerste plaats vermoed ik dat je toch op een of andere manier een voorbeeldfunctie moet zijn. Een goeie leermeester is in de eerste plaats vasthoudt aan wat hij zelf denkt en zich dus niet laat wegzetten door allerlei cultussen

die vandaag hip zijn, je moet bijvoorbeeld niet proberen populair te zijn. Een leermeester moet in de eerste plaats zijn best blijven doen om te zijn wie hij is. Omdat iedereen die we kennen, of de hele wereld, altijd zal proberen de mensen te maken zoals zij zijn. Daar zit het grote verschil, dan krijg je meer van hetzelfde. Daarin zit dus die voorbeeldfunctie. Hij moet natuurlijk ook inspirerend zijn. Je moet jonge mensen de kans geven om naar iets op te kijken en om te dromen. Als een leermeester dat niet heeft denk ik dat je niet heel veel kan meegeven.

Kris Latoir

Welke keuze kan een leerling of apprentice maken? Hoe wordt de selectie gemaakt? Wie heeft de mogelijkheid om die keuze te maken? Hoe worden de leerlingen geselecteerd? Of hoe worden zij onderwezen om te weten wat de keuzemogelijkheden zijn of wat ze zouden kunnen doen? Hoe ontdekken zij in zichzelf waar ze goed in zijn?

Jan

In de eerste plaats – en dat is atypisch voor de tijd waarin wij leven – je moet er tijd voor nemen. De oude modellen moeten eerst en vooral op de schop en we moeten dan terug naar een traagheid gaan waarin dat de leerling terug de kans krijgt om te ontdekken wie ze zijn. Dat ontdekken wie ze zijn staat in relatie tot bijvoorbeeld het idee van de plek, of de logo. De plek vindt jou. Op de zelfde manier, door een handeling veel te doen, door ze overmatig te blijven herhalen, zal je uiteindelijk toch de juiste verhouding vinden tot jezelf. Daar ben ik wel van overtuigd. Je mag ook fouten maken natuurlijk. We mogen ook falen. Het mag met vallen en opstaan zijn. Het moet niet allemaal altijd direct lukken. Als we terug een beetje durven experimenteren met het idee dat we af en toe nog schrijffouten durven maken en ons durven verspreken, daar gaat het toch om uiteindelijk.

Kris

Ja, het adagium van Beckett: ‘Fail, fail better, fail again...’

Jan

Juist.

Ode de Kort

Hoe zou jij het idee van een leermeester vertalen naar een ruimte? Ik vind het nogal fel gekoppeld aan een persoon.

Jan

Ik zal een praktisch voorbeeld geven over de evolutie van ons land, de industrialisering. Vroeger had je daar één leermeester. Een man zat in zijn atelier en was omringt door zijn gemeenschap. Op elke plek in die ruimte was

aangeduid aan de hand van cijfers of een benaming wat waar hoorde. Daar de hamer, daar de schroevendraaier, daar de bijtel... Alles had zijn plaats. Dus je had een ruimte die inspirerend was, waarin één persoon werd omringd door zijn gereedschap. Wat is er nu gebeurt? Op korte termijn zijn we naar een maatschappij gegaan waarin een machine staat in een ruimte die zo groot is als dat volledige atelier van die ene persoon. Ik spreek over een machine van vier bij vijf meter, omringd door tien mensen die de machine bedienen. We zijn nu vijftig jaar verder en de conclusie daarvan is dat we allemaal nog één computer hebben, maar dat we daar eigenlijk niets meer mee kunnen doen. En die computer wordt gemaakt door twee bedrijven, misschien drie. Als je al de imitaties niet meetelt die vandaag in China worden gemaakt, dan zijn het er miljoenen. Maar begrijp de problematiek. Als je mij vraagt wat de ideale ruimte is voor de leermeester, jij mag kiezen...

Ode

Mijn vraag is eerder hoe je het idee van de leermeester kan vertalen naar een ruimte, een ruimte die dezelfde dingen toelaat als een persoon, waarin bepaalde handelingen zich kunnen voordoen.

Jan

Wel die ruimte moet een ruimte zijn waarin de tools, het gereedschap, aanwezig is om u en andere mensen te inspireren of aan te zetten tot nieuwe vormen van samen dingen maken. Ruimte moet inspirerend zijn. Je lost dat niet op met een computer. Je lost dat niet op met een machine.

Ik had graag van de gelegenheid gebruik gemaakt om jullie aan mijn vriend en collega-wetenschapper voor te stellen, de heer Frank Raes. Zet u er bij. Ik zou dus van de gelegenheid willen gebruik maken om ook eens vraag te stellen, aan meneer Raes, over de gevolgen van dit alles.

Frank Raes

En 'dit alles' betekent?

Jan

Wel dit alles is: u hebt een heel mooi initiatief opgericht hier in een fantastisch klein dorp in Noord-Italië. Je bent inderdaad ook een museum aan het opbouwen dat een verantwoordelijkheid heeft. Waarom? Wat wil je daarmee bereiken? Waarom denk je dat het belangrijk is? De vraag is ook reeds gesteld. Welk type ruimte zou het moeten zijn om opnieuw te kunnen leren leren? Wat is de ideale ruimte?

Frank

Dat is een goede vraag. Ik ben altijd geïnspireerd door de wonderkamer van de vijftiende en zestiende eeuw, de renaissance. Ik heb het over de kunstkamers,

de schattenkamers. De zestiende eeuw was eigenlijk een eeuw van volledige verwarring. Er kwamen nieuwe dingen door de ontdekking van Amerika. Je had de oude esoterische dingen, de magie, de astronomie, de alchemie die opkwam. Dat leidde ertoe dat er tijdens de zestiende eeuw een bepaalde verwarring was, een beetje gelijkaardig aan de verwarring die we nu hebben, vandaag, waar we niet uit geraken. In die tijd, de renaissance, had je die wonderkamers, een verzameling, kleine musea die al die nieuwe objecten en al die oude rare esoterische objecten samen brachten in een verzameling. Die verzameling werd dan gebruikt om opnieuw te kijken naar al die dingen en een zekere coherentie of begrip te vormen in al die chaos. En dat heeft geleid tot het moderne denken. In die tijd hebben ze het onderscheid gemaakt tussen de artificialia, hetgeen dat door de mens gemaakt wordt, en de naturalia, hetgeen dat door de natuur gemaakt wordt. Dat was het eerste onderscheid. En stilletjes aan ontstond het onderscheid tussen wetenschap en kunst, het onderscheid tussen object en subject... al die onderscheiden die eigenlijk karakteristiek zijn voor het moderne denken. Nu heeft dit moderne denken na driehonderd, vierhonderd jaar opnieuw geleid tot een chaos. Je moet maar kijken naar YouTube en internet. Als een jong meisje van tien jaar daar naar kijkt, wat moet ze daaruit opmaken? Er is geen coherentie meer. Er is ook al geen duiding meer. En ook, wat Jan altijd zegt, ons onderwijssysteem, onze media geven geen duiding. Ze maken niet meer duidelijk wat de dingen betekenen.

Jan

Alles wordt even belangrijk.

Frank

Alles wordt even belangrijk en onbelangrijk eigenlijk. Als het maar ergens een rol heeft in het consumptiesysteem. Dus de ruimte die ik voor ogen heb is opnieuw een klein museum. Ik heb dus hier, bij mij thuis, een klein museum. Ik ben dus eigenlijk iets aan het oprichten waar ik alle objecten van de huidige tijd, alle hyperobjecten. Klimaatverandering, waar ik professioneel mee bezig ben geweest als onderzoeker, dat is ook een object. Dat is geen natuurlijk object meer, dat is geen wetenschappelijk object meer, dat is geen artistiek object meer... dat is iets nieuws. En hoe gaan we daarmee om? Ik probeer dus...

Jan

Die nieuwe bril opzetten, dat is heel belangrijk.

Frank

Ja. Wat is een bril? Een bril kan eenvoudig zijn, maar een bril is veel meer dan gewoon plastic en glas en de functie die het heeft om iets te vergroten.

Jan

En het komt van...?

Frank

Het komt van... als ik het hier goed kan lezen... maar ik kan het niet goed lezen, want ik heb mijn bril niet op...

Jan

Het staat er op, inderdaad: China.

Frank

Goed. Het is dus gemaakt in China. En dat maakt van dit object een heel groot verhaal. Het is gemaakt in China met arbeid dat hun water en hun lucht verontreinigen. Het heeft ook te maken met het Oosten, voor de petroleum, voor de olie, als basisproduct voor plastic. Dus ik zie al die schepen die van het Midden-Oosten met olie naar China gaan, vervolgens schepen die met de brillen van China naar Italië komen. En waarom moet het in China gemaakt worden? Omdat het goedkoper werken is natuurlijk. Dus verdienen wij te veel en zij te weinig. Al die dingen komen samen in dit object, het is dus een hyperobject. Timothy Morton is een filosoof die daar over schrijft. Dus in mijn ruimte, in mijn museum, in die fysische kamer, het is dus een soort wonderkamer, breng ik al die objecten samen. Ik verzamel die. Dat zijn foto's, dat zijn kaarten over klimaatsverandering, dat zijn sculpturen –Jan heeft ze al aangepast, dat is Jan natuurlijk, hij grijpt altijd onmiddellijk in in de zaken–, en zo werkt het. We gaan in die kamer objecten verplaatsen, boven elkaar, onder elkaar... tot we tot een nieuw begrip komen van die chaos. En hopelijk geraken we zo voorbij de moderniteit. We moeten voorbij het moderne denken komen, met al die scheidingen.

Jan

De schotten moeten op de shop. En ik kan u in ieder geval van hieruit zeggen dat het kleine museum een groot verhaal is en dat er al heel wat staat. We hebben deze morgen inderdaad al enkele experimenten doorgedreven. Maar u hoort duidelijk, mensen, dat ik niet de enige ben op deze planeet die over bepaalde dingen denkt dat ze moeten veranderen.

Griet Moors

Voor een deel, door het afgelopen verhaal, is mijn vraag al beantwoord. Maar goed, ik ga ze evenzeer stellen. Ik was blijven hangen bij een woord dat u helemaal in het begin aangaf en dat was het woord 'schoolmuseum'. U ziet uw eigen Art Institute als een soort schoolmuseum en het eerste deel veronderstelt heel veel activiteit, terwijl het museum vaak iets is waar mensen heengaan om dingen van op een afstand te bekijken. Ik veronderstel, vanuit dat gegeven van

wonderkamer en hetgeen meneer Raes ook aangeeft, dat dat een heel andere invulling zou krijgen. Dus mijn vraag was, vooraleer dit antwoord al kwam: wat verstaat u onder schoolmuseum? Of is het eerder een soort museumschool, vanuit het kijken naar, terug actief worden.

Jan

In een museum zijn de activiteiten gesplitst tussen conservatie, het technische dat er voor moet zorgen dat het kunstwerk voor de komende eeuwen wordt gevrijwaard, en tegelijkertijd heb je de andere functie van het museum, namelijk contemplatie. Het komen tot nieuwe inzichten die kunnen ontstaan door het verschuiven van tijd. Een werk dat gemaakt is in negentienhonderd kan honderd jaar later een nieuwe betekenis genereren. Een praktisch voorbeeld, ik denk nu even aan het vlot van de Medusa, Géricault. Dat is een werk dat op dat moment gemaakt is als een aanklacht tegen de staat, maar dat schilderij heeft vandaag nog altijd zijn waarde. Het genereert nog altijd nieuwe betekenissen. Wat ik versta onder schoolmuseum is het samenbrengen van de conservatie en contemplatie met het produceren en het vervaardigen van objecten en kunstwerken dan ben je ook op de koop toe aanwezig bij het maakproces. Frank heeft het daarjuist al gezegd, er is minder en minder mogelijkheid om nog in contact te komen met hoe iets wordt gemaakt. Waar komt iets vandaan? Hoe zit dat in elkaar? Wat is dat materiaal? Waar is die geschiedenis? Een schoolmuseum zou ideaal zijn, het ideale model voor de toekomst, waarin je naar werken kan kijken die je tegelijkertijd zou kunnen schetsen, maar waar je ook kan over reflecteren en waardoor je kan improviseren. Waar je bij wijze van spreken in plaats van een naaktmodel naar de eigen gemaakte objecten kan schetsen. Je bent aanwezig bij het maakproces en de contemplatie is er. Het is eigenlijk een soort van nieuw model waarin dat dat allemaal wordt verenigd in het idee van het atelier. Zo zie ik een schoolmuseum.

Frank

Je kan ook zeggen dat het kleine museum waar ik over sprak, zijn plaats heeft binnen een muziekschool. Er is hier de muziekschool van mijn vrouw en dus het feit dat kinderen komen naar die muziekschool komen om een instrument te leren, maar tegelijkertijd door het museum moeten lopen vooraleer ze de les krijgen, dat geeft iets. Sommige kinderen blijven hangen in het museum en kijken er naar. Sommige kinderen gaan dingen verplaatsen, zoals Jan vanmorgen ook gedaan heeft, hij begon onmiddellijk dingen op elkaar te zetten. Dat is ook de bedoeling. Een museum is niet iets ouwbollig, het is een instrument om na te denken, om te handelen, om vooruit te gaan. En dus het mengen van de school met het museum, het gegeven dat kinderen die naar school komen ook in het museum kunnen bezig zijn en kijken, dat geeft wel iets. Dat is iets anders dan gewoon naar een museum gaan of gewoon naar een school gaan.

Jan

Ja, dat klopt. Een plus een is drie.

Hannelore Roth

Ik wilde nog even terugkomen op uw concept van de schotten moeten op de schop, dus we moeten voorbij het binaire denken en het hokjesdenken enzoverder. Maar hoe rijmt u dat met dan met uw pleidooi voor exclusiviteit waar u zo op hamert in uw burgermanifest?

Jan

Ja, dat is die discussie waar mensen niet begrijpen dat je in principe heel elitair kan zijn en hoog-, hoog-, hoog-, hoogdrempelig dingen wil realiseren in een tijdperk waarin iedereen van mij en van andere mensen verwacht dat het heel laagdrempelig moet zijn. Iets dat elitair is of exclusief is is daarom niet noodzakelijk uitsluitend, dat kan evenzeer inclusief zijn. Maar we moeten oppassen als we al hetgeen dat moeilijk is makkelijk willen maken, of al hetgeen dat we niet meer durven uit te spreken laten eindigen op -tje. Ik geef een voorbeeld, we zijn hier een programma aan het maken, geen programmaatje. Als ik les geef, dan geef ik les. Ik zal niet snel een lesje geven. U begrijpt, we moeten de standaard blijven durven verleggen naar boven toe, niet naar beneden toe. Ik bedoel dan dat we exclusief moeten durven denken en durven zijn, dat is die voorbeeldfunctie waarbij ik dus geloof dat het duidelijk is, en meneer Raes zal daar misschien anders over denken, dat er verschillende niveaus bestaan.

Vincent Van Meenen

Ik wou nog even terugkomen op het schoolmuseum, die vrijplaats. Wat is er nodig om dat te realiseren?

Jan

Begin maar allemaal met een bankcheque uit te schrijven daar. Ik weet niet wie er allemaal aanwezig is, maar jullie mogen allemaal storten, we zullen eens een echte crowdfunding doen. Er is inderdaad kapitaal voor nodig, dat spreekt voor zich. Ik moet u niet meer vertellen dat Sint-Lukas niet alleen geen geld meer had om hun eigen studenten onderdak te bieden. Ik moet u ook niet meer vertellen dat zowel de minister van cultuur als mevrouw Crevits geen frank heeft bijgedragen aan de Brussels Art Institute de laatste vier jaar. Los daarvan, los van het feit dat ze niet eens reageert op mijn open brief die ik aan haar heb geschreven, zegt dat genoeg. Dat is heel belangrijk, dat er financiën zijn. Als we de rijksten van deze aarde kunnen overtuigen om te investeren in onderwijs, dat zou fantastisch zijn. En er zijn er. De weduwe van Steve Jobs is een van de eerste die een budget van, ik denk drie miljard, sla mij dood... heeft vrij gezet voor het steunen van alternatieve onderwijsystemen in Amerika. Ik dacht dus direct dat als ik eens een sms zou sturen met mijn iPhone om te vragen of ze eens naar hier

zou komen, dan zouden al onze problemen opgelost zijn.

Frank

Drie miljard is voor hen ook helemaal niet veel.

(Jan gaat even weg om drinken te halen)

Vincent

Ik denk dat ik het er niet mee eens ben, met het vragen om een cheque of om kapitaal. Dat lijkt mij net niet de manier.

Frank

Dat was Jan zijn antwoord natuurlijk.

Vincent

Bent u het er niet mee eens?

Frank

Ik heb heel mijn leven voor de Europese Commissie gewerkt als wetenschapper, ik heb dus een goede wedde gehad. Ik ben nu op vervroegd pensioen om me meer te kunnen bezighouden met educatie en kunsten en dat soort dingen. En ik doe dat nu ook allemaal met mijn eigen geld en ik wil het ook zo doen, het is een privé-initiatief. Ik ben mijn eigen baas, daar komt het eigenlijk op neer. Uiteindelijk doe ik wat ik wil. Als het zou groeien zou ik misschien werken aan een soort private-public partnership, dat zou dan iets zijn tussen de twee.

Vincent

Ik heb twee jaar in een getto gezeten in Athene en ik merkte dat daar die 'luogo' was, in het Italiaans, ik vertaal het nu naar het Grieks als een 'topos', een ruimte, een toop, waarbinnen dat soort dingen mogelijk zijn. Je begint met een basisniveau dat heel toegankelijk is voor iedereen, maar naarmate je verder gaat in het onderrichten gaan de standaarden steeds hoger liggen en moeilijker worden. Dat gaat over het aanleren van talen als het aanleren van cultuur. Het was een getto waar voornamelijk vluchtelingen zaten en mensen die helemaal niets hadden. En ik merkte dat binnen die omgeving de voorwaarden die net geschetst werden met betrekken tot de kunstschool van de toekomst in heel grote mate aan bod kwamen. Ik vraag me af of het niet net minder kapitaal is, waardoor mensen in een situatie van verdrukking komen, dat er voor zal zorgen dat mensen meer geneigd zijn om dat soort 'topos-situatie' te creëren voor zichzelf, omdat ze dan niet anders kunnen. Op een of andere rare manier... Begrijpen jullie het?

Jan

Ja, wij begrijpen het zeer goed. Maar je bent nog een beetje jong, en ik heb... dat is natuurlijk geen argument. Het is ook belangrijk dat je jong bent, maar... ik zal het anders uitleggen. Als ik vijftientig jaar in de meest achtergestelde buurt van Brussel heb kunnen creëren wat ik heb gedaan, dat is dan in de eerste plaats omdat dertig jaar geleden toen ik het gebouw kocht ik dat gebouw kon betalen. Dat is een economische realiteit. Als ik vandaag iets nieuw wil creëren of als ik een stap verder wil gaan, dan ben ik verplicht om dat patrimonium van de hand te doen om mijn idealen waar te kunnen maken. Dat zijn economische basisprincipes die wij niet kunnen omzeilen. Daarmee dat ik zeg dat als er geld zou zijn, het zij van de overheid, het zij van privépartners, die onze onafhankelijkheid niet aantasten, dan zou het een groot gemak kunnen zijn om onze idealen te realiseren. Wij kunnen in deze maatschappij niet ontsnappen aan het systeem. Je moet bijna een handlanger zijn van het systeem, je moet de Robin Hood zijn van het systeem om te kunnen schuiven van de werkelijkheid zoals is naar de onze die we willen maken. Daar moet je heel goed in zijn. Ik heb dertig jaar, ik woon er nog altijd, ik heb ook dertig jaar in een getto gewerkt en gewoond. Dat doen al die socialisten niet, al die pseudo-socialisten, die met hun Bromptons rondrijden van tweeduizendvijfhonderd euro en die dan in een straat wonen waar alleen maar Nederlands wordt gesproken, die begrijp daar niets van. Dat zijn kapitalistische socialisten.

Frank

We kennen elkaar nu zes maanden en we gaan samen een project oprichten, jij als artiest en ik als wetenschapper en we hebben goeie discussies. Maar gebaseerd op mijn ervaring geloof ik niet dat het op één bepaalde manier moet gebeuren. Ik kan best geloven dat getto's waar arme mensen en vreemdelingen samenkomen, ik ken bijvoorbeeld de Brugse Poort in Gent, een volkse buurt waar ook jongeren en marginalen en vreemdelingen samenkomen, dat daar iets bloeit. Van onderuit komt er iets nieuws naar boven. Ik geloof dat mensen als Bill Gates of Steve Jobs met hun geld iets kunnen teweeg brengen in de maatschappij, dat is ook waar. Het is niet het een of het andere. Het moet public-private zijn, het moet alles samen zijn. Het is niet alleen de wetenschapper of de artiest, het is de beiden samen. En we moeten die ruimtes creëren of in stand houden waar mensen kunnen samenkomen en denken over de toekomst en over hoe het met onze maatschappij gaat. Ik ben er wel zeker van dat de Staat daar ruimte aan moet geven en dat gebeurt niet meer en dat is Jan zijn frustratie. Hoe kan het dat een staat die toch moet instaan voor een bevolking, ze leggen wegen aan, ze leggen allerlei andere dingen aan... waarom leggen niet de basis voor het heruitvinden van onze maatschappij.

Jan

Een betere verslaggeving, onderzoeksjournalistiek... dat hebben we nodig.

Frank

Dat is er minder en minder, daarmee ben ik het akkoord. Dat helemaal wordt overgenomen door de privésector, daarover ben ik het ook akkoord, dan zijn er dingen als Facebook en Camebridge Analytica. Het is altijd een beetje schipperen tussen het ene extreem en het andere extreem. In het Engels zegt men 'building the raft while swimming'. Zwemmende bouwen we het vlot dat ons uiteindelijk uit de huidige moet redden. Maar ik ben wan minder extreem dan Jan.

Jan

Wat ik eigenlijk zeg is, en ik kan het eigenlijk nog pikanter proberen te zeggen, we hebben elitaire intellectuelen nodig die aan politiek willen gaan doen. Daar komt het eigenlijk een beetje op neer. Zij moeten het talent en het karakter en het uithoudingsvermogen hebben van een wetenschapper of een kunstenaar en het lef van de twee criminele 'not convicted' Lehman-brothers misschien, want die durven miljarden uit te geven van andere mensen hun centen. Dat moet je durven. Dat moet je echt durven en ze zijn nog altijd niet veroordeeld. Ze hebben heel ons systeem naar de vaantjes geholpen. Maar bon. Ik zeg het nog eens, vijfentwintig jaar in een achtergestelde buurt en ik woon er nog altijd. Als dat niet wordt opgepikt door politiek, door overheidsinstellingen, als het niet gedragen wordt door een grote groep mensen dan blijft het een klein verhaal. Dan heb ik misschien een steen verlegd in de rivier. Voilà.

Micha

Ik had ook nog een vraag. U heeft onder andere een manifest geschreven, dat is al met een zeker doel voor ogen vermoed ik... Maar hoe mobiliseer je mensen? Je wil een verandering, daar zullen mensen voor gemobiliseerd moeten worden. Hoe bereik je dat?

Jan

Het is eigenlijk eenvoudig. Maar als ik dat nu vertel dan is mijn geheim verklapt en dan gaan jullie dat ook allemaal doen. Maar bon. Ik zal u mijn geheim vertellen. Als je heel veel hetzelfde zegt en blijft hameren op dezelfde nagel, dan word je op de duur een autoriteit. Zonder dat ik dat zelf wil, want het gaat me niet om autoriteit of macht. Maar ik merk wel dat ik op mijn drieënveertig, als jonge Vlaamse Primitief, dat alles wat ik doe of zeg na een tijd toch wordt opgepikt. Dus op een rare manier, als je genoeg je eigen weg bewandeld zal je er toch in slagen om ergens een voorbeeld te zijn dat heel wat invloed kan uitoefenen, eigenlijk zonder dat je zelf beseft. Dat burgermanifest dat men heeft weggelachen, mijn 'laissez-passer; laissez-faire' aan de media, heb ik toch al heel veel zaken zien doen ontstaan waaruit ik kan opmaken dat het eigenlijk toch wel zijn effect heeft.

Frank

Het gaat over geduld en blijven insisteren op dingen waarin je gelooft. Dat doen wij niet alleen met onze dingen, andere mensen doen dat met andere dingen. Op de muur van de universiteit in Gent stond er ooit een slogan: 'the next big thing is a lot of small things'. Ik geloof zelf ook meer in 'bottom up', zoals iemand daar ook al zei. Ik geloof dat we duizenden initiatieven nodig hebben zoals dat van Jan of dat van mij of van anderen, die mee in dezelfde richting trekken, die voorbij de moderniteit willen, die een andere coherentie willen zien in de wereld. Duizenden van die kleine realiteiten die op een onvoorspelbare manier plots zullen gaan samenwerken, zo werkt een complex systeem. Dus hoe mobiliseer je mensen? Door kleine initiatieven die uiteindelijk gaan samenkitten tot iets groots.

Jan

En onze oude hersenen niet vergeten, professor Raes. We hebben oude en nieuwe hersenen, je moet maar eens uitleggen hoe die in elkaar zitten. Ze zitten niet altijd fantastisch in elkaar. Maar ik geloof ook nog in de oude hersenen. Jullie zijn een generatie jonger, dus jullie hersenen zijn al meer geëvolueerd dan die van mij, ik zit dus met nog wat oudere hersenmaterie van de oertijd in mij waardoor ik ook nog altijd een haan wil zijn en af en toe de beste wil zijn. Het kan geen kwaad om af en toe de beste te willen zijn. Als we allemaal de beste willen zijn dan wordt het allemaal beter.

DEEL 3
(manifest)

DE KUNSTSCHOOL

1. DE KUNSTSCHOOL MOET EEN VRIJPLAATS ZIJN
2. DE KUNSTSCHOOL MOET HET DIPLOMA RELATIVEREN
3. DE KUNSTSCHOOL MOET ZICHZELF IN VRAAG STELLEN
4. DE KUNSTSCHOOL MOET MOGELIJK MAKEN WAT NIET MOGELIJK IS
5. DE KUNSTSCHOOL MOET LEREN VAN ANDEREN
6. DE KUNSTSCHOOL MOET VRIJE TIJD BIEDEN
7. DE KUNSTSCHOOL MOET EEN MIDDEL ZIJN
8. DE KUNSTSCHOOL MOET VRIJ ZIJN
9. DE KUNSTSCHOOL MOET EEN OMGEVING ZIJN
10. DE KUNSTSCHOOL MOET ONTVANKELIJK ZIJN
11. DE KUNSTSCHOOL MOET VERDER DENKEN DAN DE EIGEN OVERTUIGING
12. DE KUNSTSCHOOL MOET EEN IDEALIST ZIJN
13. DE KUNSTSCHOOL MOET GELOVEN IN DE PARADOX
14. DE KUNSTSCHOOL MOET EEN ANTI-INSTITUUT ZIJN
15. DE KUNSTSCHOOL MOET LOSLATEN
16. DE KUNSTSCHOOL MOET DOEN AAN OPRECHT ZELFONDERZOEK
17. DE KUNSTSCHOOL MOET VRIJ ZIJN VAN TIJD, UIT DE TIJD EN TEGEN DE TIJD
18. DE KUNSTSCHOOL MOET KUNNEN MISLUKKEN
19. DE KUNSTSCHOOL MOET INEFFECTIEF ZIJN
20. DE KUNSTSCHOOL MOET EXPERIMENT, INZINKING EN BEZINKING MOGELIJK MAKEN
21. DE KUNSTSCHOOL MOET VERTRAGEN
22. DE KUNSTSCHOOL MOET VERZAMELEN
23. DE KUNSTSCHOOL MOET ZICH AFSCHIEDEN
24. DE KUNSTSCHOOL MOET ZICH ONDERSCHIEDEN
25. DE KUNSTSCHOOL MOET BESTAAN
26. DE KUNSTSCHOOL MOET ZICHZELF TEGENSPREKEN
27. DE KUNSTSCHOOL MOET REBELLEREN
28. DE KUNSTSCHOOL MOET UITDAGEN
29. DE KUNSTSCHOOL MOET NIETS
30. DE KUNSTSCHOOL MOET ONMEETBAAR ZIJN
31. DE KUNSTSCHOOL MOET ONCONTROLEERBAAR ZIJN
32. DE KUNSTSCHOOL MOET BUITEN HET SYSTEEM WILLEN OPEREREN
33. DE KUNSTSCHOOL MOET AMBIËREN
34. DE KUNSTSCHOOL MOET VRAGEN
35. DE KUNSTSCHOOL MOET EVOLUEREN
36. DE KUNSTSCHOOL MOET STREVEN NAAR KWALITEIT
37. DE KUNSTSCHOOL MOET BESCHERMEN
38. DE KUNSTSCHOOL MOET BESTAAN UIT MENSEN

39. DE KUNSTSCHOOL MOET NIET-OMLIJND ZIJN
40. DE KUNSTSCHOOL MOET AAN NESTBEVUILING DOEN
41. DE KUNSTSCHOOL MOET SCHIJT HEBBEN AAN HET SYSTEEM
42. DE KUNSTSCHOOL MOET ERGENS ZIJN
43. DE KUNSTSCHOOL MOET NERGENS ZIJN
44. DE KUNSTSCHOOL MOET ZICH ENGAGEREN
45. DE KUNSTSCHOOL MOET ONAFHANKELIJK ZIJN
46. DE KUNSTSCHOOL MOET ZICH LOSMAKEN VAN DE ECONOMIE
47. DE KUNSTSCHOOL MOET DE ONTWIKKELING VAN DE STUDENT
VOORRANG GEVEN OP ALLES
48. DE KUNSTSCHOOL MOET CONTROLEREN
49. DE KUNSTSCHOOL MOET BEPERKEN
50. DE KUNSTSCHOOL MOET ...

DE KUNSTDOCENT

1. DE KUNSTDOCENT MOET ZICHZELF IN VRAAG STELLEN
2. DE KUNSTDOCENT MOET DE KUNSTSCHOOL IN VRAAG STELLEN
3. DE KUNSTDOCENT MOET DE ONTWIKKELING VAN DE STUDENT VOORRANG GEVEN OP DE ONTWIKKELING VAN DE EIGEN PRAKTIJK
4. DE KUNSTDOCENT MOET ZICH ENGAGEREN
5. DE KUNSTDOCENT MOET LEREN VAN ANDEREN
6. DE KUNSTDOCENT MOET SCHIJT HEBBEN AAN HET SYSTEEM
7. DE KUNSTDOCENT MOET CONTROLEREN
8. DE KUNSTDOCENT MOET LOSLATEN
9. DE KUNSTDOCENT MOET MIDDELEN AANREIKEN
10. DE KUNSTDOCENT MOET GEÏNTERESSEERD ZIJN
11. DE KUNSTDOCENT MOET AANDACHTIG ZIJN
12. DE KUNSTDOCENT MOET ZIJN
13. DE KUNSTDOCENT MOET ERGENS ZIJN
14. DE KUNSTDOCENT MOET NERGENS ZIJN
15. DE KUNSTDOCENT MOET REGELS MAKEN
16. DE KUNSTDOCENT MOET DE VRIJE RUIMTE BEZETTEN
17. DE KUNSTDOCENT MOET BOOS ZIJN
18. DE KUNSTDOCENT MOET BLIJ ZIJN
19. DE KUNSTDOCENT MOET ECHT ZIJN
20. DE KUNSTDOCENT MOET DIENSTBAAR ZIJN
21. DE KUNSTDOCENT MOET EGO-LOOS ZIJN
22. DE KUNSTDOCENT MOET SPELEN
23. DE KUNSTDOCENT MOET VRAGEN
24. DE KUNSTDOCENT MOET LUISTEREN
25. DE KUNSTDOCENT MOET BESCHIKBAAR MAKEN
26. DE KUNSTDOCENT MOET DE REGELS BREKEN
27. DE KUNSTDOCENT MOET IN GEEN GEVAL OP EEN SERIEUZE MANIER PUNTEN GEVEN
28. DE KUNSTDOCENT MOET NIETS VASTLEGGEN
29. DE KUNSTDOCENT MOET MEE BEPALEN
30. DE KUNSTDOCENT MOET DE NADRIJK LEGGEN OP PROCES
31. DE KUNSTDOCENT MOET HET DIPLOMA RELATIVEREN
32. DE KUNSTDOCENT MOET DURVEN
33. DE KUNSTDOCENT MOET OPRECHT ZIJN
34. DE KUNSTDOCENT MOET HELPEN
35. DE KUNSTDOCENT MOET NIETS
36. DE KUNSTDOCENT MOET EVOLUEREN
37. DE KUNSTDOCENT MOET NIET-OMLIJND ZIJN
38. DE KUNSTDOCENT MOET AAN NESTBEVUILING DOEN
39. DE KUNSTDOCENT MOET BESTAAN
40. DE KUNSTDOCENT MOET REBELLEREN
41. DE KUNSTDOCENT MOET EEN IDEALIST ZIJN
42. DE KUNSTDOCENT MOET VERTRAGEN

43. DE KUNSTDOCENT MOET ONTVANKELIJK ZIJN
44. DE KUNSTDOCENT MOET ZOEKEN
45. DE KUNSTDOCENT MOET ZICHZELF TEGENSPREKEN
46. DE KUNSTDOCENT MOET ZOEKEN BELANGRIJKER ACHTEN DAN
VINDEN
47. DE KUNSTDOCENT MOET HET LEERPLAN KUNNEN NEGEREN
48. DE KUNSTDOCENT MOET INSPIREREN
49. DE KUNSTDOCENT MOET BEPERKEN
50. DE KUNSTDOCENT MOET ...

DE KUNSTSTUDENT

1. DE KUNSTSTUDENT MOET KUNST MAKEN, GEEN SCHOOLWERK
2. DE KUNSTSTUDENT MOET ZICH AFVRAGEN WHAT THE FUCK KUNST EIGENLIJK IS
3. DE KUNSTSTUDENT MOET TIJD CLAIMEN BINNEN DE SCHOOL
4. DE KUNSTSTUDENT MOET RUIMTE CLAIMEN BINNEN DE SCHOOL
5. DE KUNSTSTUDENT MOET VRIJHEID CLAIMEN BINNEN DE SCHOOL
6. DE KUNSTSTUDENT MOET ONAFHANKELIJK WORDEN
7. DE KUNSTSTUDENT MOET ZICHZELF IN VRAAG STELLEN
8. DE KUNSTSTUDENT MOET DE DOCENTEN IN VRAAG STELLEN
9. DE KUNSTSTUDENT MOET DE KUNSTSCHOOL IN VRAAG STELLEN
10. DE KUNSTSTUDENT MOET WERKEN AAN EEN EIGEN VERHAAL, NIET AAN HET VERHAAL DAT REEDS IS GESCHREVEN
11. DE KUNSTSTUDENT MOET ZICH ENGAGEREN
12. DE KUNSTSTUDENT MOET WILLEN GROEIEN
13. DE KUNSTSTUDENT MOET ZICH BEWUST ZIJN VAN WAT MOGELIJK IS
14. DE KUNSTSTUDENT MOET LEREN VAN ANDEREN
15. DE KUNSTSTUDENT MOET ONTWIKKELEN
16. DE KUNSTSTUDENT MOET GEÏNTERESSEERD ZIJN
17. DE KUNSTSTUDENT MOET AANDACHTIG ZIJN
18. DE KUNSTSTUDENT MOET WORDEN GECONTROLEERD
19. DE KUNSTSTUDENT MOET REBELLEREN
20. DE KUNSTSTUDENT MOET SCHIJT HEBBEN AAN HET SYSTEEM
21. DE KUNSTSTUDENT MOET SCHIJT HEBBEN AAN DE DOCENTEN
22. DE KUNSTSTUDENT MOET HET DIPLOMA RELATIVEREN
23. DE KUNSTSTUDENT MOET LOSLATEN
24. DE KUNSTSTUDENT MOET INITIATIEVEN NEMEN
25. DE KUNSTSTUDENT MOET LUISTEREN
26. DE KUNSTSTUDENT MOET NEGEREN
27. DE KUNSTSTUDENT MOET BESTAAN
28. DE KUNSTSTUDENT MOET NIETS
29. DE KUNSTSTUDENT MOET ZOEKEN
30. DE KUNSTSTUDENT MOET EVOLUEREN
31. DE KUNSTSTUDENT MOET DURVEN
32. DE KUNSTSTUDENT MOET HELPEN
33. DE KUNSTSTUDENT MOET INITIATIEF NEMEN
34. DE KUNSTSTUDENT MOET EEN IDEALIST ZIJN
35. DE KUNSTSTUDENT MOET NIET-OMLIJND ZIJN
36. DE KUNSTSTUDENT MOET OPRECHT ZIJN
37. DE KUNSTSTUDENT MOET ONTVANKELIJK ZIJN
38. DE KUNSTSTUDENT MOET VERTRAGEN

39. DE KUNSTSTUDENT MOET DE VRIJE RUIMTE BEZETTEN
40. DE KUNSTSTUDENT MOET ERGENS ZIJN
41. DE KUNSTSTUDENT MOET NERGENS ZIJN
42. DE KUNSTSTUDENT MOET SPELEN
43. DE KUNSTSTUDENT MOET AANNEMEN
44. DE KUNSTSTUDENT MOET ZIJN
45. DE KUNSTSTUDENT MOET AMBIËREN
46. DE KUNSTSTUDENT MOET LEREN VAN ANDEREN
47. DE KUNSTSTUDENT MOET IN GEEN GEVAL PUNTEN SERIEUS NEMEN
48. DE KUNSTSTUDENT MOET DE NADRIJK LEGGEN OP PROCES
49. DE KUNSTSTUDENT MOET ZOEKEN BELANGRIJKER ACHTEN DAN VINDEN
50. DE KUNSTSTUDENT MOET ...